

МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА
СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ
В УМОВАХ COVID-19»**

10–11 грудня 2020 року

Частина I



Видавничий дім
«Гельветика»
2020

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук В.А. – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Заступник голови організаційного комітету:

Боровик А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Члени організаційного комітету:

Копотун І.М. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права та правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Мельник О.М. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права та філософії Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Микулець В.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Головко К.В. – доктор юридичних наук, завідувач відділу економіко-правових досліджень Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій;

Кельман М.С. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»;

Колб О.Г. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри політології, державної безпеки і управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Дрозд О.Ю. – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук України, начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ;

Рябчинська О.П. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Класичного приватного університету;

Пузирьов М.С. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії державної пенітенціарної служби.

Актуальні питання розвитку юридичної науки в умовах COVID-19:
А 43 матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 10–11 грудня 2020 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Ч. 1. 140 с.

ISBN 978-966-992-328-8

ISBN 978-966-992-328-8

УДК 34:616-036.21«2020»(063)

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2020

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Етапи розвитку юридичної деонтології

Бельчикова М. В. 6

Механізм реалізації стратегії реформи медичної допомоги в Україні

Борзова Т. А., Борзов С. В. 9

Правовий статус дітей, позбавлених батьківського піклування,
за законодавством України

Бурчак Б. Д...... 12

Поняття прав людини: історія виникнення, зміст та ознаки

Гладчук Д. І...... 16

Духовна сутність права на перехресті психології та православ'я:
соціокультурний вимір

Голубош Г. В., Крицак І. В. 20

Духовно-моральні аспекти виховання молоді у душі православ'я

Голубош Г. В., Крицак І. В. 24

Деонтологічні основи адвокатської діяльності

Дудник В. В. 29

Знаки для товарів і послуг в Україні як ціннісно-правовий феномен

Котенко М. В...... 32

Особистість і феномен громадянського суспільства

Матвійчук О. В., Моїсеєнко А. С...... 36

Громадянське суспільство і нормативістський дискурс

Матвійчук А. В. 40

Проблемні питання класифікації функцій держави

Мельник О. М., Михальчук Д. П. 44

Соціальне та правове регулювання: співвідношення понять

Мельник О. М., Чеховська Г. М...... 47

Окремі аспекти ефективності засобів правового впливу

Мельник О. М...... 51

Джерела судового права на сучасному етапі розвитку

Меркулов М. О. 55

Сучасні теорії влади: методологія та традиції

Мкртчян К. А...... 58

Етнічна структура суспільства та місце в ній етнічних меншин Ялова О. В.	60
СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНЦИПАЛЬНЕ ПРАВО	
Порушення конституційних прав людини при встановленні карантинних обмежень Александрова А. О.	63
Порушення та обмеження прав громадян під час карантину Балагурак В. В.	66
Сучасний конституційний процес в Україні Вітрук В. В.	68
Система конституційного права України Давидова Є. О.	71
Конституційний процес часів Західноукраїнської народної республіки Дума В. В.	73
Повноваження Президента України, проблемні питання Мельник О. М., Левчишин О. О.	77
Проблемні аспекти діяльності Президента Мельничук Я. В.	80
Принципи судочинства в системі принципів права: проблеми та перспективи Мірошниченко А. С.	83
Порушення виборчого законодавства під час виборів та в період агітації Ніколенко Я. О.	86
Судовий прецедент як джерело права Проценко А. М.	88
Конституційно-правовий механізм захисту майнових прав дитини при розірванні шлюбу батьків Сопілко Д. В.	90
Доступність правосуддя як складова права на справедливий суд в умовах пандемії COVID-19 Шелевер Н. В.	92
СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	
Про свободу слова як елемент правового статусу людини у демократичному суспільстві. Міжнародний підхід Гуйван П. Д.	95
Питання коригування орендної плати в умовах COVID-19 Зотов Д. О.	99
Набувальна давність як підстава набуття права власності Ільків О. В.	103

Наслідки Brexit щодо транскордонної діяльності юридичних осіб Овечкіна О. С.	105
Проект нової моделі позовного провадження у цивільних справах Парфенюк І. І.	109
СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО	
Соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку Мищенко В. С.	113
Актуальні проблеми діяльності Антимонопольного комітету України: стан та перспективи розвитку Сухович Х. В.	116
СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО	
Проблемні аспекти забезпечення адвокатом права на захист в контексті практики Європейського суду з прав людини Вербницька А. О.	120
Роль «м'якого права» у процесі формування міжнародного екологічного права Карлюга Є. К.	123
Застосування практики Європейського суду з прав людини національними судами Крикливець Д. О.	127
Особливості державного регулювання у сфері зовнішньої політики в умовах пандемії COVID-19 Пеленко О. В.	129
СЕКЦІЯ 6. МЕДИЧНЕ ПРАВО	
Щодо рівнів епідемічної безпеки поширення COVID-19 та їх правового регулювання в Україні Зима І. Я., Міськевич І. А.	132
Сутність судово-медичної експертизи як експертної діяльності у сфері охорони здоров'я, теоретичний аспект її застосування у судовій практиці Шлапко Т. В., Пономаренко Д. В.	134

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Бєльчикова М. В.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Савіщенко В. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Головним розумінням юридичної деонтології є вчення про необхідні професійні та персональні якості юриста. У той же час юридична деонтологія охоплює так само й універсальні розуміння про юридичну науку та практику, через те що, передусім вона є повчальною дисципліною, з якої розпочинається пізнання юриспруденції та зобов'язана надати загальноприйняті знання про юридичну науку та практику тим, хто її вивчає, а також якщо не засвоювати знання з юридичної деонтології, її різновидів та її значення неможливо простежувати характеристики юриста, а так само й вимог до юристів всіляких класифікацій.

Для виникнення юридичної деонтології було багато підстав, наприклад, була дуже висока соціальна необхідність юридичної діяльності і це прямо стосується підтримки або до звуження достатньої кількості, тільки найважливіших для будь-якої особистості, благ, таких як життя, професійна репутація, власна честь і свобода. Також, важливою умовою виникнення юридичної деонтології була своєрідність стосунків між юристами та людьми, з якими вони співдіють коли здійснюють свої професійні зобов'язання і які у деяких випадках можуть виявитися юридично не паритетними через те, що існує такий клас юристів які мають певні владні повноваження та присутність в них фахових правових знань, якими не володіють інші люди, які не можуть цілком зрозуміти відповідність дій, консультацій і актів відповідно до закону, і через це вони змушені довіряти їх компетентності і сумлінності. І ще необхідність виникнення цієї дисципліни було зумовлено безпрецедентним підвищенням впливу юридичної практики на нормальну працю соціуму і його розвитку.

Якщо І. Бентам застосував термін «деонтологія» для позначення чення про мораль в цілому, то надалі Деонтологію почали відрізняти від моральних цінностей загалі. Деонтологія формувалась як специфічна система знань про належне, виходячи з вимог суспільної моралі. Проблематика належного, повинного (те, що має бути здійснено/обозроблено) знаходить різні форми свого прояву, формує основу предмету даної науки та вивчається у відповідності до окремої особи, групи осіб, суспільства в цілому на рівні конкретних норм, принципів поведінки, моральних або суспільних ідеалів [1, с. 8].

Розвиток юридичної деонтології як науки поділяли на етапи, але їх виокремлення було сумнівне, адже їх кількість могла відрізнятись в залежності від класифікації розрізнення цих етапів. Будь-яка професія виробляла і виробляє власну деонтологію. Загальновідомо, що на розвиток юридичної деонтології сильно вплинула медична деонтологія.

Перший етап становлення юридичної деонтології виражався у здогадках які характеристики мусить мати юридична робота і зародилось це у Стародавньому Римі. Праця юристів Риму мала свій значний вплив на майбутню працю юристів у всій Європі у розумінні створення досвіду, спеціальних рис і інститутів. Але у ті часи слово юрист було визначенням не як спеціаліста у сфері права, а як визначенням сукупності законів і спав із правовим характером. Через розвиток соціуму і його моралі, люди віддавали свій досвід у різних професіях, які врегульовують їх життя і нормалізують його, особливо підготовленими та людям які мають професійну підготовку. Тому в усьому світі поступово проходив розвиток юридичної діяльності.

Другий етап розвитку юридичної деонтології пов'язаний з періодом розвитку буржуазних відносин і формуванням світського, юридичного, світогляду (XVII – XVIII ст.), коли юридична практика змінюється, розширюється її зміст, з'являються нові форми і засоби здійснення. Властива юридичному світогляду буржуазії ідеалізація права як основи суспільства і держави багато в чому сприяла формуванню інтересу до юридичної професії. Накопичений досвід у державах Західної Європи став одним з важливих етапів розвитку деонтологічних якостей вітчизняного юриста. Тоді ж у Росії (XVIII ст., при Петрі I) запроваджено в ужиток термін «юрист», запозичений з Німеччини («зигізі»), як похідний від середньолатинського [2, с. 21-22].

Під час третього етапу розвитку юридичної деонтології, який відбувся на початку 1900-х років, почалося вироблення головних записів про вимоги до юридичної діяльності. Фактично, для набуття якісних рис професійної поведінки, які дають контраст між професією та родом зайнятості, потрібно здобути галузеву сукупність правових поглядів. Саме ці якості виражаються у можливості професії до

самостійного регулювання. В наслідок бажання упорядкувати стосунки в середині спеціальності здійснюється запровадження її контролюючої діяльності в соціальне життя. Спроможність до самостійного регулювання реалізується в прийомах, переконаннях, думках і порядку врегулювання спеціальності. Вже утворені засади оформлюються в один документ, який призводить їх до однаковості. Такі документи набувають статусу професійних шаблонів, іншими словами поширюється на всіх людей які в цій професії, зобов'язують підкорюватися і можуть застосовуватися засобом примусу.

Четвертий етап розвитку юридичної деонтології який припав на 1980-ті роки, являє собою міжнародну єдину систему вимог, які вимагаються від юристів, виходом за національні кордони, у зв'язку з появленням міжнародних шаблонів у юридичній діяльності, наприклад, міжнародні кодекси етики і т.д.

Юридична деонтологія» полягає у наданні майбутньому юристові об'єктивних знань про реальний сенс і зміст обраної професії, про цілісну картину юридичної діяльності й місце в ній юриста-професіонала, культура поведінки якого відповідає суспільним вимогам [3].

Отже, юридична деонтологія розвивалася багато століть до того стану, який ми маємо зараз, і завдяки тому, що наші предки передавали нам свій досвід зараз працівники у правовій сфері відповідають високим стандартам професійності і моральності, а також мають правильні особисті якості які роблять їх спеціалістами яким можна довіряти.

Література:

1. С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров, Юридична деонтологія, Київ: Знання, 2008, 496 с.
2. О.Ф. Скакун, Юридична деонтологія, Харків : Еспада, 2008, 400 с.
3. Сичевська-Возняк О.М. Юридична деонтологія, електрон. наук. фахове вид. Луцьк. 2017. 20с. URL: http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/samostiyna_yuridich_deontologiya.pdf

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РЕФОРМИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Борзова Т. А.

*слухач навчально-методичного центру післядипломної
освіти та підвищення кваліфікації*

*Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Борзов С. В.

*слухач навчально-методичного центру післядипломної
освіти та підвищення кваліфікації*

*Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Реформа системи охорони здоров'я сучасної України була викликана нагальними проблемами, що накопичувалися не одне десятиріччя. Всі сфери діяльності органів державної влади піддавалися тій чи іншій модернізації. І тільки медицина (мається на увазі, державна медицина) продовжувала залишатися майже в тому стані, в якому вона знаходилась за радянських часів.

Серед проблем, які стали важливими факторами впливу на прийняття рішення про проведення медичної реформи, можна назвати наступні:

- Українці живуть на 9 років менше, ніж громадяни ЄС – середня очікувана тривалість життя при народженні в Україні – 72 роки, у країнах ЄС – 81 рік;

- Близько 50% пацієнтів після перенесеного інсульту отримують первинну інвалідність, близько 12% померлих від інсульту – особи працездатного віку;

- Україна займає перше місце в Європі по поширеності катастрофічних витрат, які пов'язані зі здоров'ям і які призводять до збіднення родин пацієнтів;

- Витрати на фармацевтичні товари та інші медичні товари здійснюють пацієнти, кошти яких складають 99% в загальних витратах на лікарські засоби;

- 37.6% госпіталізації в Україні здійснюються без відповідних показань;

- Україна має один з найгірших у світі показників вакцинації дітей, наприклад, рівень охоплення вакцинами від поліомієліту у 2018 році склав лише 69% [1, с. 1].

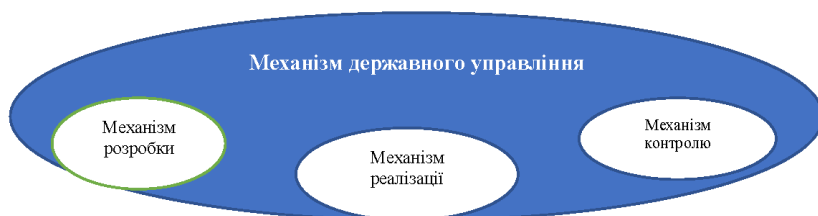
В 2014 році була запропонована Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 роки (далі – Стратегія) [2], яка стала складовою Національного плану дій з реформування медичної системи. Цей план був проголошений Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» та Програмою діяльності Кабінетом міністрів України.

І, як будь-яка стратегія, вона потребує чітко визначеного механізму реалізації. Але, перш, ніж ми перейдемо до розгляду механізму реалізації, що закладений в Стратегії, зауважимо, що в сучасній теорії управління механізм реалізації є дискусійною тематикою, тому вважаємо за необхідне приділити цьому увагу.

Механізм державного управління розглядається з трьох позицій:

- як система;
- як спосіб;
- як процес (сукупність дій).

Така різноманітність трактування цього поняття свідкує про те, що механізм управління складне і різностороннє явище, тому викликає складність визначення. Це і соціальне, і політичне, і методологічне, і правове, і економічне явище. Механізм реалізації є складовою механізму державного управління. Схематично їх співвідношення можна відобразити наступним чином:



Якщо система розглядається з трьох позицій, то і складові цієї системи також можливо розглядати саме як систему, як спосіб, як процес.

В самому тексті Стратегії немає сформульованого механізму реалізації. Хоча було заявлено, що це не деталізований план проведення реформування медичної сфери, не було б зайвим загальне бачення механізму реалізації цих перетворень.

Якщо подивитися на нормативно-правові акти, що були прийняті після оголошеної Стратегії, то загальний механізм реалізації також не визначений. Можновладці пішли шляхом виписування процесу

реалізації в різних видах медичної допомоги, тобто сам процес реалізації розпоршується за різними напрямками. На нашу думку до механізму реалізації необхідно було підійти з точки зору системного бачення, з виписуванням кожного напрямку окремо.

З квітня 2020 року в Україні в повному обсязі була запроваджена реалізація програми медичних гарантій. Медичні послуги програми медичних гарантій об'єднано в 27 пакетів медичних послуг. Пакет медичних послуг – це перелік послуг у межах певного виду медичної допомоги, до яких застосовуються єдині специфікації послуг, умови закупівлі, тип тарифу та базова ставка. Це можна розглядати як один із способів, який закладений в механізм реалізації.

Спеціалізовану медичну допомогу отримали понад 290 тисяч пацієнтів за пріоритетними послугами у квітні-серпні 2020 року.

У Програмі медичних гарантій цього року визначено 5 пріоритетних медичних послуг, які перебувають у фокусі особливої уваги:

- лікування гострого мозкового інсульту;
- лікування гострого інфаркту міокарда;
- допомога при пологах;
- допомога у складних неонатальних випадках;
- інструментальні обстеження для ранньої діагностики онкологічних захворювань.

На сьогодні медичними закладами отримано 2,7 млрд. грн. за надання пріоритетних послуг пацієнтам [1, с. 2].

Але на цей час, коли у світі розповсюджується пандемія коронавірусу, вирішено призупинити виконання плану реформ в повному обсязі, тому що оголилися глобальні проблеми системи охорони здоров'я після першого етапу реформи, а саме:

1. Нехватка коштів на подальше продовження реформи;
2. Відсутність чіткого бачення кінцевої мети реформи, бо кожен новий міністр охорони здоров'я по своєму трактує положення програми. Це як раз свідчить про відсутність чіткого механізму реалізації реформи;
3. Збереження кадрів медичних працівників.

Література:

1. Медична реформа. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya> (дата доступу 09.12.20 р.).
2. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/0/691-strategiya.pdf> (дата доступу 09.12.20 р.).

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Бурчак Б. Д.

студент юридичного факультету

Науковий керівник: Рибалкін А. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

На сьогоднішній день однією з поширеніших проблем є діти, які залишилися без опіки батьків, батьки яких позбавленні батьківських прав або вони вважаються недієздатними, відбувають покарання в місцях позбавлення волі, або батьки які вважаються безвісно зниклі. Ставлення суспільства до дітей які знаходяться без опіки батьків дуже особливе, але мало ефективне, тому що багатьом людям байдуже на чуже життя. Безумовно забезпечення та захист прав дітей покладено на їх батьків, але коли дитина немає рідної людини, за неї свідчать українські правові реалії. В Україні діти які позбавлені батьківського піклування знаходяться під захистом закону.

Сучасній юриспруденції відома низка наукових праць, присвячених правам дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, серед яких праці Н. Опольської, В. Закриницької, С. Волкової, Н. Шелюги, Н. Погорецької та ін. Одним із найважливіших прав дітей позбавлених батьківського піклування, є право на виховання у сім'ї. Не кожна дитина має родину, тому їй набагато складніше знайти себе в подальшому житті. Кожна дитина має право на родину, але в Україні концепція усиновлення яка формується захистом людини, ще не утверджено в суспільній свідомості. Усиновлення – це біологічне батьківство, така родинна концепція має наслідки такі що у законодавстві нашої країни, фактично відсутній належний механізм оцінювання психологічної придатності установа. В законодавстві України зазначено, що при усиновленні дитина повинна мати юридичні підстави та медичну історію. Одним із основних прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, які потребують захисту з боку держави, є право на повне матеріальне забезпечення. Встановлено в законі, ст. 8 Цивільного кодексу України, що держава здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Допомога та утримання таких дітей, що забезпечують кожній дитині рівень життя повинна відповідати стандартам, необхідний

для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються, крім повного державного забезпечення, виплачується стипендія яка на 50% перевищує розмір стипендії у відповідному навчальному закладі, а також виплачується 100% заробітної плати, яка нарахована в період виробничого навчання та виробничої практики [1].

Постановою кабінету міністрів в Україні від 5 березня 2008 року номер 146 «Декілька питань надання одноразової грошової допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування» були внесені зміни до пунктів 4 та 5 пункт 13 постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 року. номер 262 « Проголошення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо збільшення виплати одноразової грошової допомоги з двох до шести прожиткових мінімумів дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, що навчалися або враховувалися в навчально-виховних та вищих навчальних закладах і перебувають на повному державному утриманні, та дітям-сиріт, дітям, позбавленим батьківського піклування, що перебували під опіку піклування, при їх влаштуванні [2].

Існує проблема лише у нестабільній економічній ситуації нашої країни, через що встановлені соціальні стандарти та гарантії, не виконуються в повному обсязі. Проблемою сьогодення є й забезпечення дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківських прав, житлом. Держава є головним гарантом забезпечення прав по наданню дітям житла. Питання щодо захисту житлових прав дітей-сиріт позбавлених батьківського піклування, законодавство йде двома шляхами: шлях збереження за вказаною категорію осіб, вже належного їм на праві власності чи права користування житла, та надання нового житлового приміщення; обов'язкове збереження прав на житло, у якому вони проживали з батьками або рідними [3].

За останнім місцем проживання, жиле приміщення за вказаними особами надаються виконавчим комітетом ради. Всі форми влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, усиновлення, а саме: встановлення опіки, передача до прийомної сім'ї, у дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, мають тимчасовий характер. У зв'язку з цим місце проживання дітей, є тимчасовим [4].

Права дитини на охорону здоров'я є значним недоліком сучасного законодавства України, є відсутність місцевого самоврядування за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків, і

відсутність конкретної юридичної відповідальності органів державної влади щодо здійснення заходів у цій сфері .

Це насамперед надання безкоштовної медичної допомоги, проведення лікувально-оздоровчих заходів та реабілітації дітей-сиріт та дітей, здійснення заходів із профілактики захворювань, тощо.

Право дітей на працевлаштування після повернення їх з дитячих закладів, від опікунів чи піклувальників, з дитячого будинку та прийомних сімей, чи закінчення навчання в державних та комунальних навчальних закладах. Державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються щодо мінімального стандарту забезпечення першого гарантованого місця, що не може бути змінено за бажанням роботодавця впродовж трьох років з моменту початку такої праці, а у разі неможливості надання такого робочого місця встановлення грошової концепції компенсації на цей період, яка виплачується особі з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів [5].

Випадки порушень трудових прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, зокрема використання праці неповнолітніх на важких та шкідливих роботах, укладання усних трудових договорів, недотримання режиму праці, щоб негативні прояви стали меншими які складаються у трудових відносинах між роботодавцем. Дітям доцільно зробити повну форму письмового трудового договору, який повинен укладатися у трьох інших сферах і залишатися у кожного з них. Ратифікувавши Факультативний протокол про участь дітей у збройних конфліктах (23.06.2004) до Конвенції про права дитини [6], Україна підтвердила готовність захищати права дітей у збройних конфліктах і запобігати їх участі у них. У 2014 р. Україна вперше зіткнулася з реальною проблемою захисту прав дітей у збройному конфлікті на сході країни і виявилася до неї неготовою. На сьогодні в країні не передбачена кримінальна відповідальність за залучення і використання у збройних конфліктах осіб віком до 18 років.

Також законом не визначено правовий статус дітей, які були розлучені з сім'ями, а також осіб, які перебувають у зоні АТО, існують труднощі з системою реєстрації народження дітей, припинення усиновлення/взяття під опіку/передачі в прийомну сім'ю дітей із зони АТО, незабезпечення права дітей-сиріт тощо. Для вирішення цих та інших проблем в правовому полі необхідне суттєве допрацювання та зміна підходу до цього питання, виправлення низки нормативно-правових актів, серед яких: Кримінальний кодекс України, Закони України «Про соціальні послуги», «Про охорону дитинства», «Про Збройні сили України» тощо [7].

Отже, для покращення реалізації в суспільстві дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування для захисту їх прав потрібно привести у відповідність державні соціальні стандарти, та гарантії до реальних потреб всіх дітей, щоб держава піклувалася про них набагато ліпше. Забезпечити особливим видом соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування завданням якого є адаптація дитини в новій сім'ї та надання дитині психологічну допомогу при потребі цього. Турбота та захист держави дуже потрібні дитині, але ніхто і ніколи не замінить дитині батьківської турботи яка є невід'ємною складовою частиною для формування особистості майбутнього суспільства.

Література:

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 р. – № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. ст. 147.

2. Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування»: Постанова КМУ від 5 квітня 1994 р. № 226 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF>

3. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. № 5464-X URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>

4. Сироти. Після 18 років проблеми тільки починаються URL : <http://soc-in.com/component/content/article/4-news/3733-siroti-pislja-18-rokiv-problemi-tilki-pochinajutsja.html>

5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01. 2000 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_795

6. Гуманітарне право та захист прав дітей у збройному конфлікті на сході // URL : </page3zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

ПОНЯТТЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ЗМІСТ ТА ОЗНАКИ

Гладчук Д. І.

*ад'юнкта кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Права людини, їх генезис, соціальні корені, призначення були і залишаються одвічною проблемою соціально-культурного розвитку людства, вони пройшли через тисячоліття і постійно перебували у центрі уваги філософської, політичної, правової, релігійної думки. Тому до змісту прав людини та їх розподілу в суспільстві необхідно підходити історично. Формування відбувалося одночасно з осмисленням людської сутності, а також з формуванням уявлень про державу, право й закон. Ідеї соціальної і правової держави тісно стикаються з ідеями прав людини, вони є сполучною ланкою між природною сутністю людини, з її природними потребами, і нормативним вираженням прав людини [1, с. 11].

Вченими теоретиками виділяється два напрями юридичної думки щодо розуміння сутності прав людини – природний і позитивістський. Перший полягає у тому, що права людини є невід'ємними, природними за своїм змістом і призначенням, надані індивіду Богом, природою і можуть (повинні) бути зафіксовані у нормативно-правових актах як такі, що вже існують, використовуються та реалізуються людьми.

Головною метою природно-правової доктрини є спроба обмежити державу у її намаганнях визначити обсяг прав і свобод людини, оскільки держава не може мати повного уявлення, який саме набір прав і свобод необхідний особі для її нормальної життєдіяльності. Цей набір прав і свобод дається людині від народження, і тому вони є невід'ємними від людини та незалежними від волі держави. Представниками цієї доктрини були такі відомі юристи, як Д. Остін, А. Меркель, К. Бергбом та інші [2, с. 43-44].

Другий напрям – позитивістський, навпаки – має на меті «створення» нових прав людини (тих, яких ще немає) державою через систему її законодавчих та нормотворчих органів. У цьому випадку характер самих прав людини (їх якісний і кількісний склад) залежить від стану розвитку суспільних відносин (економічний, політичний, духовний та ін.), що мають місце у тій чи іншій країні.

Головною метою позитивізму була систематизація діючого права. Прибічники позитивізму єдиним джерелом прав людини, вважали державу. Представники цієї течії – Е. Літтре, О. Конт, І. Тен,

Г. Спенсер, Дж. С. Мілль стверджували, що держава знаходиться над суспільством та формулює загальнообов'язкові закони. Г. Кельзен зазначав, що держава первинна по відношенню до права, оскільки саме держава є втіленням правопорядку та його взірцем, і через це право вторинне по відношенню до держави [2, с. 45].

На наше глибоке переконання, позитивістський напрям повинен обов'язково враховувати та втілювати ідеї гуманізму, справедливості, свободи, порядності, гідності у кожній правовій нормі та бути скерованим на забезпечення і реалізацію потреб людини у кожному рішенні державного органу. Адже, таким чином держава гарантує дотримання прав людини, бере на себе обов'язок щодо їх захисту та охорони.

Варто підкреслити, що буржуазні революції XVII-XVIII сторіччя відіграли значну роль у розвитку питання становлення прав людини. Вони сприяли появі на світ широкого кола прав людини, а також принципу формальної рівності усіх перед законом, що було значним кроком у розвитку демократії. Права людини, засновані на принципі формальної рівності, стали одним з головних ціннісних орієнтирів суспільного розвитку. Вони суттєво впливали на характер держави, обмежували владу її відповідних структур, сприяли встановленню взаємодії між індивідом і державою. Це був дійсно революційний підхід до проблеми прав людини, оскільки всі попередні аналогічні акти підкоряли особу державі і ставили її в залежність від неї. В Декларації індивід стає автономним, і тепер вже держава не може втручатися в сферу свободи особи і повинна гарантувати державний захист в разі порушення її прав [2, с. 42].

Вважаємо, що саме цей період став відправною точкою у розв'язанні суперечностей щодо впливу держави на особистість. Чимало країн світу на конституційному рівні закріпили природні права людини, які попередньо знайшли відображення у низці міжнародних актів, прийнятих світовою спільнотою. У зв'язку з цим, сьогодні протистояння природного та позитивістського напрямів вже втратили колишню гостроту. Як результат – особа має гарантії своїх прав, а метою діяльності держави є їх забезпечення.

Розглянувши питання виникнення та закріплення прав людини, пропонуємо піддати науковому аналізу сутність самого поняття «права людини» та визначити ознаки, притаманні цій правовій категорії. Відразу ж слід наголосити, що вчені по-різному тлумачать поняття «прав людини», зокрема:

1) О.В. Негодченко визначає їх як рівні для всіх можливості реалізації своїх потреб, необхідних для нормального існування і розвитку індивіда в конкретних історичних умовах, об'єктивно

обумовлених досягнутим рівнем розвитку людства і закріплених як міжнародні стандарти [1, с. 11];

2) П.М. Рабінович стверджує, що це певні можливості людини, які необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах і які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним) і мають бути рівними для всіх людей [3, с. 7];

3) Б.В. Щетинін зазначає, що норми, встановлені Законом та гарантовані державою, і надають громадянину певні юридичні можливості для набуття матеріальних, соціальних та духовних благ [4, с. 207-208];

4) Л.С. Явич розуміє під правами людини забезпечені законом та владою можливості користуватися свободою вибору та дії, участі у створенні сприятливих умов життя, привласнення соціальних благ та цінностей [5, с. 64];

5) Є.О. Гіда вважає, що це природні можливості індивіда, які забезпечують його життя, людську гідність та свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя, задовольняють його різноманітні фізичні, матеріальні та духовні потреби і обумовлюються економічним та духовним рівнем розвитку суспільства [2, с. 17].

Аналіз зазначених думок вчених дозволяє сформулювати авторське визначення поняття «прав людини» та виокремити ознаки, які йому притаманні.

Першою ознакою є те, що права людини – це можливості людини. На цьому наполягають багато науковців, кожний по-своєму, наприклад: 1) можливості людини користуватись свободою вибору та дії (Л.С. Явич); 2) можливості людини, необхідні для її існування та розвитку, реалізації своїх потреб (О.В. Негодченко, П.М. Рабінович); 3) юридичні можливості для набуття матеріальних, соціальних та духовних благ (Б.В. Щетинін); 4) природні можливості індивіда (Є.О. Гіда) тощо.

Другою ознакою є рівність прав людини для усіх без виключення людей, незважаючи на національність, віросповідання, колір шкіри та ін. фактори. Такої думки також притримуються і О.В. Негодченко та П.М. Рабінович.

Третя ознака поняття «прав людини» – це те, що вони є невід'ємними для кожної людини, індивіда, громадянина. Тобто вони набуваються з народження і можливість їх використання не залежить від країни проживання, етнічного походження тощо, вони є позанаціональними та позатериторіальними.

Четвертою ознакою є те, що права людини визначаються рівнем розвитку суспільства: економічним, духовним, соціальним. На цьому також наголошують Є.О. Гіда та П.М. Рабінович.

П'ятою ознакою визначається мета існування прав людини – створення сприятливих умов життя та розвитку людини, задоволення різноманітних потреб (особистих та ін.). Таку позицію у своїх працях висловлюють також Л.С. Явич та Є.О. Гіда.

Шостою ознакою є нормативна визначеність, закріплення на законодавчому рівні та гарантованість державою. Навіть, якщо у текстах основних нормативно-правових актів певних держав відсутні норми щодо прав людини, останні закріплені у міжнародних актах як міжнародні стандарти, обов'язковість та пріоритетність яким надається у національному законодавстві.

Враховуючи зазначене вище, пропонуємо *під правами людини розуміти передбачені нормативно-правовими актами рівні можливості людей на створення сприятливих умов життя та розвитку, задоволення різноманітних потреб особистого і не тільки характеру, що обумовлені економічним, духовним та соціальним розвитком суспільства.*

Література:

1. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади : автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 39 с.
2. Гіда Є. Загальнолюдські стандарти прав людини і забезпечення їх реалізації в діяльності міліції : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гіда Євген Олександрович ; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2000. 220 с.
3. Рабінович П.М. Основи державної теорії права та держави. К., 1995. 172 с.
4. Щетинин Б.В. Проблемы теории советского государственного права. М., 1994. 276 с.
5. Явич Л.С. Сущность права: социально-философское понимание генезиса, развития и функционирования юридической формы общественных отношений. Л. : Изд-во Ленингр. Ун-та, 1985. 207 с.

ДУХОВНА СУТНІСТЬ ПРАВА НА ПЕРЕХРЕСТІ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАВОСЛАВ'Я: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

Голубош Г. В.

студентка 3-го курсу

*Рівненського коледжу Національного університету біоресурсів
і природокористування України
м. Рівне, Україна*

Кріцак І. В.

*кандидат юридичних наук, підполковник поліції,
помічник начальника*

*Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області
м. Івано-Франківськ, Україна*

Найцінніші дослідження, як відомо, проводяться на стику міждисциплінарних наук. Сьогодні перспективним науковим методом є запозичення ідей та напрацювань зі сфери кібернетики, медицини, юриспруденції, прикладом чого є Кремнієва долина у США, де зібрані найвидатніші вчені світу. Нас цікавить питання взаємодії теорії і практики, науки і релігії. Можливо, у синтезі права та духовно-культурних цінностей вдасться досягти небувалих успіхів у виконанні правових приписів. З огляду на сучасні деструктивні тенденції розвитку світу, вважаємо, що за такими напрямками наукових досліджень – майбутнє (між іншим, деяка практична робота вже пророблена, а саме впровадження інституту військового та поліцейського капеланства, для підняття бойового духу служителів правопорядку).

Власне, запропонована стаття допоможе глибше розробити вказаний напрям. Перед нами постає непросте завдання – створення відповідного вектору наукових досліджень, де б кожен фахівець вніс свій вклад у розвиток науки, адже сучасна людина попросту розчарувалася у силі права. Неодноразово чуємо: «Конституція не виконується...», «Законів не дотримуються...». Сьогодні дослідження сфери духовної сутності права як засобу вираження його Букви і застосування її в тій чи іншій галузі залишається осторонь уваги наукової спільноти.

Принцип верховенства права потрібно усіляко підкріплювати релігією, духовно-ціннісними категоріями. Релігія є індикатором правильності чи хибності норм права. Крім формальної визначеності, слід активно виявляти внутрішнє смислове навантаження правових норм і згодом надавати їхнє науково-практичне тлумачення. Сьогодні існує багато тем для дослідження у галузі права, і, власне, сімдесятиліття безбожницьких гонінь та тридцятиліття ідеологічного плюралізму накладає свій відбиток на вітчизняній науці. Настав час якісних змін у вказаному напрямку, на основі чого повинні

встановлюватися нові основоположні засади правової дійсності, вибудовуватиметься подальший розвиток національного права.

«Підживлення» правових норм з боку релігії надзвичайно важливе, адже є всі підстави стверджувати про перспективність розроблення духовно-ціннісної концепції праворозуміння, щоб більшість громадян чітко усвідомлювали, що вони живуть у православній країні з тисячолітньою історією, багатоманіттям ідеологічних течій, адже формування українського національного права відбувалося на засадах канонічного права Східної традиції, яке бере своє начало з часів Візантії.

Досліджувану проблему можна розглядати з різних позицій. Кожен бачитиме свою правду – крізь призму реальності, в якій живе, яка стала йому відомою за тих чи інших обставин, у світлі всього того, з чим зіштовхнувся у повсякденному житті, що пережито особисто чи прочитано із книг. Народна мудрість – невичерпна. Селяни не здобували вищу освіту, але їхня розсудливість у непоодиноких випадках у рази вища, аніж у найдосвідченіших психологів. Можливо, тому славнозвісний лексикограф Володимир Даль, який народився на Луганщині та знав 8 іноземних мов, любив бувати у сільській глибинці, де вивчав місцевий говір та черпав мудрість у простих людей, написавши неперевершений за обсягом «Тлумачний словник живої великоруської мови», над яким працював 53 роки.

Сфера Духа теж є надзвичайно цікавою. Справжня духовність є набагато вищою за зовнішню релігійність. «Істинне православ'я – це безмовна проповідь, це проповідь у смиренні». Можна велегласно говорити, застосувавши найрізноманітніші прийоми ораторської майстерності, однак без істинної духовності, без накладення на себе постів і молитов будемо, як пише ап. Павло, «аки бубен гудящий», всередині якого порожнеччя. У нинішньому світі не вистачає істинних пастирів, справжніх аскетів, які вели б людей дорогою до Спасіння. Найважливіша місія людини у цьому світі не погубити, а врятувати свою безсмертну душу, чим, власне, і повинна займатись Церква.

Кожен по-своєму буде доказувати, що його релігія правдива, істинна. Однак Церква Христова одна, і її слід віднайти, незважаючи на внутрішню боротьбу, перипетії та переконня. Бажання політиків підлаштувати Церкву під себе є неправильним. Вона тисячоліттями залишається незмінною, тому кожному необхідно відповідати передусім її вимогам, якщо бажаємо отримати «небесне громадянство». За словами Христа: «Збудую Церкву мою, і ворота пекла не подолають її». Наголошуємо: не церкви, а Церкву. Потрібно віднаходити найкоротший шлях до істинного знання, до Спасіння. І така Церква найкраще відображена у Символі Віри, прийнятому на Першому Вселенському соборі 325 року у м. Нікеї «Єдина, Свята, Соборна і Апостольська Церква», зерна якої засіяні на наших теренах Апостолом Андрієм Первозваним і остаточно вона утвердилась з Володимиривим

Хрещенням. Церква Христова споконвіків була «хранительницею» православної віри на Русі і всіляко протистояла окатоличенню, ополяченню українського народу. До цієї Церкви належали такі світочі православ'я на Західній Україні, як Іов і Феодосій Манявські (Іов Княгиницький родом з м. Тисмениці, Івано-Франківська область). 10-літнім хлопчиком в Угорницький монастир також прийшов Іов Почаївський (родом з Покуття, сьогодні Коломийський район Івано-Франківської області), який пізніше вирушив у Дубенський монастир та Почаївську гору, де і прославився. Його моці майже 400 років залишаються нетлінними, він був великим ревнителем православної віри, поборником Унії. Для прикладу, Преподобний Іов відстоював чистоту православної віри на Західній Україні на понад 100 судових засіданнях і прожив 100 років. Саме такі особистості можуть бути взірцем у наслідуванні для багатьох.

Досить важливим на цьому шляху є переосмислення права крізь призму Істинності, моральних цінностей. В основу національного (вітчизняного) права сьогодні закладені права людини, позитивізм (тобто Буква закону), свобода, яка трактується як всездозволеність, однак не традиціоналізм і не Духовність. На усіх рівнях спостерігається сліпе копіювання іноземного законодавства. У нашій державі засадничим, таким, яке лежить в основі усіх галузей права, повинно бути канонічне право, яке взагалі не викладається у ЗВО. Не створені богословські факультети при провідних навчальних закладах, мало робиться для усвідомлення того, що ми живемо у державі з двохтисячолітньою історією, витоки якої тягнуться до трипільської культури.

Закони мають писати високопрофесійні фахівці своєї справи, люди глибоких знань. Сучасні інформаційні засоби сприяють виведенню законотворчості на якісно новий щабель такого переосмислення. Перспективним напрямом є народна законодавча ініціатива – всенародне обговорення законопроекту на відповідній площадці в мережі Інтернет з майбутнім узагальненням найкращих пропозицій компетентною комісією.

Славнозвісний богословський трактат XI ст. «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона свідчить, що в Київській Русі існувала диференціація між Буквою Закону і Духом Закону. Буква закону залишається незмінною, а Дух – може змінюватися. Доречно згадати «Судові промови» адвоката, юриста та прокурора А. Ф. Коні. Коли на лаву підсудних потрапив священник, який вчинив ганебний вчинок і вся зала судового засідання засудила його, А. Ф. Коні сказав у відповідь: «Вдумайтесь: ця людина все життя прощала нам гріхи, то невже ми сьогодні не зможемо простити йому одного гріха, який він вчинив?» І в результаті суд виправдав священника. Цей приклад яскраво ілюструє силу духовної сутності права.

Як відомо, культура західних та східних українців суттєво різняться. Нам слід прагнути до освіченості, до високого рівня розвитку у всіх значеннях цього слова. Конструктивна критика сприяє швидкому руху вперед, а зовнішня усмішка повинна відповідати внутрішньому стану людини. Слід бути передусім вимогливим до себе. Характерно, що Західна Україна, яка піддалася окатоличенню вирізняється значно меншою кількістю вчинених у цих регіонах гучних злочинів. Ще її характеризує зовнішня релігійність, яка стала звичкою, але справжньої духовності рідко зустрінеш, і навпаки: у Східній Україні, можливо, менший відсоток людей, присутніх у храмах, однак якість їхньої духовності у рази вища. Тамтешні віруючі, за рівнем знань, близькі до богословів. Як писав Г. С. Сковорода, кожна людина повинна бути немов богослов.

Ми втратили істинне «старчество». На Русі душу завжди лікували старці – особи високого духовного розвитку, які вимолювали людину і давали ті чи інші поради. Припустимо, наркомана або психічно хворого лише старець може вилікувати, зцілити, допомогти, а найголовніше – вимолити, адже йдеться про духовну хворобу, перед якою наука безсила. Є гарний вислів: «Там, де закінчується сила права, починається мораль. Там, де закінчується мораль, починається духовність». У найскрутніші для держави часи люди звертаються до Бога.

Кожен державний службовець є правозастосувачем і певною мірою вихователем громадянськості. Він знає більше у тій чи іншій галузі і, зрештою, повинен бути взірцем для наслідування. Тут прихована дуже тонка психологічна грань: десь потрібно виконати закон у всій його суворості, а в окремих випадках – застосувати мораль. Так, кандидат психологічних наук Ніна Кригіна, яка свого часу прийняла чернецтво, зауважила, що психологія може завести у такі дебри, з яких пізніше не виберешся за все життя. Характерно, що після прийняття постригу вона переосмислила психологію крізь призму православ'я і зовсім по-іншому стала її трактувати. Сьогодні місію «духовників» частково взяли на себе психологи – ті, хто лікує душу. З одного боку, це добре. Однак як психолог, що не веде духовного образу життя, може допомогти? Відповідь тут слід шукати у духовній сфері, яку треба добре знати. Сьогодні дуже мало істинно віруючих, православних психологів, до них і слід звертатися.

Часто достатньо кілька хвилин спілкування, щоб визначити психологічний портрет особистості. Інколи, лише побачивши людину, навіть на відстані глянувши їй у вічі, можна все прочитати на її обличчі, чи вона та, за кого себе видає. Недарма кажуть, що очі – це дзеркало душі. Те, яким життям людина живе, позначається на її характері, поведінці, зовнішності. У кожної людини є свій духовний рівень, і над його вдосконаленням необхідно працювати постійно, подібно як це робимо у спорті. Слід пам'ятати про два крила: порядність або людяність та професіоналізм. Невмирущими є слова богослова: «Якщо

ми заслуговуємо кращого, то навіть поганий з нами стане хорошим, а якщо гіршого, то навіть хороший з нами стане поганим». Отож багато залежить від нас самих, наскільки ми перебороли себе, адже найбільша перемога – це перемога над самим собою.

Кожній людині, не говорячи вже про представників різноманітних професій, подібно хірургу, який рятує життя, немає часу на роздуми: треба негайно застосувати необхідні мовленнєві прийоми, щоб виграти словесний поєдинок. Володіння словом – це зброя, якій передують знання, досвід, уміння, навички, логіка, ораторська майстерність, обізнаність у різних питаннях. Праведний Іоанн Кронштадтський говорив: «Якщо людина щось погано думає про мене, я якось це відчую, і якщо добре – також про це знаю». Особливо сильною є молитва за людину. Кажуть: «Найбільшим проявом любові до ближнього є молитва». Невипадково на Русі на запитання, як ви живете, відповідали: «Вашими молитвами...», а на усіх шляхах бажали Янгола Охоронця. Ця культура багато в чому втрачена, і наша мета її відновити.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ДУСІ ПРАВОСЛАВ'Я

Голубош Г. В.

студентка 3-го курсу

Рівненського коледжу Національного університету біоресурсів

і природокористування України

м. Рівне, Україна

Кріцак І. В.

кандидат юридичних наук, підполковник поліції,

помічник начальника

Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області

м. Івано-Франківськ, Україна

*На засадах високих духовно-культурних цінностей
є можливість видавати унікальні наукові праці,
здатні суттєво змінити свідомість людини.*

Актуальність духовно-ціннісного виховання молоді. Масштабні соціально-політичні трансформації в країні мають помітний негативний вплив на розвиток молоді особистості. Такі процеси особливо відображаються на її характері та свідомості. Часто ставиться під загрозу духовно-моральний розвиток підростаючого покоління. Ключовим

завданням у цьому напрямку є закладення міцних основ православної віри у загальну та вищу освіту. Держава має стояти на сторожі освітніх процесів, щоб завадити згубним проявам сучасного світу.

Аналіз української історії свідчить про високу духовну культуру нашого народу. Не випадково українська держава у народі звалась «Свята Русь», адже люди жили однаково свято як у монастирях, так і в миру. Формувалися високі духовно-ціннісні основи нашого народу, що закладені глибоко на генному рівні, визначалася самобутність української державності.

Сьогодні молодь дізнається більше про релігію, багато людей старшого покоління приходять у храми завдяки своїм дітям. Генфонд нації настільки багатоманітний, що усі ті добрі чи погані сторони нашого соціуму можуть проявитися у майбутніх поколіннях. Це ж стосується і негативних явищ, що мають згубний вплив на суспільну мораль, громадянську правосвідомість, на ставлення людей у суспільстві один до одного, визначають відношення поваги до закону і праці. Зрештою, такі процеси особливо відображаються на вчиненні особами протиправних діянь. Так, А. Я. Данилюк та інші автори, зокрема А. М. Кондаков, В. А. Тишков, наголошують, що у період зміни духовно-ціннісних орієнтирів порушується духовна єдність у суспільстві, змінюються життєві пріоритети, відбувається підрив цінностей старшого покоління, деформуються традиційні для всієї країни моральні норми і установки [1, с. 4].

Виходячи з цих позицій, в українському суспільстві настав час прогресивних змін, передусім на рівні громадянської свідомості. Кожен повинен внести свою лепту у зміну суспільства на краще. Нині «почав відчуватися брак свідомо прийнятних для більшості громадян принципів і правил життя, відсутня злагода в питаннях коректної і конструктивної соціальної поведінки, вибору життєвих орієнтирів [1, с. 4-5].

Нова українська реальність відкрила багато перспектив високої освіченості та грамотності сучасної молоді. Немало з них обрали шлях здобуття освіти за кордоном, вивчення декількох іноземних мов, однак багато особистостей рідко повертається на Батьківщину, вони не мислять національною свідомістю, не плекаються соками дерева родоводу. Ми покидаємо домашній затишок і спішимо на місця праці, щоб принести користь для держави; відвідуємо святі місця, щоб насититися Благодаттю Божою. Великий відтік молоді і старшого покоління за кордон призвів до духовного зубожіння, цвіт української нації асимілюється з іншими народами і національностями. Держава повинна проводити масштабну ідеологічну роботу, починаючи з дитячих садочків, загальної і вищої школи і закінчуючи усіма сферами суспільної життєдіяльності. Л. А. Семакова, А. М. Єгорова відзначають,

що сьогодні загальноосвітні процеси є найважливішим фактором, що забезпечує соціокультурну модернізацію суспільства, тому духовно-моральний розвиток особистості – один з найголовніших орієнтирів сучасної освіти [2, с. 84].

Необхідність розроблення Концепції духовно-морального розвитку і виховання молоді. У Концепції модернізації української освіти слід передбачити надважливі завдання правильного сприйняття оточуючого світу на засадах істинних основоположних засад. Вони вироблені українським соціумом здавна, а нині лише потребують свого відновлення. Для цього необхідні глибокі знання історичних процесів. Ні для кого не секрет, що вітчизняна історія, яка викладається в школах, не є об'єктивною, не враховуються загальноосвітні процеси і тенденції. Кожен історик оперує фактами, але мало хто задається причинами тих чи інших подій і явищ, від яких, власне, і залежить подальший успіх державотворення.

Формування у молоді духовної культури має відбуватися із раннього віку. З молоком матері дітям необхідно прививати високі цінності та ідеали. Тоді молодь виростатиме самостійною у прийнятті рішень, поважно ставитиметься до старшого покоління і буде здатною до успішної соціалізації. Концепція духовно-морального розвитку і виховання молоді особистості в Україні повинна відповідати передусім усталеним національним, а не міжнародним стандартам виховання. Ми бачимо, як світ активними темпами розвивається, проте не завжди все сучасне є корисним. Історичне минуле, переосмислене та вироблене віками, є запорукою прогресивних змін.

На загальнодержавному рівні не приділяється належної уваги духовно-моральному розвитку особистості. До цих пір Закон Божий не став викладатися на рівні з усіма навчальними дисциплінами. Слід пам'ятати, що людина складається з трьох складових: Духу, Душі і Тіла. Тому духовна освіта, духовне виховання повинні бути на першому місці, а всі інші науки і навчальні дисципліни – доповнювати формування особистості. На думку А. Я. Данилюк, важливим є здійснення у процесі соціалізації послідовного розширення і зміцнення ціннісно-сислової сфери особистості, формування здатності людини оцінювати і свідомо вибудовувати на основі традиційних моральних норм та ідеалів ставлення до себе іншими людьми, суспільством, державою, Батьківщиною, світом загалом [1, с. 9].

Розроблення подібної Концепції на загальнодержавному рівні є пріоритетним завданням, і до таких процесів мають залучатися найрізноманітніші верстви населення шляхом створення сучасних Інтернет-майданчиків (платформ). Сьогодні вкрай необхідна мобілізація усіх націй і народностей, що проживають в Україні, заради її

відновлення, подібно як це відбувається у Японії, де кожен член суспільства відчуває свою відповідальність за суспільні процеси. А в основі такої концепції повинні лежати державні стандарти у сфері освіти, що здатні впливати на формування концепції і, зрештою, на характер сучасного національного виховання на засадах ціннісних ідеалів.

Роль православ'я у духовно-освітніх процесах виховання молоді.

Метою і завданням духовно-морального розвитку особистості є виховання дітей у дусі релігії, поваги до морально-етичних цінностей інших народів і національностей, з чітким знанням та усвідомленням національних процесів. Якщо брати в комплексі навчально-виховний процес, то, все ж таки, виховання молоді є на першому місці. Водночас система базових національних цінностей є тим ґрунтом, на основі якого можлива духовно-моральна консолідація багатонаціонального українського суспільства. Важливу роль тут відіграють вчителі, науково-педагогічні працівники, які повинні здійснювати викладання на високих духовно-моральних принципах.

Надзвичайно гострою є проблема розвитку моральної і духовної культури суспільства, що пов'язана з необхідністю звернення школи до релігійного виховання. На загальнодержавному рівні вже зроблені окремі спроби у цьому напрямку, і вони увінчалися небаченим успіхом. На думку Л. А. Семакової та А. М. Єгорової: «Як один з найважливіших засобів розкриття морального і духовного потенціалу особистості, стимулювання його розвитку і введення в навчальний процес є «Основи релігійних культур і світської етики»» [2, с. 85]. Обов'язковість викладання такого предмета має здійснюватися з ухилом в глибокі вітчизняні традиції. Особливо слід акцентувати на розробленні, формуванні та впровадженні державної ідеології. Вважаємо, що вона була б доброю основою для утвердження православ'я як загальнонаціональної релігії українського народу. Інтеграція православної культури в загальноосвітні процеси є нагальною потребою, адже це унікальний шанс для духовно-морального виховання у правильному руслі, на засадах загальноосвітнього досвіду існування православ'я, національних традицій, починаючи від вивчення життя Києво-Печерських святих і закінчуючи сьогоdnішнім днем.

В сучасній школі однією із найважливіших педагогічних характеристик викладання предмета «Основи православної культури» є формування в молоді знань, розуміння і шанобливого ставлення до релігії як національної духовної традиції, що лежить в основі історичної та сучасної культури країни [2, с. 84]. За допомогою православ'я є унікальна можливість вплинути на свідомість людини задля вибору нею правильних життєвих орієнтирів та найголовніше – спасіння людської душі. Тому надзвичайно важливо глибоко вивчати релігійну

(православну) культуру українського народу, відкривати нові світи духовних істин. Адже відмінність православ'я від інших релігій полягає у тому, що це найкоротший шлях до пізнання Бога. Саме православ'я допомагає правильно його славити – так, як це визначено у православних догматах святими отцями на основі Євангелія та Закону Божого.

Практична сторона проблеми. По-перше, особлива внутрішня настроєність Духу на православному богослужінні допомагає якнайкраще зібратись з духовними силами та сконцентруватися на молитві. Тому, молячись удома, не відчуємо того, що відбувається на духовному рівні у Храмі. Душа людини потребує постійного підживлення Божественними соками древа Церкви Христової. Не випадково, за апостольськими правилами, хто більше трьох разів не відвідав богослужіння без поважних причин, у перші віки християнства відлучався від Церкви.

Неймовірна Божественна Благодать та налаштованість Духу допомагає якнайкраще впорядкувати внутрішнє життя людини, сприяє зібраності, виконанню Заповідей Божих, чистоті помислів, відкритості до людей, щирості, бажанню послужити ближньому, допомагає зрозуміти труднощі і людське горе, а також успішно викоринювати неправду.

По-друге, православ'я пропонує обирати «царський», тобто середній шлях до Спасіння, вдосконалюватися духовно у міру власних сил і можливостей. Воно відкидає зайву емоційність і спонукає до чутливості внутрішнього світу. Діапазон думок при цьому настільки широкий, що спонукає до творення добрих справ, а також шедеврів художньої, літературної чи іншої творчості. Цей стан триває рівно до тих пір, доки людина не переходить межу дозволеного, коли руйнується гармонія з її внутрішнім світом, тому так важливо берегти як чистоту помислів, так і тілесну чистоту.

Саме гармонія із самим собою є прерогативою подальшого життєвого та професійного успіху. При цьому слід ясно окреслити межі дозволеного, не переступати їх. Також важливо бути вимогливим до самого себе, спокійним і врівноваженим, щоб чітко організувати ритм життя, підтримувати внутрішню і зовнішню впорядкованість. Дисонанс гострого ритму життя не дає відчуття людські біди і страждання. Тому надзвичайно важливо час від часу бути серед обездолених, у сиротинцях, будинках перестарілих, хоспісах, місцях позбавлення волі, притулках для покинутих дітей, щоб хоч якось пом'якшити закам'яніле серце людини. Крім того, важливо відвідувати Храми, подавати «за здоров'я» близьких і «упокій», адже від цього залежить спасіння нашої душі. Це особливо облагороджує людину, возвеличує її серце і душу, думки і розум, дає можливість піднятися над усім земним, над мирською суетою. Це називається торжеством

православного духу, який надихає на особливу радість, відганяє усе погане. В результаті піднесеного стану душі в людині розкриваються благородні таланти.

Здавалось би, що не обов'язково звертатися до Божих заповідей, можна просто говорити про моральність, про загальнолюдські цінності. Однак багатовікова історія свідчить, що поняття добра в кожному суспільстві трактується по-різному, воно може змінюватися з часом, а заповіді – незмінні, і вони є відправною точкою для виявлення відмінностей між добром і злом, а значить – і основою духовності [2, с. 86]. Отже, можливості духовно-морального та релігійного виховання молоді у душі православ'я безмежні, в його основі повинні лежати релігійні норми і заповіді Божі.

На підвалинах наукових здобутків вчених вибудовуються власні наукові напрацювання. Переконаємось, як важливо знати історію та процеси, з нею пов'язані, причини та умови тих чи інших подій, що є запорукою прогресивних змін і досягнень у державі.

Література:

1. Данилюк А. Я., Кондаков А. М., Тишков В. А. Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России. – М. : «Просвещение», 2010. – 23 с.
2. Семакова Л. А., Егорова А. М. Интеграция уроков музыки и ОРКСЭ как фактор формирования духовно-ценностных ориентиров школьников. Культура. Духовность. Общество. 2013. № 4. С. 84-87.

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дудник В. В.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Савіщенко В. М.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Актуальність даної теми полягає в тому, що аналіз правового статусу адвоката на основі дослідження таких 3-х аспектів: правова основа діяльності інституту адвокатури; правовий статус адвоката в Україні; конституційно-правові реформи адвокатури в Україні у контексті евроінтеграції.

Згідно ст. 3 Конституції України будь-яка людина, її власне життя, охорона здоров'я, людська гідність, честь і цінність людської особистості (рівність, справедливість, недоторканність та безпека), права і свободи людини, їх гарантії та забезпечення, визнаються в Україні (як соціально орієнтованої держави найвищою соціальною цінністю [1].

Представлене положення викладено стисло і в значній мірі відтворює (передає) зміст (ключову сутність) концептуальних засад преамбули Загальної декларації прав людини. Реалізація цього положення та інших положень, викладених В Основному законі держави та суспільства, є основними завданнями української держави. Водночас варто зазначити, що сьогодні в Україні питаннями (практичною реалізацією) захисту прав і свобод людини та громадянина займаються суди (судова влада) та система правоохоронних органів. Сучасна теорія та юридична практика в Україні доводить, що до основних (головних) напрямів правоохоронної діяльності доцільно віднести: досудове розслідування (дізнання, досудове слідство); державний контроль та прокурорський нагляд; здійснення правосуддя; здійснення захисту у кримінальних справах (провадженнях) [2]; надання іншої (інших видів) правничої (правової, юридичної) допомоги.

Що у системі судів та правоохоронних органів значну роль і особливе місце займає інститут адвокатури. Літературні джерела засвідчують, що поняття і сутність інституту адвокатури виник ще у древніх народів, формування якого тісно взаємопов'язане із появою перших паростків судової системи (влади).

Поряд з тим, на основі аналізу друкованих пам'яток видатних адвокатів окремих країн, зокрема держав-членів Європейського Союзу, про професію адвоката та ораторське мистецтво з'ясовано, що у кожного (конкретного) народу історичний шлях формування інституту адвокатури відбувався по різному, включаючи історію української адвокатури, і пройшов досить багато етапів становлення і розвитку [3].

Доцільно визначити місце і роль адвокатури (як виду діяльності, зокрема професійного) з урахуванням її соціального значення, де важливим її елементом є контрольна – стимулююча функція, яку вона успішно реалізовує сьогодні в Україні. Адвокатура, крім надання професійної правничої (правової) допомоги (свого основного функціонального призначення), включає (реалізовує) такі соціальні функції, як: функцію професійно-правового контролю; медіативну функцію, тобто здійснює гармонізацію відносин між громадянським суспільством та державою; просвітницьку функцію через поширення правової просвіти та привчання (навчання) людей вирішувати свої

проблеми відповідно до закону (або в рамках закону) і за допомогою закону; виховну функцію через навчання стажерів, помічників адвокатів та адвокатів; нормотворчу функцію на основі прийняття внутрішнього законодавства, що регулює адвокатську діяльність (незалежну професійну діяльність адвокатів); функцію законотворчої ініціативи. Звідси очевидно, що: адвокати своєю участю у процесах стимулюють інші органи влади працювати відповідально, якісно, ефективно, відповідно до закону (або в рамках закону) і за допомогою закону; адвокатська діяльність (як за змістом, так і за формою) має досить вагомe значення у різноманітних сферах суспільного життя, особливо це стосується адвокатури України в системі економічних і політичних відносин, виходячи із п. 3 Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. Із ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» випливає і можна стверджувати, що: адвокатура – це недержавний самоврядний інститут, який самостійно і незалежно вирішує та реалізовує питання (комплекс питань) щодо своєї організації та діяльності; завдання адвокатури (інституційної адвокатури) – надання фізичним особам (громадянам України, іноземцям, особам без громадянства (апатридам)) і юридичним особам усіх видів правничої (правової, юридичної) допомоги на професійній незалежній основі [4].

Поряд з тим з'ясовано, що сьогодні в юридичній практиці (на сучасному етапі розвитку України) спостерігаються окремі проблеми (проблемні аспекти), які стосуються: порушення правоохоронними органами професійних прав адвокатів; переслідування окремих адвокатів за принципову правову позицію у відстоюванні прав своїх клієнтів; фактичного заперечення щодо функціонування (або діяльності на незалежній основі) інституту адвокатури як професійної і самостійної правозахисної інституції.

Отже, результати проведеного дослідження дають можливість зробити такі загальні висновки та надати рекомендації теоретичного і практичного характеру, а саме: 1. Згідно із чинним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатом вважаємо фізичну особу, яка здійснює адвокатську діяльність (на підставах і в порядку), що передбачені (визначені) цим Законом. Представлене в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначення є не повним, потребує уточнення (розширення). За результатами дослідження думок експертів (фахівців) у галузі права пропонуємо визначення терміну «адвокат» подати у такій формі: є фізичною особою, яка має свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю в Україні, та відомості про яку внесено до електронної бази даних.

Література:

1. Титаренко Л. Становлення, розвиток та перспективи соціально-орієнтованої держави в Україні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2010. 41, 132–140.
2. Солодовик, В., Гриценко, О., Стріха, М., Вечерський, В. Культура в законі: стан та проблеми правового регулювання культури в Україні. Український центр культурних досліджень. Київ: 1998.
3. Ковалів, М., Єсімов, С., Назар, Ю., Гаврильців, М., Лук'янова, Г., Годяк, А., Бліхар, М. Судові та правоохоронні органи. *Львівський державний університет внутрішніх справ*. Львів: 2016.
4. Напрямки правоохоронної діяльності: особливості теоретичного розуміння. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, Випуск 93. 2016. 69–72.

ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ЯК ЦІННІСНО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН

Котенко М. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри інтелектуальної власності
Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Ціннісно-правові аспекти знаків для товарів і послуг займають важливе місце в системі підходів до її виміру, характеризуючи їх як явище, що акумулює в собі певний спектр соціокультурних засад духовного життя суспільства, самостійно набуває ціннісних властивостей, стаючи елементом соціокультурних засад духовного життя суспільства. Тому наукове дослідження ціннісно-правових аспектів знаків для товарів і послуг має важливе значення як з точки зору розвитку юридичної науки, так і з точки зору удосконалення такого правового забезпечення. Це дозволить не лише здійснити наукове дослідження вказаного явища крізь призму його ціннісного виміру як єдиної методологічної стратегії наукового пізнання, але і встановити загальну законотворчу ідею, що була закладена в основу його правового забезпечення, стан досягнення законотворчої мети. Вважаємо, що з методологічної точки зору при аналізі стану правового забезпечення тієї чи іншої сфери суспільних відносин встановити законотворчу ідею, яка була закладена в таке правове забезпечення, а також стан її реалізованості

в процесі закріплення та функціонування такого правового забезпечення. Тому аналіз такого взаємозв'язку між законотворчою ідеєю та станом її закріплення та реалізованості має бути заснований, на нашу думку, на ціннісно-правовому вимірі, що дозволить встановити рівень виявленого суспільно корисних аспектів знаків для товарів і послуг як соціокультурного явища, рівень їх акумулювання, правового закріплення та реалізації в процесі поширення правових норм на суспільні відносини. У вітчизняній юридичній науці окремі аксіолого-правові аспекти інтелектуальної власності та їх ролі в процесі законодавчого забезпечення вказаної сфери досліджувались у роботах В. С. Бігуна, С. В. Бобровник, С. К. Дудар, А. А. Козловського, М. І. Козюбри, Б. В. Малишева, Ю. М. Оборотова та ін.

Основу правового забезпечення знаків для товарів і послуг, в тому числі і правового забезпечення охорони прав на них, має становити відповідне її розуміння як соціокультурного феномену, який сформувався історично та об'єктивно потребує свого правового забезпечення. Таке забезпечення полягає не стільки у тотальному правовому регулюванні відносин, що виникають в сфері вказаного правового забезпечення, а у правовому закріпленні, гарантуванні і захисті тих ціннісних важелів зародження, становлення, розвитку, вдосконалення та функціонування знаків для товарів і послуг.

Слід відзначити, що на сьогоднішнє питання правового забезпечення знаків для товарів і послуг в Україні є досить важливим не лише на національному рівні, а й на міжнародному. Вказане доводиться насамперед відсутністю однозначного підходу до розуміння знаків для товарів і послуг, що визначає в подальшому непослідовність правового забезпечення охорони прав на зазначені знаки. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» (1993 р.) [1] торговельна марка є позначенням, за яким товари й послуги одних осіб різняться від однорідних товарів і послуг інших осіб. Відповідно до п. 1.4 Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджених наказом Держпатенту України 28 липня 1995 р. № 116, об'єктами правової охорони можуть бути такі знаки: словесні, у вигляді слів або сполучення літер; зображувальні, у формі графічних композицій на площині; об'ємні, у вигляді фігур або їх тривимірних композицій; комбінації вищеназваних позначень. Такі знаки можна виконувати в будь-якому кольорі чи поєднанні кольорів. У пункті 1.4 також зазначалося, що знак може бути звуковим, світловим, а також кольором або поєднанням кольорів тощо [2]. Таким чином в основу правового забезпечення охорони прав на знаки для товарів і послуг в Україні закладено ідею форм прояву вказаних знаків, які мають відповідне

ціннісне наповнення, дозволяють реалізувати інтереси їх носіїв прав на них. Це виявляється у їх: по-перше, словесному прояві (тобто набору слів або сполучень літер); по-друге, зображувальному прояві, що виявляється у певних графічних композицій на площині; по-третє, об'ємному прояві, (тобто фігуру або їх тривимірні композиції); по-четверте, у вигляді комбінацій перерахованих вище форм прояву знаків для товарів і послуг. І саме головне – всі ці форми прояву знаків для товарів і послуг за своїм ціннісним наповненням та функціональним призначенням мають доносити до споживачів цих товарів і послуг інформацію, відповідно до якої їх можливо чітко ідентифікувати і відмежувати від інших аналогічних (подібних) товарів і послуг.

В юридичній літературі вченими також звертається увага на призначення знаків для товарів і послуг, закладаючи в основу їх ціннісно-правовий вимір. Так, на переконання Т. С. Демченко, головним призначенням знаку для товарів і послуг є його спроможність бути сприйнятою суб'єктами та викликати у них відповідну асоціацію щодо певного об'єкту [3, с. 21], в іншому випадку знак для товарів та послуг втрачає свою корисність, є непотрібним для суб'єкта, що його використовує. Знак для товарів і послуг за своїм призначенням забезпечує комунікативну властивість між виробником товарів або надавачем послуг та їх споживачами, забезпечуючи популяризацію таких товарів або послуг [5, с. 27-31]. Саме від ціннісного наповнення знаку для товарів і послуг і буде походити сутність і зміст правового забезпечення охорони прав на них. Сутність правового забезпечення охорони права на знаки для товарів і послуг буде визначатися їх призначенням в процесі функціонування торговельних марок взагалі. Варто зазначити, що ціннісний вимір знаків для товарів і послуг в цілому визначає як специфіку їх місця і значення в життєдіяльності суспільства, так і особливості правового забезпечення охорони прав їх власників або користувачів. Вченими в юридичній літературі зазначається, що ціннісне наповнення знаку для товарів і послуг має подвійний прояв: з одного боку, знак виступає одним із засобів захисту прав споживачів, основна роль якого полягає в юридичному гарантуванні якості маркованої продукції, а з іншого боку – знак для товарів і послуг є лише гарантією певного походження товару чи послуги. Юридичною гарантією якості позначеної продукції визнається лише певна категорія знаків, яким дана функція притаманна в силу їх особливого призначення (зокрема, сертифікаційні знаки, котрі є не чим іншим, як знаками, що юридично гарантують певну якість). В усіх інших випадках власник знака відповідає за якість маркованої продукції лише в межах, встановлених законодавством про захист прав споживачів, та виходячи із власного інтересу представляти на ринок товари під своїм позначенням такої

якості, яка здатна буде задовольнити потреби певної групи населення. Тобто функція гарантії якості є лише похідною від функції гарантії походження товару [3, с. 18].

Також слід відзначити наявність досить широкого кола доктринальних підходів вчених, які хоч і не визначають ціннісно-правові аспекти (особливості) знаків для товарів і послуг, проте крізь призму інших категорій (значення, роль, функціональне призначення, місце в системі правових явищ тощо) відзначають по суті положення, які стосуються ціннісно-правового виміру знаків для товарів і послуг. Зокрема, вченими зазначається про те, що призначення знаків для товарів і послуг є їх індивідуалізація шляхом впровадження таких зовнішніх ознак товару чи послуги, які легко запам'ятовуються споживачами [5, с. 37-38], тобто мова іде про спроможність знаку акумулювати в собі і донести до широкого кола суб'єктів властивості товарів і послуг, які вони позначають. Окрім того, крізь ціннісно-правовий вимір знаки для товарів і послуг визначаються як засіб рекламування товарів або послуг, що забезпечує виникнення фактору психічного впливу на покупців товару або замовників послуг [6, с. 14-15; 7, с. 345].

Трансформуючи вказані особливості доктринального розуміння значення, ролі, функціонального призначення знаків для товарів і послуг, а також пізнавальний потенціал ціннісно-правового методологічного підходу на площину дослідження правового забезпечення охорони права на торговельні марки, слід визначити ціннісно-правові аспекти правового забезпечення охорони прав на знаки для товарів і послуг в Україні.

По-перше, сутність та зміст правового забезпечення охорони прав на знаки для товарів та послуг визначатимуться функціональним призначенням самих торговельних марок, що в свою чергу характеризуватиме цінність їх правової охорони в цілому.

По-друге, правова охорона прав на знаки для товарів і послуг виконує гарантуюче значення відносно останніх щодо їх можливості індивідуалізувати товари та послуги через їх виокремлення серед однорідних товарів і послуг, які знаходяться на ринку.

По-третє, правова охорона прав на знаки для товарів і послуг надає змогу забезпечити зазначення джерела походження товару або послуги шляхом фіксації його виробника або надавача. Споживач, отримуючи послугу або купуючи товар, який містить розпізнавальний охоронюваний знак, обирає конкретного виробника серед конкурентів.

Література:

1. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 01.12.2020 р.).

2. Правила складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затвержені наказом Держпатенту України 28 липня 1995 р. № 116. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-95#Text> (дата звернення: 01.12.2020 р.).

3. Демченко Т. С. Проблеми гармонізації законодавства України про товарні знаки з міжнародно-правовими нормами : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 217 с.

4. Павлинская А. П. Товарный знак. Л. : ЛГУ, 1974. 68 с.

5. Веркман К.Дж. Товарные знаки: содержание, психология, восприятие / пер. с англ. Боброва В.Б.; общ. ред. и предисл. Карпова Б.Г. М. : Прогресс, 1986. 518 с.

6. Свядосц Ю. И. Правовая охрана товарных знаков в капиталистических странах. М. : ЦНИИПИ, 1969. 156 с.

7. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права): учебник. М. : Норма, 2000. 458 с.

ОСОБИСТІТЬ І ФЕНОМЕН ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Матвійчук О. В.

кандидат економічних наук,

завідувач кафедри загальнотеоретичних правових дисциплін

Рівненського інституту Київського університету права

Національної академії наук України

м. Рівне, Україна

Моїсеєнко А. С.

студент 4 курсу спеціальності «Право»

Рівненського інституту Київського університету права

Національної академії наук України

м. Рівне, Україна

Принципове місце у концепції громадянського суспільства посідає категорія «особистість», адже вона править роль ідейно-ціннісної підстави громадянського суспільства. Особистість, будучи громадянином демократичного суспільства, спираючись на принципи свободи, рівності і справедливості [1], постає головною рушійною силою прогресу. «Громадянське суспільство є тим середовищем, в якому сучасна людина законним шляхом задовольняє свої потреби, розвиває

свою індивідуальність, приходять до усвідомлення цінності групових акцій і суспільної солідарності» [2, с. 21].

При цьому громадянське суспільство постає передумовою та засобом реалізації конструктивного потенціалу індивіда. Як вказував Карл Попер, такому суспільству притаманна віра в людину і людський розум, а тому особа є вільною у своїй поведінці, з чого походить, що громадянське суспільство є «відкритим» суспільством [3]. Водночас, у правовому сенсі, особистість характеризується самостійністю прийняття рішень та здійснення вчинків, а її права і свободи постулюються державою як первинні цінності. Натомість, людина в громадянському суспільстві постає водночас як індивід (носіє приватних інтересів) і як громадянин (носіє публічних інтересів) [4, с. 54-55], що вочевидь потребують захисту. З цього походить, що на практиці громадянське суспільство обстоюючи первинну цінність особистості не може її забезпечити поза участю держави й без апеляції до державних інститутів, правової системи та системи права. Напевно тому, громадянське суспільство ефективне саме у країнах успішного права.

Маємо наголосити, що важливим моментом для розуміння феномену громадянського суспільства є усвідомлення того факту, що воно ґрунтується на спільних інтересах громадян, а звідси має самоцінний зміст, є самостійним у цілях, ідеалах і прагненнях соціальним утворенням. «Із самоцінності прагнень громадянського суспільства випливає вільний характер відносин людей у ньому. Громадянське суспільство – це об'єднання людей, які переслідують, насамперед, власні інтереси, а не особливі інтереси держави» [5, с. 107]. Іншими словами, громадянське суспільство ґрунтується на спільних інтересах і тому позбавлене елементів примусу, формальних владних відношень. При цьому громадянське суспільство може бути організаційно структурованим.

Метою інститутів громадянського суспільства (тут маємо на увазі громадські організації, об'єднання, асоціації тощо) є забезпечення можливості здійснення діалогу між суспільством (його окремими членами), а також створення передумов для реалізації контрольних функцій з боку суспільства щодо діяльності державних органів влади і їх посадових осіб. У вже згаданому дослідженні на замовлення Департаменту міжнародного розвитку Великобританії вказано, що громадянське суспільство займає важливу позицію у діалозі розвитку, оскільки воно надає можливості об'єднати громади для спільних дій, мобілізуючи суспільство для формулювання вимог та артикуляції проблем на місцевому, національному та міжнародному рівнях [6].

Головними ж ознаками самих інститутів громадянського суспільства найчастіше визнаються організація їх на основі добровільного вибору

та відсутність в їх діяльності опори на владу. До інститутів громадянського суспільства можна віднести різноманітні асоціації, товариства, об'єднання та спілки найширшого спектра діяльності, по відношенню до яких держава не вживає дій з обмеження їх доступу до обговорення суспільно важливої проблематики, а також вирішення питань державного рівня і рівня місцевого самоврядування, а іноді влада й сама стимулює таку громадянську активність подібного роду. При цьому, свобода асоціацій і свобода слова, що типові для демократичних та правових держав, стимулюють процес інституалізації соціальної комунікації й визначають обсяг різних добровільних асоціацій і спілок, груп підтримки різноманітних інтересів – культурних, релігійних, гуманітарних [7]. Зрештою, громадянське суспільство потрактовується як складна система, яка передбачає взаємодію організованих суб'єктів – людей, груп, колективів, спільнот та їх асоціацій; і ця взаємодія визначає об'єднання людей за соціально-груповим, організаційним та поселенським принципами. «Крім того, специфіка організацій, які входять до структури громадянського суспільства, полягає у тому, що вони створюються не державою, а самими громадянами, підприємствами, корпораціями та існують автономно від неї, хоча і відповідно до вимог чинного законодавства» [8]. За даними Світового банку громадянське суспільство включає широке коло організацій, громадських груп, неурядових організацій, профспілок, корінних груп, благодійних організацій, релігійних організацій, професійних асоціацій та фондів [9].

Прагнення розбудови громадянського суспільства очевидно можна пояснити не лише практичними аспектами взаємодії особистості, соціуму і влади. Маємо на увазі, що громадянське суспільство необхідно розглядати як особливе у ціннісно-нормативному плані суспільство, в якому суспільні відносини між державою, людиною і суспільством детерміновані цінностями-принципами: свобода, справедливість, рівність, порядок, громадянського обов'язку. Тобто система цінностей є органічною основою громадянського суспільства. Ми поділяємо думку, що «громадянське суспільство є сферою артикуляції ціннісних переваг громадян, знаходження спільних цінностей, формулювання очікувань і пропозицій щодо реалізації спільних цінностей, а також взаємодія громадян у їх реалізації» [5, с. 107]. Сучасне суспільство прагне реалізації певних цінностей, які для нього є ідеалами і вбачаються необхідними нормами, на яких має базуватися соціальна взаємодія та комунікація. Спеціальні дослідження американських науковців Дональда Сала, Стефано Тарконі та Шарліз Сал показують, що свого роду лідерами у рейтингу бажаних цінностей є чесність, орієнтація на потреби індивіда та повага [10].

Своєю чергою, американськи дослідник Рональда Інглхарта на підставі багаторічного спостереження за соціальними процесами, зокрема трендами економічного й технологічного розвитку суспільства констатує фундаментальні ціннісні трансформації у напрямку збільшення ваги цінностей раціональності, толерантності, довіри і участі громадян у процедурах ухвалення рішень у політичному та економічному житті [11]. Показово, що в успішних в економічному й політичному сенсі країнах значною є зацікавленість громадян у політичних процесах. Так за даними Світового дослідження цінностей найбільше цікавляться політикою у Німеччині (78,5%), Австрії (62,8%), Швеції (59,8%), а найменше – у Греції (28,2%), Румунії (29,9%) та Албанії (29,9%). При цьому, наприклад, більше третини (34,6%) українців повідомили, що цікавляться політикою [12, с. 178]. При цьому, рівень розвитку громадянського суспільства має значний вплив на суспільно-політичний поступ держави.

Отож справедливим є твердження, що «ідеальний член громадянського суспільства повинен бути свідомим своїх обов'язків, конформістським, терплячим, скромним, поінформованим, відповідальним, довірливим, толерантним, активним, лояльним, солідарним, моральним, таким, що мислить і здійснює моральний опір у разі його утиску» [13, с. 7]. Для обґрунтування доречності індивідуальних та колективних дій в соціальній практиці необхідний відповідний ціннісний фундамент. Таким фундаментом може слугувати система цінностей, що включає такі елементи як-от свобода, справедливість, рівність, порядок, громадянського обов'язку. Тобто система цінностей є органічною основою громадянського суспільства, що забезпечує ефективний простір для самореалізації та самозвершення особистістю.

Література:

1. Ролз Джон. Теория справедливости. Москва: Издательство ЛКИ, 2010. 536 с.
2. Кумар К. Гражданское общество. Гражданское общество: реферативный сбор. / отв. ред. Г. Иванов. Москва: РАУ, 1994. С. 17–34.
3. Попер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Т.1 / перекл. з англ. О. Коваленка. Київ: Основи, 1994. 444 с.
4. Орлова О. В. Гражданское общество и личность: политико-правовые аспекты. Москва: Пресс, 2005. С. 54-55.
5. Кулешов О. В. Концепція громадянського суспільства Юргена Хабермаса: pro et contra. *Грані*. 2015. № 5. С. 103–109.
6. Cooper Rachel. What is Civil Society, its role and value in 2018? University of Birmingham. 15 October 2018. URL: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/14242/4>

88_What_is_Civil_Society.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.09.2020).

7. Habermas J. Between facts and norms : contributions to a discourse theory of law and democracy [Faktizitat und Geltung. English]. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1996. 631 pp.

8. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с.

9. Who and what is 'civil society'? 2020 World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/what-is-civil-society/> (дата звернення: 20.09.2020).

10. Donald Sull, Stefano Turconi, Charles Sull. When It Comes to Culture, Does Your Company Walk the Talk? *Management review*, July 21, 2020. URL: <https://sloanreview.mit.edu/article> (дата звернення: 18.09.2020).

11. Inglehart, R., Baker, W. E. Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*. 2000. № 65. P. 19–51.

12. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Київ: Український центр європейської політики, 2020. 216 с.

13. Карташов А. В., Радченко О. В. Громадянське суспільство і політика. Політична Абетка. Київ: Міжнародний республіканський інститут, 2016. 48 с.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І НОРМАТИВІСТСЬКИЙ ДИСКУРС

Матвійчук А. В.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Поняття «громадянське суспільство» є доволі вживаним, достатньо поширеним й за змістом таким, що, як правило, трактується певна ідеальна модель існування державно організованого суспільства, де заохочується й підтримується активність індивіда. Крім того громадянське суспільство прийнято потрактовувати як суспільство з

розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права [1, с. 146]. Принагідно зауважимо, що принциповою характеристикою діяльності державних інституцій є законність і нормативність. З цього випливає, що взаємодія громадянського суспільства з державою не може оминати нормативістського дискурсу, що для нашого дослідження є принциповим моментом.

Наголосимо, що в сучасній теорії належного – деонтології, принциповою є теза, відповідно до якої, дотримання певних процедур (як послідовності обов'язкових дій) є передумовою позитивного результату. З іншого боку, процедура та її дотримання є запорукою демократичності суспільного життя. З цього випливає, що, нормативність, дія за правилами є суспільно бажаними, а активність у процесі реалізації суб'єктивних прав і свобод, задоволенні власних потреб прийнятна за умови дотримання усталених імперативів – у випадку громадянського суспільства маємо на увазі активність у нормативно-правовому полі. Свого часу американський філософ Герберт Харт зауважував, що значні групи загальних правила, стандартів та принципів є основним шляхом регулювання соціального життя [2, с. 121].

Принагідно зауважимо, що заохочуючи індивідуальну свободу й соціальну активність, концептуально громадянське суспільство ґрунтується на визнанні діалектичної єдності свободи й обов'язку: свобода людини – це її можливість діяти в особистих інтересах, що супроводжується обов'язком утриматися від будь-яких дій, що порушують інтереси інших осіб. У такому разі обов'язок належної поведінки постає детермінантною відповідальною вибору моделі своєї поведінки, яка не порушуючи суспільних та індивідуальних інтересів інших, сприятиме виникненню й реалізації різноманітних ініціатив громадян, а також задоволенні їхніх суспільних потреб і потреб у суспільній активності, що, зрештою, веде до розширенню добробуту суспільства і держави.

З іншого боку, необхідно взяти до уваги позицію, що соціальна активність може і буває спрямована проти усталених правил, традицій, норм права. Як вказує американський дослідник Крістофер Коллавей «іноді є вагомі причини не дотримуватися закону – можливо, навіть моральний обов'язок це робити. Ось чому ми бачимо численні випадки громадянської непокори під час руху за громадянські права як особливо героїчні приклади доброго громадянства» [3]. Отож вчений робить обґрунтований висновок, що демократія вимагає не просто дотримання правил чи закону, демократія потребує, щоб люди брали активну участь у політичних та соціальних процесах, а зважені рішення у такому

випадку вимагають поінформованості. Слушною та продуктивною є його думка, що «демократичні громадяни, зокрема, добре виконують свою громадянську роль, коли вони зайняті, добре обізнані та відкриті для ідей та перспектив, відмінних від їх власних. Чим більше цих якостей виявляється у громадян (і чим більше громадян демонструє їх), тим краще для демократичної держави» [3].

Крім того, ми поділяємо позицію, відповідно до якої ліберальна демократія неминуче породжує конфлікт між захищеними сферами приватних переконань та дій, з одного боку, та потребою держави досягти благ, які приносять користь всій громаді, з іншого. Але, саме громадянське суспільство постає основною ареною для розвитку інституцій та цінностей, за допомогою яких ці конфлікти можуть бути вирішені. Для виконання цього завдання громадянське суспільство спирається на сім принципів елементів: норми прав, загальне благо і толерантність, а також інститути вільних асоціацій, систему вільного самовираження, верховенство права та благодійність [4].

Аналізуючи відношення громадянського суспільства і держави варто також звернути увагу на тезу, що вони не роз'єднані, але відмінні. «Держава – це соціальна система, яка досягла стадії стабільності, це стаціонарна система. Громадянське суспільство – це система в стадії розвитку. Воно має нижчий рівень організації, ніж держава, і воно є мобільнішим і динамічнішим, ніж держава. Громадянське суспільство здійснює таку ж стабілізуючу і регулятивну функцію, що й держава, але тільки на нижчому рівні суспільної ієрархії» [5, с. 7].

Зважаючи на вказане, справедливим виглядає тлумачення сутності громадянського суспільства як спільноти особистостей, що «формується і розвивається у демократичних державах і представлена сукупністю недержавних відносин (економічних, соціальних, політичних, етнічних, духовно-культурних, конфесійних, правових, інформаційних, організаційних тощо) та мережею добровільно створених у різних сферах життєдіяльності позадержавних структур – об'єднань, організацій, спілок, асоціацій, клубів, центрів, фондів тощо» [6, с. 58]. Тут доречно згадати думку Юргена Габермаса, що громадянське суспільство постає як сукупність комунікацій, як обмін інформацією, у чому задіяні громадяни і що не виключає їх організаційного об'єднання «кристалізуючись навколо комунікацій, навколо «дискурсивних дизайнів», навколо інституалізації розв'язуючих проблеми дискурсів» [7, с. 367].

При цьому структури громадянського суспільства, серед іншого, сприяють підвищенню відповідальності та прозорості різних інституцій; допомагають зростанню обізнаності щодо суспільних проблем; здійснюють надання послуг для задоволення потреб у галузі освіти, охорони здоров'я, продовольства та безпеки; сприяють

впровадженню систем управління кризовими ситуаціями, забезпечують готовність реагування на надзвичайні ситуації; допомагають залученню експертних знань та досвіду для формування поточної політики та стратегічних завдань; створюють передумови для залучення до процесів управління широким верствам населення; заохочують залучення громадян державотворчі й суспільні процеси [8]. З іншого боку, об'єднання зусиль держави та громадянського суспільства сприяє стійкості соціальних інститутів в умовах об'єктивних змін, що спричинені сучасними процесами глобалізації. Фактично, взаємні добровільні громадські об'єднання уможливають здійснення спільної діяльності для досягнення індивідуальних цілей. Реальне та дієве громадянське суспільство має набагато більше значення для консолідації і зберігання демократії, навіть ніж для її встановлення [9].

У підсумку маємо відзначити, що викладене вище дає підстави потрактовувати громадянське суспільство як сполучний елемент між людиною і державою, що визначає можливість окремої особистості брати участь у процесах державотворення шляхом використання легальних процедур впливу на процеси державотворення й соціальне життя. Громадянське суспільство також постає як відповідь на потребу громадян самостійно вирішувати різні проблеми без допомоги від органів державної влади.

Основними елементами такого суспільства є незалежність від держави, автономія по відношенню до офіційних інститутів, ринку і приватної сфері, автономний характер громадянських цінностей. Принциповим моментом у розумінні значення громадянського суспільства також є те, що воно постає засобом задоволення потреб громадян на участь в управлінні держави, на реалізацію себе у державотворчих процесах.

Нарешті важливим є розуміння того, що заохочення громадської ініціативи, розбудова громадянського суспільства сприяють сталому соціальному поступу. Інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у суспільному розвитку, оскільки сприяють підвищенню якості життя суспільства, адже створюють передумови для соціального розвитку, ініціюють й реалізує різноманітні механізми й форми громадянської активності.

Література:

1. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство // Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

2. Hart H. L. A. The Concept of Law. Oxford: Clarendon Press. 1961. pp. viii, 257.

3/ Callaway Christopher A. Civic Duties, Civic Virtues, and the Barriers to Effective Citizenship. ABA. URL: https://www.americanbar.org/groups/crsj/publications/human_rights_magazine_home/we-the-people/civic-duties-civil-virtues/ (дата звернення: 18.09.2020).

4. Sievers Bruce. What Is Civil Society? Grantmakers in the Arts. URL: <https://www.giarts.org/article/what-civil-society> (дата звернення: 21.09.2020).

5. Карташов А. В., Радченко О. В. Громадянське суспільство і політика. Політична Абетка. Київ: Міжнародний республіканський інститут, 2016. 48 с.

6. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с.

7. Habermas J. Between facts and norms : contributions to a discourse theory of law and democracy [Faktizitat und Geltung. English]. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1996. 631 pp.

8. Who and what is 'civil society'? 2020 World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/what-is-civil-society/>(дата звернення: 20.09.2020).

9. Daimond L. Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy*. 1995. Vol. 5. № 3. P. 4–17.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Мельник О. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільно-правових дисциплін.

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Михальчук Д. П.

студентка 1 курсу юридичного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Сутність держави розкривається в змісті її функцій. Здійснення функцій – це складний і багатогранний процес впливу держави, в особі її органів та їх посадових осіб на певне коло суспільних відносин.

Численність і особливості існуючих суспільних відносин обумовлюються існуванням досить широкого кола відповідних функцій держави.

Функція держави (функція – від лат. *functio* – виконання, звершення) – основні напрями або види діяльності держави, які розкривають її соціальну сутність і призначення в суспільстві. Функції держави поділяють за суб'єктами, способами і засобами діяльності держави. Зокрема, за об'єктами (сферами) діяльності функції держави поділяються на внутрішні і зовнішні: політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні тощо [1, с. 62].

У своїх роботах Р. Шай взагалі таку категорію, як «функція», визначає як сукупність усіх як очікуваних, так і виявлених наслідків, процесів, явищ, їхню роль у суспільній системі [2, с. 1]. Визначення функцій держави наводили також Р.В. Шагієва та О.О. Федорченко.

Сьогодні немає єдиного визначення функцій держави, вчені по-різному визначають структуру та їхню кількість, досліджують систему та значення на сучасному етапі розвитку державності.

Питання щодо функції держави – одне з найбільш дискусійних у теорії держави і права. Вивчення функцій дає можливість визначити характер діяльності держави, її пріоритети на певному етапі розвитку, а також оцінити рівень її організованості й ефективності [3, ст. 133]. Досить актуальним це питання постає сьогодні, коли українське суспільство перебуває в стані реформування усіх сфер життя, в тому числі й державно-правової.

Функції держави на різних етапах розвитку державності досліджували: Платон, Аристотель, Цицерон, К. Маркс та ін. За радянських часів суттєвий внесок у становлення вчення про функції держави внесли праці: В. В. Лазарева, М. В. Черноголовкіна та ін. У 90-х рр. ХХ ст. проблемам функцій держави у своїх працях значне місце відводили: С. О. Комаров, М. М. Марченко. Серед сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників цієї проблематики можна відзначити таких учених, як В. Д. Бабкін, О. Д. Василик, А. М. Колодій, О. Ф. Скакун та ін. Аналіз цих робіт дає підставу стверджувати, що питання функцій держави і сьогодні залишається дискусійним.

Сучасна держава виконує цілу низку різних за змістом, обсягом функцій, що сприяє виникненню в юридичній науці класифікацій функцій держави за різними критеріями. Першою ознакою є соціальне значення (основні, неосновні). Основні – це ті без яких держава не існує, неосновні – ті функції які самі собою не розкривають сутності країни [4, ст. 87]. Ця класифікація є спірною, оскільки вона є необгрунтованою. Наприклад, М. В. Черноголовкін вважає, що до основних функцій відносять такі, що охоплюють низку окремих

однорідних напрямів діяльності держави, а до неосновних – такі, що охоплюють більш вузькі напрями діяльності [5, с. 131].

Наступна класифікація функцій держави ґрунтується за тривалістю дії (тимчасові, постійні). Постійні, що здійснюються протягом усього часу держави, і тимчасові, що діють протягом певного періоду [4, ст. 89].

Класифікують за сферами діяльності держави (внутрішні, зовнішні). Внутрішні – забезпечують внутрішню політику держави, зовнішні – забезпечують діяльність поза її межами [4, ст. 88]. О. Ф. Скакун вважає, що до внутрішніх функцій потрібно віднести політичну, економічну, соціальну, екологічну, культурну, інформаційну, правоохоронну та правозахисну; до зовнішніх – функцію співробітництва та інтеграції із сучасними державами в різних державно-правових сферах суспільного життя, функцію оборони держави, забезпечення миру та підтримку світового правопорядку [3, с. 134]. В. В. Лазарев до внутрішніх функцій відносить охорону правопорядку і права власності, інших прав і свобод громадян; економічну, соціальну та екологічну функції; до зовнішніх – підтримку мирного співіснування; забезпечення ділового партнерства й співробітництва; захист державного суверенітету [6, с. 90].

Оскільки в юридичній літературі розбігаються думки щодо функцій, вчені пропонують ідею про існування лише однієї – генеральної функції, зміст якої полягає в забезпеченні нормального функціонування громадянського суспільства. Тобто функція на покращення життя людей, забезпечення здоров'я людини та нормального середовища її проживання; свободу, доступ до культурних цінностей, освіти [7, с. 108]. На мою думку, генеральна функція відіграє важливу роль у визначенні засобів, форм і методів управлінської діяльності держав, а також «увібрала» в собі всі критерії функцій держави.

Істотного значення в Україні останнім часом набуває правозахисна функція. Вона являє собою діяльність держави, спрямовану на захист прав і свобод людини і громадянина, утвердження законності і правопорядку в усіх сферах суспільного і політичного життя [8, с. 34].

Отже, виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що чіткої системи поділу функцій не існує, вона змінюється залежно від часу та територій, у різні історичні періоди. Зникають одні, виникають інші. Пріоритетного значення набувають ті або інші завдання, цілі держави, і різні її функції. Звичайно ця тема ще не вичерпала себе і потребує подальших тлумачень.

Література:

1. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ;

за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

2. Шай Р. Я. Окремі аспекти дослідження генезису правоохоронної функції держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2015. № 824. С. 357–362.

3. Скаун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. 2-ге вид., доповнене і перероблене. Київ: Правова єдність, 2010. 520 с.

4. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С. Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

5. Черноголовкин Н. В. Теория функций социалистического государства / Н. В. Черноголовкин. Москва: Юридическая литература, 1970. 216 с.

6. Лазарев В.В. Теория государства и права. Актуальные проблемы. Москва: Акад. МВД РФ, 1992. 153с.

7. Джураєва О. О. Генеральна функція держави *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць.* 2004. Вип. 22. 1072 с.

8. Аракелян М.Р. Новое содержание правозащитной функции современного Украинского государства. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць.* 2012. Вип. 67. 768 с. С. 32-39.

СОЦІАЛЬНЕ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Мельник О. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Чеховська Г. М.

*студентка I курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Право, як й інші соціальні засоби здійснює свої функції не ізольовано, а в єдиному комплексі і тісній взаємодії з іншими соціальними регуляторами. Системна цілісність усіх видів соціальних норм у своїй сукупності забезпечує нормальну життєдіяльність

суспільства. Тому, як зазначає у цьому зв'язку В. Нерсесянц, автор праці «Загальна теорія права і держави», пошуки оптимальних варіантів сполучення правових форм впливу з регулятивними можливостями інших соціальних норм є одним із центральних завдань всієї соціальної політики [1, с. 81].

Принагідно зауважено, термін «регулювання» походить від латинського слова «regulo» – «правило» та означає упорядкування, приведення чогось у відповідність з чимось. У юридичній літературі існують різні підходи до проблеми соціального регулювання: від релігійних до класових, від біхевіористських (пов'язаних з поведінкою суб'єктів) до кібернетичних [2, с. 293].

Соціальне регулювання – це здійснюваний за допомогою системи спеціальних засобів вплив суспільства на поведінку суб'єктів з метою упорядкування відносин та забезпечення соціального компромісу. У юридичній літературі існують різні підходи до проблеми соціального регулювання: від релігійних до класових, від біхевіористських (пов'язаних з поведінкою суб'єктів) до кібернетичних [2, с. 293].

Під правовим регулюванням П. Рабінович розуміє здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [3, с. 151].

В свою чергу, А. Черданцев зазначає, що правове регулювання – це упорядкування суспільних відносин за допомогою норм права та інших правових засобів (актів застосування, договорів тощо) [4, с. 342].

Як вказує О. Лейст, регулювання – не єдина функція соціальних норм, відмінних від права. Вона – складова частина оціночного мислення, завдяки якому люди і колективи самовизначаються у суспільстві, орієнтуються в конкретних історичних умовах і адаптуються до них. Соціальні норми – це стабільні узагальнені оцінки ситуацій, відношень, дій людей, що повторюються в даному суспільстві, оцінки, що здатні впливати на поведінку людей і суспільні відношення [5, с. 183].

Питання співвідношення соціального і правового регулювання є актуальним з огляду на два аспекти проблеми: з одного боку, норми права знаходяться в загальній системі соціальних норм, а з іншого боку, – особлива, більш важлива роль саме правового регулювання примушує розглядати його окремо у співвідношенні з іншими соціальними нормами. При цьому враховується, що такі види норм не протиставляються одна одній, однак має місце суттєвий вплив правових норм на інші складові соціального регулювання. Дана проблематика знаходилася в центрі уваги провідних вчених-правознавців: С. Алексєєва, В. Бабкіна, О. Зайчука, А. Зайця, О. Копиленка,

О. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришина. Соціальне регулювання характеризується як вплив суспільства на поведінку суб'єктів з метою упорядкування відносин та забезпечення соціального компромісу, здійснюється за допомогою системи спеціальних заходів і має два різновиди: індивідуальне та нормативне. Мірою поведінки індивіда та критерієм оцінки цієї поведінки виступають в суспільстві саме соціальні норми. У становленні соціального регулювання найбільш суттєвим фактором є виникнення нормативного регулювання, яке дає змогу запровадити єдиний, безперервно діючий порядок у суспільних відносинах, підпорядкувати поведінку людей загальним і однаковим умовам, що диктуються вимогами економіки, влади, нормами усього соціального життя. Кожна норма у суспільстві – це певний критерій оцінки форм поведінки, вона впливає на сферу соціальної свідомості, зв'язується з ним, з існуючою системою цінностей.

С. Алексєєв, досліджуючи не тільки існування і дію в суспільстві соціальних норм, а й їх регулюючу функцію, виділяє п'ять основних ознак соціальних норм. 1. Вони є загальними правилами, тобто соціальні норми встановлюють правила поведінки в суспільстві, визначають, яким може або повинно бути поведіння суб'єктів з погляду інтересів суспільства. При цьому соціальні норми діють безупинно в часі, мають багаторазовість дії і спрямовані на невизначене коло осіб. 2. Дані норми виникають у зв'язку з вольовою, свідомою діяльністю людей. Одні соціальні норми створюються в процесі цільової діяльності, інші виникають у багаторазово повторюваних актах поведіння суспільства, і виступають як його зразки й стереотипи, треті формуються у вигляді принципів, що закріплюються в суспільній свідомості. 3. Соціальні норми регламентують форми соціальної взаємодії людей, тобто спрямовані на регулювання суспільних відносин, поведіння в суспільстві. 4. Вони виникають у процесі історичного розвитку і функціонування суспільства. Соціальні норми мають своє місце в історії суспільства, свою історичну долю, вони відбивають процеси його розвитку, впливають на його темпи і характер, стабілізують соціум і є як породженням, так і регулятором зазначених процесів. 5. Нарешті, ці норми відповідають типу культури і характеру соціальної організації суспільства [6, с. 595].

Таким чином, взагалі соціальні норми утворюють цілісну систему регуляторів, за допомогою яких здійснюється вплив на свідомість та поведінку суб'єктів. Багатогранність соціального життя породжує різноманітність соціальних регуляторів суспільних відносин.

Аналізуючи правове регулювання, слід зауважити, що воно впливає на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права. В умовах формування в Україні основ правової

держави роль і значення правового регулювання суспільних відносин набуває особливої актуальності. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової врегульованості суспільних відносин. Тому питання підвищення ролі права постають у центрі уваги і відображаються у найважливіших державних і громадських документах.

Підсумовуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що правове регулювання є складовою частиною соціального регулювання. Адже воно забезпечує невід'ємні права і свободи людини, створює можливості для розвитку кожної особистості, забезпечує можливості для її прояву активності й функціонування. У правовій соціально орієнтованій державі, до якої прагне Україна, розвиток суспільства потребує не тільки соціального регулювання взагалі, але й визначеної міри правового регулювання, для нормального функціонування суспільства.

Література:

1. Нерсесянц В. С. Загальна теорія права і держави. Підручник для юридичних вузів і факультетів. – М. : Видавнича група НОРМА-ИНФРА, 1999. 552 с.
2. Венгеров А. Б. Теорія держави і Права. Москва: Юриспруденція, 1999. С. 300.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права. Київ: Атіка. 1995.
4. Черданцев А. Ф. Теорія держави і права: Підручник для вузів. Москва: Юрайт, 2001.
5. Лейст О. Е. Сутність права. Проблеми теорії і філософія права. Москва: Зерцало, 2008. 340 с.
6. Алексеев С. С., Архипов С. І., Ігнатенко Г. В. та ін. Теорія держави і права: Підручник для юридичних вузів і факультетів / Відп. ред. : В. М. Корельський, В. Д. Перевалов. Москва : Норма, 2003.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Мельник О. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри суспільно-правових дисциплін
юридичного факультету*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Проблема ефективності засобів правового впливу є надзвичайно актуальною як з теоретичної, так і з практичної точок зору. Без її належного вирішення неможливо оптимізувати механізм правового регулювання, налаштувати національну правову систему на соціально орієнтований розвиток. Ефективне застосування оптимальних правових засобів, забезпечення суб'єктивних прав та свобод людини є життєвою необхідністю в процесі розвитку громадянського суспільства та правової держави.

Саме через вказане проблема правових засобів, їхнього своєчасного та якісного вдосконалення в правотворчій та правореалізаційній діяльності є надзвичайно актуальною, важливою як із загальнонаукових, так і з практичних позицій. Без її належного вирішення стає неможливим забезпечення високої ефективності процесу правового регулювання суспільних відносин. Саме тому в сучасних умовах, коли українська правова система зазнає суттєвих змін, орієнтуючись на зміни, що відбуваються в самому житті, в правовому регулюванні визначальне місце повинні займати правостимулюючі засоби як найбільш ефективні юридичні механізми, що здатні результативно вирішити соціально значущі завдання.

Правові засоби є частиною права в цілому в його інструментальному розумінні. Тому між правовими засобами прослідковується глибокий зв'язок. Якщо окремий правовий засіб – це особливий, поодинокий фрагмент правової субстанції, то правові засоби в єдності та взаємодії утворюють юридичні механізми, які діють спільно в певних сферах правового регулювання, для досягнення соціально значущих результатів.

На наш погляд, необхідно звернути увагу на певну невизначеність терміну «правові засоби». Поруч з ним можна поставити такі терміни, як «правові явища», «правові феномени», «правові фактори», «правові умови» тощо. Всі вони в широкому розумінні є взаємозамінними поняттями. В якості правових засобів виступають норми та принципи права, правозастосовчі акти, договори, юридичні факти, суб'єктивні

права, юридичні обов'язки, заборони, пільги, заохочення, покарання, акти реалізації прав та обов'язків тощо. Саме той чи інший арсенал правових засобів, їх набір і визначає специфіку галузей та інститутів права.

Категорія «правові засоби» почала використовуватись юридичною наукою порівняно недавно. Звернення до цієї проблематики юриспруденції можна розцінювати як спробу якнайповніше розкрити регулятивний потенціал права, пов'язати дію права з настанням реального, фактичного результату, досягненням необхідного ефекту в соціальному житті.

Варто зауважити, що аналізом правових засобів займалося чимало вчених-правознавців, які сходилися на тому, що основною рисою, яка вирізняє їх від інших юридичних явищ є те, що вони розглядаються не самі по собі, а сукупність їхніх властивостей, і переважно характеризується їхнє активно-регулятивне значення. Правові засоби дозволяють розглядати право виключно в його практичному втіленні в соціальну дійсність, тобто вони виступають в якості інструмента досягнення суспільно значущого результату в фактичній правомірній діяльності людей. Саме тому правові засоби є адекватним суспільним умовам способом цивілізованого, конструктивного та результативного вирішення завдань, які постають перед суспільством, державою чи окремою особою. Без правових засобів чи поза ними досягнення суспільно значущого результату є практично неможливим.

В широкому розумінні поняття правових засобів охоплює всі правові явища, інституційні утворення та форми, пов'язані з регулятивною чи охоронною дією права. Так, на думку О.В. Онуфрієнко, правові засоби – це система субстанціональних і діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти правовідносин досягають приватних та публічних цілей [1, с. 14]. Субстанціональними засобами правового впливу (засобами-постановами, інструментами), як зазначає в своєму дисертаційному дослідженні А.М. Денисова, є наступні: зобов'язання, дозволи, заборони, заохочення, пільги, норми права, принципи права тощо, тоді як дієвими (засобами-діями, технологіями) – акти реалізації права, акти застосування права, акти тлумачення права та всі процеси юридичної діяльності [2, с. 58].

У вузькому, або в спеціальному розумінні під правовими засобами розуміють передбачені правовими нормами юридично значущі дії, що здійснюються суб'єктами на власний розсуд або способами, які не заборонені законом, і призначені для задоволення їх інтересів, досягнення соціально корисних цілей. Правові засоби є не фактичними діями, а такими, що моделюються нормами права, і тому виступають інструментами здійснення відповідних правомірних дій, в тому числі

пов'язаних із захистом (охороною) порушеного права або охоронюваного законом інтересу.

Поняття «правові засоби» дозволяє узагальнити всі ті явища (інструменти та процеси), які покликані забезпечувати досягнення поставлених в законодавстві цілей.

Розглядаючи питання визначення ефективності правових засобів, слід звернути увагу на їх функціональне призначення. Вказана категорія відображає набір певних юридичних інструментів, використання яких перетворює суб'єкта права в учасника правового життя суспільства. З їх допомогою індивід чи спільність людей цивілізованим (правовим) способом реалізує свої інтереси та досягає життєво необхідних цілей. Таким чином, завдяки правовим засобам енергія права (його регулятивні можливості) перетворюються на правову активність, втілюється в фактичних правомірних діях. Саме тому в правових засобах розкриваються регулятивна та охоронна міць права, його сила та соціальна вага у суспільстві.

Аналіз поглядів з проблеми визначення поняття правових засобів надає нам можливість подати власну дефініцію згаданої категорії. Правові засоби – це юридичні інструменти, що забезпечують досягнення соціально значущих результатів. Основним призначенням правових засобів є інформування суб'єктів щодо можливостей вибору варіантів поведінки в межах норм права та здійснення певного впливу для забезпечення їх правомірної поведінки. Використовуючи правові засоби, суб'єкт права надає своїм діям та вчинкам юридично значущий (правовий) характер, тобто проявляє правову активність. Правова активність учасників суспільних відносин є результатом поєднання (симбіозом) їх фактичної поведінки (дій, вчинків) та правових засобів.

Таким чином доцільно розглянути значення засобів правового впливу, а саме: 1) вони дозволяють розглядати право в контексті практичного втілення в суспільне життя; 2) відображають узагальнюючі юридичні способи забезпечення інтересів суб'єктів права; 3) є такими юридичними інструментами, використання яких перетворює суб'єкта в учасника правового життя суспільства; 4) визначають інформаційно-енергетичні якості та ресурси права; 5) призводять до юридичних наслідків, конкретних результатів; 6) допомагають у досягненні соціально корисної мети (правового ефекту) суспільства чи держави на певному етапі їх розвитку; 7) виступають основними елементами дії права, правового впливу, механізму правового регулювання, тобто функціональної сторони права.

Кожному етапу розвитку суспільства властива своя система правових засобів, зумовлена матеріальними та соціокультурними умовами життя. Для вищої ефективності правових засобів

правотворчий орган повинен постійно модифікувати їх систему, враховуючи при цьому зміну різних факторів (насамперед, економічних і соціальних). Окрім того, законодавець має зважати і на «застарілість» з плином часу засобів правового впливу. Так, матеріальне заохочення, якщо воно залишається лише на одному певному рівні, згодом втрачає своє стимулююче навантаження.

Правові засоби поєднуються у певну систему для вирішення поставлених завдань – в механізм правового регулювання для того, щоб досягати суспільно значущих результатів. Отже, наявність різноманітних засобів правового впливу надає можливість узгоджувати поведінку суб'єктів з громадськими та державними інтересами, а також забезпечити необхідний порядок у суспільстві та процес правового регулювання в цілому.

Резюмуючи все наведе вище, можна зробити висновок, що реалії сьогодення констатують той факт, що ті зміни, які відбуваються в суспільстві, вимагають негайного науково обґрунтованого осмислення та активізації досліджень у сфері ефективності засобів правового впливу. Правові засоби – це багатогранне, теоретико-правове явище, яке може розглядатися з юридичної точки зору (як сукупність правового інструментарію та формалізований результат діяльності суб'єктів) і з соціальної точки зору (закріплюють цінності права, відображають певні інтереси та сприяють досягненню відповідного результату).

Отже, всі означені загальнотеоретичні проблеми ефективності засобів правового впливу є важливими з огляду на те, що без їх належного та своєчасного вирішення стає неможливим забезпечення високої ефективності процесу правового регулювання суспільних відносин в цілому.

Література:

1. Онуфрієнко О.В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права: автореферат дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»/ Онуфрієнко О.В.: Націон. ун-т внутрішніх справ. Х., 2004. 18 с.

2. Денисова А.М. Механізм і засоби правового впливу (теоретико-правове дослідження): дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01/ Денисова А.М.; Національна академія внутрішніх справ МВС України. К., 2012. 230 с.

ДЖЕРЕЛА СУДОВОГО ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Меркулов М. О.

студент юридичного факультету

*Науковий керівник: **Наливайко Л. Р.***

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Сьогодення охоплює нас низкою реформ влади. Одною з найголовніших реформ, які є в нашій країні, це реформа судової влади. Судова влада, на даному етапі становлення виконує не тільки правосуддя, але й правотворчості в цілому. У зв'язку з цим все часті постає питання місця та ролі джерел судового права, їх використання та дія на практиці.

Судова реформа в Україні розпочалася із проголошенням незалежної держави. Вже можна говорити про декілька етапів її проведення та кардинальних змін напрямів. Проте навіть зараз ми не можемо конотувати досягнення мети, яку постати перед зазначеною реформою. Однією з причин є зневажливе ставлення до наукового обґрунтування напрямів та механізму судової влади, зокрема ігнорування емблематики становлення і розвитку судового права. Судова влада постає тим інститутом, через який реалізується демократична сутність держави, підтримується ефективна життєдіяльність суспільства.

Основними цілями і завданнями судової влади в Україні є надання захисту громадянам. Його реалізацію здатний забезпечити тільки професійний і компетентний суд, який зможе організувати та регулювати соціальну активність громадян, домагатися змін, відстежувати їх соціальну ефективність і реалізовувати в суспільному житті. Реформування судочинства почалось з указу Президента України в 2015 році, який наголосив на стратегії реформування судоустрою, цей указ містив в собі реалізацію принципу верховенства права та чіткий план забезпечення судової влади. Головним завданням було впровадити в національну правову ситстему новітні теоретичні уявлення про місце суду в суспільстві. Звідси до нас прийшло поняття як судовий прецедент, який є класичним джерелом права в англосаксонській правовій системі, де судові нормотворення визнається як юридичною доктриною, так і юридичною практикою. «Класичного» прецедентного значення набувають рішення або ухвала про прийнятність (відмову) позову до розгляду. Специфіка «від конкретного до загального» формується у результаті розгляду судом вищої юрисдикції конкретної справи, а не

встановлюється як результат абстрактних узагальнень судової практики щодо певної категорії справ [1]. Судовий прецедент має місце не лише у даній правовій системі. Правовий прецедент (і не лише судовий) існує в різних правових системах. У сучасних правових системах, все частіше нормативно-правовий акт постає основним джерелом права, але все більше і впливовішим стає судовий прецедент. У правовій системі існує концептуально чіткий розподіл між правотворчою, правозастосовчою та правотлумачною діяльністю. Тому у романо-германській правовій системі відсутня концепція прецедентного права і практика застосування прецедентних рішень судами. Юридична практика історично формувалася так, що законодавчі положення доповнювалися актами офіційного тлумачення та судової практики, яка формувалася в межах діючих джерел права і для їх ефективного застосування. Як ми вже бачимо, судова практика являє собою величезну кількість судових рішень, вона може бути як первинним так і вторинним джерелом права, залежно від судової діяльності. Україна належить до романо-германської правової сім'ї. Одним з дискусійних питань щодо судової практики є визначення її правового статусу, як окремого джерела права. Поступово в нашій країні судова практика визнається джерелом права, що показує реальну картину діяльності судів [2].

Загальна теорія права визначає судовий прецедент як одну із зовнішніх форм права. У формально-юридичному сенсі відповідних зовнішніх форм, в яких об'єктивується норма права, використовується словосполучення «зовнішня форма (джерело) права». При цьому, термінами «форма» та «джерело» позначають різні явища.

Загалом система джерел права має вирішальне значення для характеристики правової системи тієї чи іншої країни. Правові системи сучасних держав відрізняються, зокрема, тим, яке із джерел права переважає в національній правовій системі певної країни. Наприклад, у країнах романо-германського права основним джерелом права визнаються нормативні юридичні акти, а основною особливістю правової системи англо-американського права є визнання та широке використання як джерела права судового прецеденту. Якщо ж говорити про сучасну українську правову систему, то тут вищим джерелом права визнається воля народу, і, відповідно, Конституція України як результат народного волевиявлення, є нормативним актом, вищою юридичною силою [3]. В нашій країні судову практику розглядають як у широкому так і у вузькому значенні. У широкому означає, що діяльність судової влади втілюється на прийнятті правових актів, а у вузькому тлумачить як створення певних право положень «прецедентного» характеру. Відповідно до першого підходу судова практика – це різновид юридичної практики, що полягає у правозастосовчій, інтерпретаційній

та правотворчій діяльності судів і втілюється у певних видах юридичних актів. У другому випадку – визначається як матеріалізовані результати розгляду судової справи, оформленні як правові положення, на підставі яких вирішено спірне питання, і які переконливо свідчать про єдино правильний обраний судом підхід і є орієнтиром для вирішення аналогічних спірних ситуацій. Як форму судової практики, що може бути джерелом судового права, варто назвати постанови пленумів вищих спеціалізованих судів, рішення Верховного Суду України у справах щодо неоднакового застосування норм матеріального права судами касаційної інстанції, інформаційні листи керівництва вищих судових органів тощо [4].

Серед переваг прецеденту, як джерела права, можна виділити його здатність створювати і фіксувати норму права більш оперативну, ніж у ході тривалого правотворчого процесу і можливість доповнити, конкретизувати закон приписом підзаконного характеру; заповнити, подолати прогалини у системі джерел права; забезпечити врегулювання більш широкого кола відносин. Законодавство України має чітко визначати коло суб'єктів, які уповноважені створювати нормативно-правові прецеденти, сфери та межі, в яких вони формуватимуться, юридична сила таких актів, характер та місце у системі джерел права України [5].

Отже, ми бачимо, що питання джерел судового права є непростим і неоднозначним, як і питання визначення меж і природи самого судового права. Сучасний етап реформування правової системи має супроводжуватись визнанням судового прецеденту у якості джерела права України для нормативно-правового регулювання суспільних відносин.

Література:

1. Сидоренко О. О. Джерела судового права на сучасному етапі розвитку / *Актуальні проблеми судового права*. Харків, 2015. С. 98-100.
2. Завидняк В.І. Судовий прецедент як джерело права. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2013. № 2(61) С. 164-170.
3. Бондаренко Є. І. Судовий прецедент, як джерело права в країнах романо-германської правової сім'ї. *Юридичний журнал*. № 5-2004.
4. Зміївська С. Щодо правової природи судової практики. *Вісник академії правових наук України*. Харків, 2007. – № 4.
5. Слотвінська Н.Д. Концептуальні підходи до визначення поняття судової практики, як джерела права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 22-25.

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ВЛАДИ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТРАДИЦІЇ

Мкртчян К. А.

студентка юридичного факультету

*Науковий керівник: **Наливайко О. І.***

*кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Складність, негласність та невизначеність державної влади та влади в цілому сьогодні безперечно питання. На перший погляд, чітке та інтуїтивне соціальне явище виявляє свою прірву глибокого його вивчення. Незважаючи на те, що в будь-якій науці, так чи інакше, влада розглядається разом із суспільством, вона все ще залишається невіршеною проблемою, що містить низку соціальних категорій та понять.

Сьогодні існує велика кількість і різноманітність концепцій влади. Для Т. Гоббса, наприклад, є те, що сила означає досягти добра в майбутньому, а саме життя – це вічне і неблаганне прагнення влади, воно закінчується лише після смерті. На початку ХХ ст. М. Вебер визначав владу як здатність індивіда виконувати свою волю в конфлікті оточуючих. На відміну від цього, пан Ласвелл та пан Каплан вважали застосування сили діями, яке впливати на когось або спричинити інші дії. Р. Даль вважав, що влада дає можливість одній людині змусити іншого робити те, чого він не робив би за власним бажанням [4].

Ймовірно, неможливо обійти таке явище, як влада, у дослідженнях державного управління, оскільки влада існує, як підтримка всіх соціальних відносин. Ж.-П. Сартр стверджував, що відповідно до установчого договору об'єкту може бути присвоєна властивість символу [1, с. 56]. Як бачимо, основна увага приділяється враховуючи владу, і полягає в тому, що існує діалог між різними уявленнями про владу, де перший, розкривається і розгортається кризь призму іншого. Це створює певну подвійність. Наприклад, П. Бурдье описує соціальний досвід за допомогою терміна – «звичка», що являє собою систему диспозицій, що породжує та структурує практику соціального агента та його представництво. У цьому контексті погляд дослідника завжди налаштований на привілейований соціальний статус інтелектуала. Крім того, обмеження на пізнавальний процес задається зовнішнім середовищем та контекстом соціального попиту на певний вид інтелектуальної діяльності. На цій підставі можна стверджувати, що будь-яке знання не може бути повним, нейтральний або цілком об'єктивний, оскільки це продукт комунікації певної історичної епохи. Парадигма істини підтримується специфічним політичним та

соціальним виміром. Для того цілком природно вивчати владу в її сучасному вимірі шляхом ідентифікації та аналізу історії генезису різних дискурсів влади. Слід також звернути увагу на умови та соціальний контекст, що сприяли формування певної модальності відносин влади та конфігурація соціальних інститутів такої чи іншої соціальної сфери [3, с. 43].

Соціальні поля, у свою чергу, створюють певний культурний контекст епохи, в якій "Читання" розвиває і змінює саму практику влади, яка відбувається переважно завдяки мові структури, різних дискурсів диспозицій. Що стосується сучасних принципів вивчення дискурсу влади, дуже цікаво звернути увагу на погляд Фуко і Бурдьє, які, на відміну від традиційних принципів мислення їх цікавить вже не сам предмет, як елемент певної структури, а умови та процедури, що визначають дію, і мислення предмета. Звертаючи увагу на це когнітивне обмеження структурного підходу, тема у Фуко або соціальний агент у Бурдьє, діє та свідомо діє в межах певного дискурсу чи соціальної сфери, дотримання конкретних правил та соціальних стратегій. Це соціальна диспозиція суб'єкта в конкретному випадку полігональна структура дозволяє класифікувати та виробляти певні типи процесів, допомагає орієнтуватися в конкретний дискурс, адекватно реагувати на події, обмежуватися в їх процесі і конструювати власні процедури, а також залежно від позиції впливу на існуючу стратегію. Ця класифікація в дискурс, з одного боку, підтримує процес соціалізації, а з іншого – створює можливість для ефективних дій і прийняття рішень. Тому акцент у цих дослідженнях переходить від аналізу об'єктивних структур закономірності у напрямку умов та процедур, що породжують та наповнюють цю структуру конкретним змістом.

Виходячи з цих загальних ідей, можемо запропонувати кілька принципів, яких слід дотримуватися аналізувати результативність. По-перше, необхідно виявити значення, цінність і розуміння влади в різні історичні епохи. Це передбачає врахування не стільки концепцій, розроблених у певний час, скільки практичного досвіду та історичний контекст, який сформував певні уявлення про це соціальне явище як розвинене соціальне явище та яку роль у них відіграла влада. По-друге, необхідно зрозуміти значення та структуру державної влади досвіду, а також звернення уваги на історію структур, в яких проявилися її організаційні зусилля. По-третє, важливо бачити щось спільне, незмінне, що пронизує кожен історичний період часу, який він формує незмінні закономірності побудови та функціонування різних соціальних сфер. По-четверте, необхідно розглядати основні традиції, які мали значний вплив на сучасну теорію влади, а також систему знань, що вони циркулюють у суспільстві і є основою для розуміння та легітимації влади. І нарешті, після п'ятого, необхідно вказати на сучасні

елементи державної влади, проаналізувати стратегії глобальної соціальної практики, спрямовані на підтримку або перетворення соціально-політичної структури.

Існує кілька характеристик, властивих сучасній державній владі, коли їх розглянути призма соціальних відносин, у мережу яких вони органічно «вшиті». Про такі специфічні характеристики держави влада повинна включати імперативний, диспозитивний, інформативний та дисциплінарний характер влади [2, с. 37].

Такий підхід до питання влади не є безперечним і потребує подальшого розвитку лише зараз можна сказати, що це відкриває нові, набагато глибші коріння влади, дозволяє пов'язати теорію, реальність, розкриваючи її стратегії та механізми. У наукових дослідженнях спостерігається перехід до цього принципу, подальший аналіз держави та уряду в цілому, що дозволяє моделювати його фактичне здійснення. Перспективою подальших досліджень можна вважати реконструкцію сучасних владних відносин, оновлення, справжній характер державних, політичних та громадських інститутів.

Література:

1. Корольов С. А. Нескінченне простір: гео-і соціографічних образи влади. Москва. 1997.
2. Новітній філософський словник. – Мн., 2001.
3. Подорога В. А. Влада і пізнання (археологічний пошук М. Фуко) Влада. Нарисис сучасної політичної філософії Заходу. Москва, 1989.
4. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Москва: Изд-воиноз. літ-ри, 1953.
5. Фуко М. Наглядати і карати. Народження в'язниці . Москва, 1999.

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА СУСПІЛЬСТВА ТА МІСЦЕ В НІЙ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН

Ялова О. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

«Формування націй, постання національних держав і боротьба за національне самовизначення – це такі ж глибинні та універсальні тенденції новоєвропейської історії, як і науково – технічна революція» – зазначає український соціолог О.І. Погорілий. Однак, ті процеси, які

відбуваються сьогодні при творенні нації – полягають у врегулюванні як соціальних, так і етнічних взаємовідносин у сучасному суспільстві. Які досить часто призводять до різноманітних проблем і суперечностей. Тому для позитивного вирішення їх необхідно дотримуватися вимог системно – структурного аналізу. Сьогоднішнє сучасне суспільство – це, в першу чергу, розмаїта соціальна структура, яка постає не лише як вікова, статєва, освітня, класова, професійна, поселєньська, майнова тощо, а й і як етнічна, яка може бути більш або менш окреслена. Проте можна і стверджувати, що зовсім етнічно неструктурованих, моноетнічних суспільств сьогодні у світі не існує.

Досліджуючи це питання, слід зазначити, що практично ніхто зі вчених ні вітчизняних, ні за кордонних комплексним вивченням проблеми етнічної структури суспільства не займався. Хоча в одному з вітчизняних видань під назвою «Соціологія. Навчальний посібник для студентів» що його підготувала відомий в Україні соціолог О.О. Якуба є розділ, який має назву «Національно – етнічна структура суспільства», проте в ньому більше приділяється увага висвітленню генези історичних форм етнічного (рід – плем'я – народність – нація), ніж елементам етнічної структури сучасних суспільств в якому нація подається як моноетнічне утворення. Проте зауваження у цьому випадку були б недоречними і некоректними, бо ж такі комплексно – системного відображення цих елементів як певної соціальної цілісності ще не здійснювалося, а також і наукові тлумачення їхнього змісту є неоднозначними.

До елементів етнічної структури суспільства зараховують такі: 1) корінний (основний, головний), чисельно (а іноді водночас і економічно, політично, культурно) домінуючий етнос, який може бути разом з тим титульним етносом, як, наприклад, поляки у Польщі або німці у Німеччині, але не обов'язково як англосакси у США або у Канаді; 2) так звані корінні народи; 3) етнічні меншини; 4) етнічні маргінали.

Також зауважимо, що кожен із зазначених елементів етнічної структури суспільства має і свої внутрішні диференційні ознаки. Так, титульний етнос часто поділяють на етнографічні групи. Серед українців розрізняють такі групи, як, гуцули, бойки, лемки, поліщуки та ін. Що стосується корінного народу, то він може представляти собою у конкретній державі лише частку поділеного народу (наприклад, гагаузи, що поділені між Україною та Молдовою), але може мати свої етнічні землі виключно у межах конкретної держави (як – от кримські татари в Україні). Етнічні меншини, також можуть поставати як такі, що мають поза межами конкретної держави і етнічну Батьківщину, і створену одноіменним етносом націю – державу (росіяни в Україні), і як такі, у яких поза межами конкретної держави є лише етнічна Батьківщина і бездержавний одноіменний етнос на ній (чукчі в Україні). У свою чергу, етнічна батьківщина – це сукупність особливостей ландшафту,

клімату, флори і фауни в їхній власній історії, які позначилися на формуванні певного етносу й на тлі яких відбувалися найважливіші доленосні події процесу цього формування в оболонці різноманітних соціально – економічних, духовно – культурних та інших внутрішніх і зовнішніх відносин. Крім цього є ще такі етнічні меншини як, наприклад, цигани, які у світі ніде не мають навіть певно визначеної етнічної Батьківщини. І, нарешті, етнічні маргінали, які представляють собою етнофори, що значною мірою вже втратили ознаки своєї колишньої етнічності, проте ознак нової етнічності достатнім чином або й зовсім не набули, поділяються на тих, хто походить з етнічно змішаних сімей; і тих, хто представляє собою результат певного етапу асиміляції етнічних меншин; тих автохтонів, хто на етнічних землях втрачає власну етнічну самобутність внаслідок міграції з села в місто.

Таким чином, головний етнос, корінні народи, етнічні меншини та етнічні маргінали – це сукупність саме населення держави, кожному з більшою чи меншою мірою, з якого притаманні й інші, крім етнічної, ознаки соціальної диференціації сучасних суспільств. Цілий етнос теж має свою внутрішню структуру, до якого можна застосовувати і запропоновану англійським етнологом Ентоні Смітом диференціацію, яка складається з ядра етносу, маргінального прошарку етносу та етнічних категорій, хоча останні, за визначенням, крім походження, жодних ознак етнічності уже не мають.

Хочемо зазначити, що запропонована вище схема етнічної структури суспільства є збірними відповідними підходами з різних праць, присвячених проблемам етносу. Ми поділяємо точку зору про те, що є два елементи (корінний етнос та етнічні меншини) і два субелементи (етнографічні групи та етнічні маргінали) етнічної структури суспільства. Проте ми не маємо жодного сумніву стосовно того, що в центрі етнічних проблем, які виникають в середині суспільства завжди має місце проблема етнічних меншин. В етнічно неструктурованому суспільстві всі внутрішні проблеми постають як державні або національні, але ніяк не етнічні, які притаманні гетерогенним сучасним цивілізованим суспільствам.

Таким чином, етнічна проблематика є сьогодні проблемою перш за все етнічних меншин для більшості суспільств.

Література:

1. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навчальний посібник – Київ, 1996. – С. 208.
2. Майборода О. Етноцид // Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – Київ, 1993. – С. 451.
3. Якуба О.О. Соціологія. Навчальний посібник для студентів – Харків, 1996. – С. 55–66.

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Александрова А. О.

*студентка 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

У січні 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я прийшла до висновку, що світ охопила гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2. Суспільство стурбоване, оскільки випробування пандемією несподівано втрутилося у буденне життя кожного українця. Населення адаптується під нові норми права, що покликані захистити від поширення хвороби.

Складність епідеміологічної ситуації в країні змушує уповноважені державні органи приймати нові нормативно-правові акти, які спрямовані на регулювання всіх сфер життя. При цьому вони покликані знайти баланс між охороною здоров'я населення та правами людини, не допустивши настання економічної кризи.

Конституція України, зазначає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

11 березня 2020 року в Україні було запроваджено карантин постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». Даний підзаконний акт передбачає істотні обмеження прав, що гарантуються Конституцією та законами України, нормами міжнародного права.

Перед суспільством постає важливе питання щодо доцільності карантинних заходів. Обмеження прав людини мають відповідати принципам верховенства права, законності, справедливості, пропорційності, а також реаліям сьогодення. Перш за все, слід зазначити, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим лише шляхом прийняття такого нормативно-правового акту як закон. Таким чином, постанови КМУ не мають

юридичної сили для обмеження конституційних прав і свобод, оскільки є підзаконними актами. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

З початком пандемії ряд європейських країн запровадили на своїй території режим надзвичайного стану, серед них: Болгарія, Естонія, Італія, Іспанія, Литва, Німеччина, Португалія, Угорщина, Франція, Чехія тощо. Оскільки такий режим передбачає істотні обмеження прав і свобод людини та громадянина, то згідно Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) за такої ситуації держави мають повідомити про відступ від своїх міжнародних зобов'язань в галузі прав людини Генерального Секретаря Ради Європи.

І в той час коли Європа обирає правовий шлях при обмеженні прав і свобод людини, Україна продовжує ігнорувати норми як національного, так і міжнародного права. Складність епідеміологічної ситуації змушує Чехію, Словаччину, Португалію, Іспанію та інші країни вже вдруге запроваджувати надзвичайний стан у зв'язку зі спалахом коронавірусу. Щодо України, то у нас спостерігається періодичне продовження дію карантину, який передбачає істотні обмеження прав людини. В Україні правовий режим надзвичайного стану запроваджено так і не було, через що виникає питання щодо легітимності встановлених урядом обмежень.

Аналізуючи постанови КМУ, які регламентують заходи карантинного обмеження та запровадження посиленних протиепідемічних заходів в Україні можна зробити висновок, що було обмежено такі конституційні права і свободи людини як: право на особисту недоторканість (стаття 29); свобода пересування (стаття 33); право відправляти релігійні культури і ритуальні обряди (стаття 35); свобода зібрань (стаття 39); право на підприємницьку діяльність (стаття 42); право на працю (стаття 43); право на страйк (стаття 44); права на соціальний захист (стаття 46); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49); право на освіту (стаття 53). При цьому такі обмеження є неконституційними, на жаль, ніхто не піднімає дане питання перед Конституційним Судом України. Конституційне подання, яке надійшло до органу конституційної юрисдикції, від Верховного Суду щодо конституційності окремих положень постанови КМУ від 20 травня 2020 року № 392 «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів» стосувалось в більшій частині турботи суддів про зменшення суддівської винагороди, яке передбачалась даною постановою. А от обмеження прав і свобод іншої категорії осіб було другорядним питанням.

У статті 18 Конвенція визначає межі застосування обмежень прав. Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені [1]. Європейський суд з прав людини у своїй практиці визначає такі критерії, що виправдовують обмеження прав та свобод, гарантованих Конвенцією: передбачення таких обмежень законом, легітимність мети встановлених обмежень та їхня необхідність у демократичному суспільстві. Легітимна мета у даній ситуації – це життя та здоров'я громадян, тому дії органів державної влади є обґрунтованими, проте виникає колізія. Чому немає закону України, норми якого могли б слугувати правовим підґрунтям для обмежень прав людини в умовах карантину? Чому не запроваджено надзвичайний стан, відповідно до норм Конституції? Найскладніше питання – це чи було дотримано принцип пропорційності при встановленні обмежень прав і свобод людини. На наш погляд – ні, оскільки, ті обмежувальні заходи, що були запроваджені урядом навесні, не відповідали гостроті епідеміологічної ситуації та були спрямовані на залякування населення.

Суспільство має розуміти, що посилення протиепідемічних заходів здійснюється з метою максимального упередження подальших негативних наслідків поширення небезпечної хвороби гострої респіраторної хвороби COVID-19. Проте ті обмеження прав і свобод людини, які включають карантинні заходи, мають встановлюватись у відповідності до норм Конституції України. «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» – це не просто стаття Основного Закону, це той ідеал правової, демократичної держави, на досягнення якого мають спрямовувати свою діяльність всі органи публічної влади. Дії уряду та акти, які він приймає, йдуть в розріз з нормами Конституції, а саме: принципом верховенства права (стаття 8), принципом поділу влади (стаття 6). Кабінет Міністрів України перебрав на себе не властиві йому повноваження: обмежувати конституційні права людини урядовою постановою.

Слід наголосити, що навіть виправданість і серйозність мети, яка полягає в захисті життя і здоров'я людей, для досягнення якої здійснюються обмеження в реалізації конституційних прав людини, не означає, що такі обмеження можуть бути здійснені свавільно та бути несумісними з фундаментальними конституційними цінностями верховенства права, демократії, захисту прав людини [3].

Розуміючи всю складність ситуації, в якій опинилась держава, через порушення нормальних умов життєдіяльності, що викликані поширенням коронавірусу SARS-CoV-2, вважаємо вкрай важливим необхідність відповідності дій органів державної влади Конституції України. З мовчазної згоди Президента України, парламенту та судової

гiлки влади вже не один мiсяць триває неправове та неконституцiйне обмеження прав i свобод людини пiд назвою «карантин», що виправдовується суспiльною необхіднiстю. Дiї влади мають бути рiшучими та в той же час легiтимними та пропорцiйними, вони мають бути спрямованi на захист населення, а не на його залякування. Коли нормативно-правовий акт органу державної влади приймається з порушенням норм Конституцiї України, то навряд чи слiд чекати, що населення буде беззаперечно його виконувати.

Лiтература:

1. Конвенцiя про захист прав людини i основоположних свобод вiд 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/conv#n80 (дата звернення 01.12.2020)

2. Конституцiя України № 254к/96-ВР вiд 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення 02.12.2020)

3. Окрема думка суддi Конституцiйного Суду України Лемака В.В. стосовно Рiшення КСУ № 10-п/2020 URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_p_2020_1_0.pdf (дата звернення 03.12.2020).

ПОРУШЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ПiД ЧАС КАРАНТИНУ

Балагурак В. В.

студентка юридичного факультету

Науковий керiвник: Грицай I. О.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри загальноправових дисциплiн

Днiпропетровського державного унiверситету внутрiшнiх справ

м. Днiпро, Україна

Права громадянина – це тi, гарантованi державою, можливостi людини якi гарантують її iснування, самореалiзацiю задоволення потреб та iншi фактори щодо дiяльностi та становлення людини як особистостi та громадянина. Цi права iснують у людей з народження та можуть бути обмеженi тiльки у визначених випадках. На сьогоднiшнiй час у свiтi вiдбувається розповсюдження вiрусу COVID-19, який є дуже небезпечним та зараження цим вiрусом, згiдно з офiцiйними статистиками держав, може закiнчитися навиць смертю людини. Задля протидiї можливостi розповсюдження пандемiї держави створюють всi

необхідні умови для захисту своїх громадян та неможливості його подальшого поширення. Чи обмежуються права людини і громадянина під час карантину? Так, відповідь позитивна. Та оскільки людина, її життя, здоров'я і безпека – це, відповідно до чинної Конституції України, найвища соціальна цінність, такі обмеження цілком обґрунтовані. Вони, згідно з рекомендаціями ООН «Human rights at the time of COVID-19 – a Guidance Note», мають бути пропорційними, необхідними та недискримінаційними [1].

В таких випадках країни вводять стани, які обмежують права та свободи людей. Тому дослідження таких прав є, насправді, дуже важливим фактором задля доведення законності таких дій з боку держав. Конституція України визначає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [2]. Це говорить про конституційних захист та неможливість обмеження прав громадян України. 11 березня Кабінет Міністрів України у постанові № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» запровадив на всій території держави карантин. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», карантин – адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб [3]. В цій постанові прямо обмежувалось право на вільне пересування, яке гарантоване конституцією та відповідно до її положень не може бути обмеженим. Але після стрімкого збільшення захворюлих на коронавірус держава запровадила більш жорсткіші карантинні умови, де обмежувались особисті, політичні та інші права, в тому числі й права на повагу до приватного життя яке полягає в обов'язковому посвідченні особистості та перевірку її особистих даних. Осіб, які мали симптоми або підозру на COVID-19 держава відправляла на примусову обсервацію, цим самим порушивши право на свободу та особисту недоторканість.

Після прийняття виконавчою владою такого рішення, перед суспільством постало питання чи є законним таке обмеження, чи влада порушення норми Конституції. Більшість вважають такі міри не законними, так як вони впевнені в можливості обмеження таких прав тільки в умовах введення в країні або на її теренах надзвичайного чи воєнного стану, інші вважають таке рішення цілком правомірним, так як держава піклується про життя та здоров'я людей. Україна є підписантом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тому норми цієї Конвенції поширюються на територію нашої держави. Окремі положення цього міжнародного договору говорять про можливість втручання в особисті права там, де є необхідність захисту здоров'я демократичного суспільства. А так як норми міжнародного

законодавства мають перевагу над національним, то можна вважати такі дії цілком правомірними так, як в даному випадку така загроза існує, тому держава повинна створювати всі необхідні умови для безпеки та подолання цього вірусу. Але таке обмеження прав та введення карантину повинно відповідати та діяти у рамках встановленої процедури та за її додержанням.

Отже, дії держави стосовно впровадження карантину та обмеження прав людини є дійсно правомірними, так як виникає необхідність запровадження таких норм для подолання цієї смертоносною інфекції. Але слід пам'ятати що такі заходи мають тимчасовий характер, так як вони полягають в тимчасовому обмеженні прав фізичних та юридичних осіб. Тому дані права обмежені на період запровадження карантину, а деякі взагалі мають рекомендаційний характер, дотримуючись яких, кожен може захистити себе та оточуючих від можливості захворіти та настання летальних наслідків таких дій.

Література:

1. Остапенко О.О. Обмеження прав під час карантину: що «каже» законодавство? URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22896/1/Prava%20grom.%20na%20karantini%20Ostapenko.pdf>

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).

3. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квітня 2000 року № 1645-III. Ст.43 (зі змінами та доповненнями)

СУЧАСНИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

Вітрук В. В.

студентка юридичного факультету

*Науковий керівник: **Задаля Д. К.***

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

З набуттям незалежності України у зв'язку зі зміною традиційної парадигми право розуміння, що базувалася на постулатах юридичного

позитивізму, починається розвиток сучасного конституційного процесу в Україні, який пов'язується з прийняттям Декларації про державний суверенітет України. Питання конституційної реформи як невід'ємного аспекту історії Конституції України розглядаються в багатьох підручниках з конституційного права, досліджуються в монографічних працях в аспекті розвитку інститутів парламентаризму, президента, охорони Конституції тощо [1, с. 220].

Серед сучасних розвідок, присвячених дослідженню цього питання, слід виділити публікації Ю. Рубана, Л. Наливайко, С. Балана, С. Конончук, М. Орзих. Сутність сучасного конституційного процесу проявляється у таких його рисах: обумовлений одночасністю виникнення і узгодженістю дії процесуальних норм з матеріальними нормами; містить імперативну складову; ґрунтується на принципах демократизму і законності, пріоритету прав і свобод громадян; має системний характер.

Можна виділити три основні етапи. Перший етап (з 1990 року до 1993 року). На цьому етапі була розпочата робота з підготування проекту нової Конституції України. Верховна Рада України РСР 24 жовтня 1990 року утворила Конституційну комісію, яка складалася з 59-ти осіб. В кінцевому результаті комісія розробила Концепцію нової Конституції України. В ньому було зазначено загальнометодологічні принципи майбутньої Конституції. Комісія підготувала проект нової Конституції України 26 жовтня 1993 року.

Другий етап почався після завершення дострокових парламентських і президентських виборів, з 1994 року до 1995 року. Даний етап, вважається як відновлення конституційного процесу. Була зібрана комісія щодо питання про встановлення тимчасового конституційного правопорядку. Результатом другого етапу 1995 року було укладення Конституційного договору між Президентом України і Верховною Радою України про організацію державної влади та місцевого самоврядування.

Третій етап розпочався одразу після закінчення другого етапу у 1995 року та характеризувався такими особливостями: створення Конституційною комісією Робочої групи з підготування проекту нової Конституції України; схвалення проекту Конституції; представлення проекту на спеціальному засіданні Верховної Ради України 20 березня 1996 року; 5 травня 1996 року створення Тимчасової спеціальної комісії для доопрацювання проекту Конституції України; колективне обговорення статей і прийняття Конституції України; офіційне оприлюднення – 14 липня 1996 року [1, с. 221].

Існував також 4 етап який розпочався 28 червня 1996 року. Він був пов'язаний із необхідністю внести зміни до Основного закону суспільства та держави 1996 р., спрямовані на трансформацію форми

правління в Україні (від президентсько – парламентської до парламентарно – президентської) [2, с. 165].

На нашу думку, конституційний процес – це насамперед процес правотворчої діяльності, спрямованої на вироблення, прийняття, введення в дію та змінення органами державної влади, громадянами, іншими уповноваженими суб'єктами Основного Закону держави. Таке визначення дає можливість відмежувати конституційний процес від близьких до нього понять, таких як політичний процес», «законодавчий процес», «конституційна реформа» тощо [3]. Як правове явище, конституційний процес, звичайно належить до явищ і суспільних, а точніше суспільно-політичних. Проте в останніх конституційний процес існує як складова більш загального суспільно-політичного процесу, оскільки без права, втіленням якого виступає Конституція, процес не може бути визначений як «конституційний».

Отже, конституційний процес – це послідовний, історично обумовлений процес формування українського конституціоналізму, що становить собою послідовну конституційну реформу в Україні. Конституційний процес поділяється на чотири етапи. Сучасна конституційна історія України відзначена постійними викликами і спробами знайти правильний баланс повноважень між Президентом, Кабінетом Міністрів і парламентом. Однак, сьгоднішній період конституційної реформи, як і всі попередні, так само характеризується двома напрямками. Перший – стосується забезпечення реалізації конституційний змін (у зв'язку з відновленням дії положень Конституції України) в чинне законодавство України. Другий напрям пов'язаний з підготовкою змін до чинної Конституції України. Цей період конституційної реформи зумовлений усіма попередніми етапами та несе в собі відбиток усіх основних суперечностей як змісту Конституції України, так і конституційного процесу. Сучасні внутрішні та зовнішні виклики роблять досить складним прогнозування перспектив конституційної реформи на цьому історичному етапі розвитку Української держави. Та важливо винести уроки з попередніх періодів конституційної реформи в Україні. Успішність і легітимність реформ значною мірою залежить від спроможності реформаторів створити зрозумілий і прийнятний образ майбутнього держави, в якій людина почуватиметься найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їхні гарантії визначатимуть зміст і спрямованість діяльності держави. Політичні сили, представлені у владі, мають усвідомлювати, що мета конституційної реформи полягає не в тому, щоби забезпечити їх панування, а в тому, аби забезпечити сталий розвиток суспільства та держави, становлення справжнього конституціоналізму в Україні.

Література:

1. Агафонова Н. Питання розвитку конституційної реформи в сучасній Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 2. С. 220-231.
2. Рубан Ю.П. Конституційний процес в Україні. К. : НІСД. 2008. 220 с.
3. Єфремова Н. В. Розвиток конституційно-правової думки на прикладі «Нечерка проекту державного законладу для Української трудової Республіки». *Правове життя сучасної України*. О. : Фенікс, 2012.

СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Давидова Є. О.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Рибалкін А. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Після того, як Україна отримала статус незалежної, суверенної держави та почала відходити від правил пострадянської системи права, звісно тоді і почалось формування якісної системи національного права. Українські законодавці почали прогнозувати думки, про те що існує багатоманітність системи національного права, та почали виділяти його підсистеми, для того щоб повністю було сформовано, таке явище як система конституційного права. Перш за все хотілось зазначити, що являють собою поняття та зміст конституційного права, які основні юридичні чинники формулюють поняття системи конституційного права.

Проблематикою визначення, поняття системи конституційного права займались такі провідні науковці, як В.О. Боняк, В.А. Завгородній, А.В. Самотуга та Л.А. Філяніна, вони надають визначення, що саме конституційне право виступає комплексом тісно пов'язаних між собою правових норм, які у свою чергу, характеризуються внутрішньою єдністю та деякими певними особливими рисами, що допомагають відрізнити її від інших. Ці характеристики обумовлені суспільними взаємовідносинами, на врегулювання яких направлені конституційно-правові норми, тобто самим предметом галузі конституційного права [1].

Національне право виступає основоположним елементом правової системи держави. Бажано зауважити увагу на тому, що воно являє собою складною системою, що складається з багатьох взаємодіючих частин та елементів, які характеризують внутрішню структуру конституційного права і вирізняють його серед інших галузей права [2].

Система галузі конституційного права України дуже тісно пов'язана зі структурою Конституції України. Але між ними присутні й відмінності, оскільки система охоплює всю сукупність державно-правових норм, а система Конституції України – лише частину цих норм, що виявляються в основному джерелі права України – Конституції України.

Структура конституційного права України зумовлена системними зв'язками між його нормами та інститутами, що розташовуються у відповідній підпорядкованості один до одного, тобто вони становлять складну ієрархічну систему. Всі елементи цієї системи є збалансованими та узгоджені між собою.

Також можемо наголосити на тому, що система вона поєднує в собі всі інститути, до яких ми можемо віднести такі інститути, наприклад, як основи конституційного ладу, правовий статус людини, устрій країни та діяльність органів влади [2]. Щоб система працювала більш удосконалено, потрібно також розуміти, як саме погоджуються приписи, які з них володіють вищою юридичною силою [3]. Система конституційного права є складним явищем, який формувався поступово і насамперед може зібрати в себе інститути та норми конституційного права [3].

Система сучасного конституційного права виступає складним, історично сформованим явищем правового буття, яка сполучає в собі в першу чергу інститути та норми конституційного права, але поряд із ними існують й інші складові цієї галузевої системи, наприклад, принципи [3].

На сьогодні основними системоутворюючими елементами системи конституційного права за даними В. Л. Федоренко прийнято вважати загальну та особливу частини конституційного права, що інтегрує у своєму складі ряд інших підсистем – природне і позитивне, національне і міжнародне, матеріальне і процесуальне конституційне право, які так само репрезентовані інститутами та нормами конституційного права [4].

Таким чином, у загальному виді систему конституційного права можна уявити як своєрідне утворення, що складається із трьох відносно самостійних, але надзвичайно тісно взаємозалежних блоків (елементів): принципів конституційного права, його інститутів та норм.

На сучасному етапі науковці відзначають тенденції розвитку процесу формування інституту основ конституційного ладу, який

об'єднує в собі норми, що забезпечують суверенітет Українського народу, систему поділу влади і взаємодії її гілок, пріоритет прав людини над державою, політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність [3].

Ми можемо зробити висновок, що система конституційного права України є багатоаспектною та допомагає в багатьох різних ситуаціях, таких як нормування та контроль деяких інституцій конституційного права в законах України, сюди входять основні права людей та виборче право, так і наявної потреби в систематизації підгалузей конституційного права.

Література:

1. Конституційне право України : навч. посібник, / В.О. Боняк, В.А. Завгородній, А.В. Самогута, Л.А. Філяніна. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 296 с.
2. Тодика Ю.М. Конституційне право України. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
3. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб, / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
4. В. Л. Федоренко. Система конституційного права: поняття, структура, взаємозв'язок з системою конституційного законодавства. *Вісник ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 77. С. 27-36.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЧАСІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Дума В. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук України,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Конституційний процес в Україні має давні історичні витоки. Особливу роль у формуванні конституційних ідей відіграла конституція Пилипа Орлика 1710 р. В силу історичних причин вона не розглядала

Україну як цілковито самостійну державу, однак, запровадила низку демократичних на той час державних інституцій.

Але, саме, становлення України як суверенної, демократичної держави відбувалося в складних умовах. І саме цим пояснюється зацікавленість людей до подій на західноукраїнських землях 1917-1920 р.р., а саме конституційному процесу Західноукраїнської народної республіки.

Все почалось 18 жовтня 1918 року австро-угорський імператор Карл I видав маніфест про перетворення імперії в багатонаціональну федерацію. Цього ж дня у Львові відбулися збори українських послів австрійського парламенту, галицького і буковинського сеймів, представників політичних партій, духовенства і студентів. 19 жовтня було обрано Українську Національну Раду, головою якої став Є. Петрушевич. Рада відразу ж проголосила, що Галичина, Північна Буковина і Закарпаття, які становлять «одноцільну українську територію», «уконститууюються» як Українська держава: щоправда, у складі Австрійської монархії. Всі національні меншини мали вислати до Ради своїх представників. Радою було також ухвалено рішення про прийняття найближчим часом нової Конституції.

У відозві від 1 листопада 1918 року Українська Національна Рада проголосила створення національної держави, її назву і територію визначив закон від 13 листопада: «Держава... має назву Західноукраїнська Народна Республіка»; вона являє «українську суцільну етнографічну область... з українською частиною колишніх австрійських коронних країв Галичини з Володимирією і Буковиною та з українськими частинами бувших угорських столиць (комітатів): Спиш, Шариш, Земплін, Уг, Берег, Угоча і Мармарош». Закон утверджував державну самостійність ЗУНР.

Уряд ЗУНР – Державний секретаріат – було утворено 9 листопада 1918 року. Очолював Державний секретаріат – прем'єр. Ним було обрано К. Левицького.

10 листопада 1918 року прем'єр і члени уряду принесли присягу на вірність українському народові та державі.

Таким чином, у короткий термін було сформовано досить чітку систему центральних та місцевих органів влади і управління. Слід погодитись з О. Субтельним в тому, що «надзвичайно швидко й ефективно створення адміністративного апарату являло собою досягнення, що його могли повторити рідко які з нових східноєвропейських держав, не кажучи вже про уряди Східної України».

Характеристика розвитку конституційного процесу в Україні була б неповною без згадки про правові акти, прийняті у Західноукраїнській Народній Республіці. Серед них – Статут Української Національної Ради, прийнятий у Львові 18 жовтня 1918 року, Прокламація

Української Національної Ради від 19 жовтня 1918 року, Відозва Української Національної Ради від 1 листопада 1918 року.

Дуже важливим конституційним актом був «Тимчасовий Основний Закон» про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою 13 листопада 1918 р., який окреслював головні принципи державного ладу, внутрішньої і зовнішньої політики новоствореної держави. Тимчасовий Основний закон складався з п'яти артиклів. В законі зазначалось, що «державна, проголошена на підставі самовизначення народів, охоплюючи весь простір колишньої австро-угорської монархії, заселений переважно українцями, має назву Західноукраїнська Народна Республіка» (арт. I); визначалися кордони цієї держави (арт. II); закріплювався державний суверенітет і самостійність ЗУНР (арт. III); відзначалось, що носієм суверенітету є народ, який здійснює свою владу через представницькі органи, обрані громадянами без різниці статі на основі загального, рівного, прямого, таємного виборчого права за пропорційною системою виборів (арт. IV.). Найвищим органом влади, парламентом, мали стати Установчі Збори, а до їх обрання функції парламенту мала виконувати Українська Національна Рада, а уряду – Державний Секретаріат. В артиклі V йшлося про герб і прапор ЗУНР. Гербом став золотий лев на синьому полі, прапором – синьо-жовтий стяг. Затверджено було державну печатку країни.

16.11.1918 УНРа прийняла Тимчасовий закон «Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки». Зберігаючи попередній адміністративно-територіальний поділ, закон встановлював, що у повіті адміністративна влада належить повітовому комісару, який призначався державним секретарем внутрішніх справ. При комісарі шляхом виборів, в яких приймало участь населення повіту, утворювалася повітова національна рада з дорадчим голосом. Міських комісарів призначав держсекретар внутрішніх справ, а у містечках і селах (містечкових і сільських громадах) громадських комісарів призначали повітові комісари. Тимчасово, через відсутність нових законів, залишалося чинним австрійське законодавство. Усі попередні службовці державного апарату, пошт, залізниці і т. д., незалежно від національності, могли залишатися на державній службі й надалі, якщо вони склали письмове зобов'язання чесно служити Українській державі [27, с. 22].

Ще одним з перших конституційних законів ЗУНР був Закон про державну мову від 15 лютого 1919 року, який проголосив державною мовою українську. Національним меншинам гарантувалося право вживати у взаємовідносинах з державними органами рідну мову, а державним органам відповідати рідною мовою тих громадян, що звертаються до них. Національним меншинам гарантувалося право

вільно розвивати свою мову, мати свої школи, бібліотеки, видавництва, періодичні видання [1, с. 26].

8 квітня 1919 року був прийнятий Закон про громадянство та правовий статус чужинців. Бажаючі стати громадянами ЗУНР повинні були до 20 травня 1919 року подати заяву. Якщо вони цього не робили, то вважалися чужинцями і за бажанням могли виїхати за кордон. Закон встановлював вимоги до державних службовців. Ними могли бути тільки громадяни України «бездоганної поведінки», які володіють українською мовою і мовою хоч би однієї з національних меншин, віком до 40 років. Не мали права займати службові посади особи, які притягалися до кримінальної відповідальності, вчинили моральні та протиправні поступки, «користолюбні» особи, неоплатні боржники.

Важливими законами конституційного характеру, були закони УНРади, які торкалися організації судової системи і судочинства (21.01.1918, 11.02.1919, 15.02.1919, 8.03.1919), органів прокуратури та органів охорони суспільного порядку (13.11.1918, 16.11.1918) та ін. Конституційна парламентарна система гарантувалася спеціальним законом (1919) про скликання Сейму ЗУНР. Однопалатний Сейм повинен був зібратися у червні 1919. Прийнятий 14.04.1919 новий виборчий закон зазначав, що Сейм складатиметься з послів, обраних на основі загального, рівного, прямого, таємного голосування. Право голосу надавалося з 21 року, право бути обраним – з 25 років. Демократизм виборів забезпечувався, крім того, створенням однакових за кількістю населення виборчих округів з однаковим представництвом; закріпленням за кожною національною меншиною (пропорційно до її кількості) певного числа депутатських місць (з 226 послів Сейму за українцями було закріплено 160 місць, за поляками – 33, євреями – 26, німцями – 6).

Конституційне законодавство ЗУНР базуючись на тогочасних загальноприйнятих нормах міжнародного права, було глибоко демократичним, гуманним і справедливим. Пізніші звинувачення ЗУНР у «буржуазному націоналізмі», «антинародності», «антидемократичності» і т. д., які висувалися комуністичними ідеологами, були абсолютно необ'єктивними і безпідставними [27, с. 22].

Західноукраїнська Народна Республіка залишила помітний слід у процесі розвитку української національної державності. Вперше після Галицько-Волинської доби західноукраїнський народ отримав національну незалежність. Було проведено важливі реформи у багатьох сферах державного життя.

До здобутків ЗУНР слід віднести: створення дієвої системи центральних і місцевих органів влади управління, реформування системи охорони здоров'я, освіти, видавничої справи, створення боєздатної Української Галицької Армії.

Література:

1. Біленчук П.Д., Кампо В.М. Основи конституційного права України: Навчально-метод. матеріали для викладачів та студентів юрид. спец. Київ: Вентури, 1997.
2. Історія держави і права України: У 2 ч. / За ред. А.Й. Рогожина. Київ: 1996.
3. Історія становлення українсько державності. Л.: Центр Європи, 1995.
4. Історія держави і права України: Підручник / за ред. А.С. Чайковський. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
5. Конституційне право України: Підручник / Фрицький О.Ф. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
6. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. З історії української державності. Л.: СВІТ, 1992.
7. Мироненко О.М. Історія Конституції України. К. : ІнЮре, 1997.
8. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917–1918 рр. Київ, 1995.
9. Шаповал В.М. Становлення конституціоналізму і України; проблеми теорії. *Право України*. 1998. № 5, 24 с.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Мельник О. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, історії держави і права та філософії
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Левчишин О. О.

*студент 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. На сучасному етапі державотворення в Україні інститут Президента був введений у дію Законом УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і

доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 5 липня 1991 р.

Президент України – це гарант додержання Конституції України, що впливає на режим стабільності закріпленого в Україні конституційного ладу і законності, утвердження конституціоналізму в цілому, забезпечення прав людини і громадянина [3].

Визнання Президента України главою держави має суттєве значення. Конституція виходить з того, що Президент формально не належить до виконавчої гілки державної влади. Безпосередньо, повноваження Президента України прописані в Конституції так, що це вимагає від нього бути політично відповідальним за діяльність державної виконавчої влади в країні, адже йому за Конституцією підпорядковується вся виконавча вертикаль.

У конструюванні правового статусу Президента у змішаній республіканській формі правління виключно значимим стає питання про взаємозв'язок його конституційних функцій та повноважень. Змістовна «розірваність» таких елементів правового статусу глави держави негативно впливає на реалізацію прямих функцій певного інституту, а за сприятливого збігу політичних обставин – також створює загрозу вчинення президентом конституційно не передбачених дій.

Президент України отримує свої повноваження від громадян України на основі рівного, загального і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на п'ять років. Президент України реалізує свою політичну волю та може вживати тільки закріплені за ним Конституцією і законами України повноваження, тобто діяти відповідно до закону.

Наведена вище теза набуває особливої значимості у визначенні статусу Президента України: за змістом ст. 102 та 106 Конституції України, які є ключовими, в характеристиці компетенції Президента України, є нез'ясованим питання про те, як згадані статті співвідносять функції та повноваження глави держави. Відкритим залишається питання про неправомірне відкриття автомобільних шляхів Президентом, оскільки це є прерогативою Кабінету Міністрів України відповідно до Конституції.

Функції глави держави – це найважливіші напрями його діяльності, які відображають функції та призначення відповідного інституту в механізми нашої держави. Невизначеність будь-якої з функцій Президента є надзвичайно деструктивною рисою утвердження його правового статусу [1, с. 115]. І це в рівній мірі стосується таких функцій Президента змішаної республіки як гарантування конституційного ладу чи інших соціально-правових цінностей, забезпечення принципу єдності державної влади або конституційної законності тощо.

У розділі V Конституції України чітко розписані повноваження Президента України, а саме у статті 106. У ній перелічено ряд державних посад, призначення на які входить в конституційні повноваження глави держави. Якщо розглядати питання призначення директора НАБУ Президентом України, то згідно з Рішенням Конституційного Суду № 11-р / 2020 від 16.09.2020 року виникає певний правовий дисонанс. Положення частини першої статті 6 щодо надання Президенту України повноважень призначати на посаду та звільняти з посади Директора Національного антикорупційного бюро України визнано таким, що не відповідає Конституції України. Це ґрунтується на тому, що вказана посада не віднесена Основним законом України до посад, призначення на які здійснює Президент.

Згідно ст. 102 Конституції України Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Водночас, відповідно до п. 1 та 2 ст. 113 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Конституції України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина [2, с. 87]. Президент України не має жодного права передавати свої повноваження іншим особам або органам. Він користується таким надзвичайно важливим правом, як недоторканість на час виконання повноважень. За посягання на честь і гідність Президента України винні особи відповідають перед законом.

Висновок. Отже, Президент є найвищою посадовою особою України, який має ряд законодавчих повноважень, що регулюються Конституцією України. Перебуваючи на посаді глави держави, у правових аспектах роботи виникають певні питання, що безпосередньо пов'язані з розмежуванням законодавчих і виконавчих повноважень, спрямованих на чітку роботу вищих державних органів влади, а також Президента.

Література:

1. Гусарев С. Д., Тихомирова О. Д. Теорія Держави і права: навчальний посібник. – 2017. – 263 с.
2. Ковбасюк Ю. В., Вашенко К. О., Сурмін Ю. П., Державне управління: навчальний посібник. – 2013. – С. 87.
3. Конституція України – Розділ V, стаття 103–1996 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-v>.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА

Мельничук Я. В.

студентка 3 курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Мельник О. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права та філософії

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

У процесі розбудови української державності сьогодення, досить важливо постає проблема узурпації влади владними органами України. Статтею 5 Конституції України передбачено, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Оскільки в Україні визнається і діє принцип верховенства права, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [1].

Як відомо, Президент України Зеленський В. О. вніс до Верховної Ради законопроект, у якому пропонується визнати, що рішення Конституційного Суду від 27 жовтня 2020 року є нікчемним (таким, що не створює правових наслідків) як таке, що прийняте суддями КСУ в умовах реального конфлікту інтересів. Крім того, передбачається, що повноваження складу КСУ, який діяв на момент прийняття ним згаданого рішення, припиняються з дня набрання чинності цим законом. У пояснювальній записці вказується, що його розроблено з метою забезпечення дотримання конституційного ладу в Україні та недопущення узурпації влади суддями Конституційного Суду [2].

Водночас, Конституція забороняє таким чином припиняти повноваження суддів КСУ. Як відомо, змінити склад Конституційного суду можна лише за згодою самих суддів. Для цього потрібно щонайменше дві третини від конституційного складу суду. У Конституції вичерпно перераховані підстави для звільнення судді КСУ. Зокрема, це може бути неспроможність виконувати свої обов'язки за станом здоров'я, порушення вимог щодо несумісності, вчинення значного дисциплінарного проступку чи нехтування своїми обов'язками та подання заяви про відставку. Крім того, Конституція чітко визначає, що рішення та висновки КСУ є обов'язковими, остаточними та не можуть бути оскаржені.

На жаль ситуація склалася патова. З одного боку рішення КС з його змістом та якістю мотивації має мало спільного із верховенством права. (Хоча КСУ й відкидає ці звинувачення, мотивуючи свої рішення низькою

якістю підготовки антикорупційних законів, що насправді частково так і є. – авт.). З іншого, також далекий від верховенства права і президентський законопроект. З-поміж науковців це питання постало предметом дослідження у працях Марусяк О. А., В'ятрович В. М., Веніславський Ф. В., Пошва Б. М. та інших.

Актуальність моєї доповіді полягає в тому, що Україна може опинитися за крок до можливого правового колапсу, оскільки ідея розпуску складу Конституційного Суду відповідає запиту суспільства і водночас суперечить Конституції. Отже, важливо постає спроба дослідити вирішення даної проблеми легітимно.

Як відомо, Конституційний Суд визнав неконституційною норму про кримінальну відповідальність за декларування недостовірних відомостей, чим викликав критику з боку як правоохоронних, так і контрольних органів. Своім рішенням Конституційний суд України заблокував реалізацію результатів місцевих виборів, оскільки суд позбавив НАЗК доступу до державних реєстрів. Президент України у свою чергу заявив, що система електронного декларування доходів буде працювати незважаючи на рішення Конституційного суду. 29 жовтня президент України Зеленський В. О. скликав екстрене засідання Ради національної безпеки і оборони України, та подав законопроект до Верховної Ради [3].

Разом з тим, варто зауважити, що пропозиція Президента є неконституційною, оскільки не може Верховна Рада взяти і обірвати строк повноважень всіх суддів, тим більш одночасно. Відповідно до цього закону виникає ситуація, коли Україна залишається без Конституційного суду взагалі. Бо в законопроекті сказано, що повноваження складу, діючого на момент прийняття рішення, припиняється з дня набуття чинності цим законом. Тобто, немає навіть перехідних положень

Та в суспільстві, яке давно вже зневірилось у вітчизняній судовій системі (зокрема в тій його активній частині, яка пішла протестувати під стіни Конституційного Суду), більше погоджуються з думкою адвоката: «...Вимушений визнати, що законопроект Президента – це дуже небезпечний прецедент. Тобто фактично ми маємо негативні наслідки від рішення КСУ, які вже наступили. І негативні наслідки від прецеденту, коли Президент фактично отримує зелене світло на дії, які не передбачені законом. В цій ситуації вважаю те рішення правильним, від якого найменше шкоди інтересам України прямо зараз. І тому такий законопроект – правильне рішення. До того ж президент – гарант Конституції, згідно ст. 102 Конституції. Ризики абсолютно неадекватних дій Президента в майбутньому – є, але... щось мені підказує, що народ може цьому запобігти», – прокоментував ситуацію адвокат Масі Найєм [4].

У Венеціанській комісії і GRECO також заявили, що припинення повноважень суддів Конституційного суду, навіть з поважної причини,

є порушенням Основного закону і принципу поділу влади. Про це йдеться в спільному листі Венеціанської комісії та групи держав проти корупції. Крім того, організації закликали українську владу розглянути та вивчити альтернативні способи забезпечення того, щоб боротьба з корупцією відповідно до міжнародних стандартів залишалася пріоритетом для України

Дослідивши закон «Про Федеральний конституційний суд Німеччини» щодо питання розпуску суду, як в Європейській країні, так і в Україні, Президент не вправі розпустити Конституційний суд. Проте для України важливим значенням має бути саме ухвалення законів щодо запобігання узурпації влади державою, її органами або посадовими особами [5].

З огляду на вищенаведене, можна дійти висновку про те, що вдосконалення порядку формування суддівського корпусу в Україні потребує врахування позитивних здобутків зарубіжних країн у цій сфері. На мою думку, потрібно внести зміни в чинних законах щодо запобігання корупції. Вони розв'яжуть проблему з тим, що робити з відповідальністю за недекларування у майбутньому та зміни у законі щодо КСУ. Вони розв'яжуть питання з кворумом щодо суддів.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР) ст. 5-8; 102 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Проект Закону про відновлення суспільної довіри до конституційного судочинства // Номер, дата реєстрації: 4288 від 29.10.2020 // URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70282

3. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального Кодексу України від 27.10.2020 № v013p710-20 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

4. Мультимедійна платформа іномовлення України с. 14 // URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3127102-rozpusk-ksu-za-krok-domozlivogo-pravovogo-kolapsu.html>

5. Закон про Федеральний конституційний суд ст. 106 (Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG) // URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/BJNR002430951.html>

ПРИНЦИПИ СУДОЧИНСТВА В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мірошниченко А. С.

студентка юридичного факультету

*Науковий керівник: **Ільков В. В.***

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Сучасне реформування державно-правового розвитку України передбачає дослідження усіх елементів, що формують основу демократичної правової держави. Тому, в юридичній літературі останнім часом все більше уваги приділяється дослідженню судового процесу та його принципів. Безумовно, розгляд принципів судочинства в системі принципів права та їх реалізації є одним з актуальних завдань як в теорії, так і на практиці.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що принципи в судовому процесі виступають надійним інструментом в налагодженні ефективного судочинства. Принципи судового процесу мають визначальне значення для всієї системи процесуальних форм та інститутів і відображають найістотніші риси і властивості судочинства. Тому тематична актуалізація пов'язана з потребою концептуального узагальнення та аналізу відповідних принципів в системі принципів права. Важливим аспектом будь-якої юридично значимої діяльності є її засади, які виконують роль вихідних основоположних ідей і положень цієї діяльності, забезпечуючи її результативність, виваженість, оптимальність та відповідність принципам права і нормам закону.

Проблема принципів останнім часом викликає велике зацікавлення у наукових колах і в юридичній літературі. Це зумовлено, зокрема, тим, що саме поняття «принцип» відноситься до числа фундаментальних, містить багатогранні і багатоякісні сторони і опосередкування, які важко охопити якою-небудь однією загальною дефініцією. Питання про поняття засад (принципів) в процесуальному праві є одним із найважливіших та найскладніших у науці процесуального права. При розгляді принципів судочинства хотілося б акцентувати увагу на тому, що проблема наукового пошуку змісту та сутності принципів має сьогодні актуальне теоретичне і практичне значення.

Перш за все, перед дослідженням принципів судочинства визначимося щодо етимології поняття «принцип». Отже, термін «принцип» походить від латинського слова «principium» (основа, начало), яке означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що

визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [1, с. 43]; основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії; особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь в житті, поведінці.

Принцип судової влади – вихідне положення, покладене в основу функціонування складової державної влади у конкретно-визначеній сфері її владного регулювання – з приводу встановлення справедливості, відповідно до конкретизованих, аутентичних цінностей та орієнтирів; корелюється із розумінням призначення (мети) цієї держави у суспільстві, її цілями, змістом функцій, які виконує держава у суспільстві (державних функцій); завданнями, поставленими суспільством перед державою та державною владою на кожному етапі розвитку; відповідає ознакам та функціям судової влади конкретно-визначеної держави [2, с. 130]. Здійснивши аналіз пропонованих концептів розуміння системи принципів судової влади у вітчизняній юридичній науці, структурно їх можна розділити два основні: моноструктурний та поліструктурний.

Прикладом використання моноструктурного розуміння є підхід, запропонований доктором юридичних наук Р. Ігоніним. Серед принципів судової влади науковець пропонує виокремлювати такі: поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі; звернення до суду безпосередньо на підставі норм Конституції; оскарження до суду рішень чи дій (бездіяльності) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; конституційного контролю; здійснення правосуддя виключно судами; здійснення судочинства виключно Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції; обов'язковість рішень судів; незалежність і недоторканість суддів; принцип територіальності та спеціалізації судів загальної юрисдикції [3, с. 25]. Вочевидь зазначений перелік є сукупністю теоретико-правових понять різного порядку – характеристик, ознак, функцій та принципів судової влади, що загалом є характерним для таких концепцій. Як показав аналіз моноструктурних підходів до розуміння системи принципів судової влади, їх обтяжено урівнянням різних складових системи принципів. Зазначене і призводить до підміни понять різного порядку.

Натомість, дещо інший стан речей відбувається під час застосування поліструктурного підходу до розуміння системи принципів судової влади. Під час її застосування у вітчизняній правовій науці, як правило, враховано розуміння категорій судової влади, судоустрою, здійснення судочинства.

Однією із найбільш відомих у правничій науці обґрунтованих систем такого порядку залишається запропонована професором І. Марочкіним,

який виокремив три підсистеми принципів судової влади: інституціональну (загальні принципи судової влади); функціональну (принципи відправлення судочинства); організаційну (принципи організації системи судових органів або судоустрійні принципи). Згідно із запропонованим підходом зазначені принципи судової влади пов'язані між собою і утворюють відносно самостійні галузеві підсистеми, кожна з яких відрізняється сферою поширення і призначенням.

Інституціональні принципи фіксують загальні відносини, що виникають при запровадженні інституту судової влади у суспільстві, визначенні її місця у системі поділу влади та загальних засад взаємовідносин з іншими державними та приватними інститутами. Серед них: принцип паритетності судової влади; принцип справедливості судової влади; принцип законності судової влади; принцип здійснення судової влади тільки судом.

Організаційні принципи, згідно з підходом професора, звернені до відносин, які виникають з приводу організації судової системи, структури її органів, статусу судді, тобто у зв'язку з організаційними відносинами. Організаційні принципи судової влади: єдність судової системи та статусу суддів; незалежності суддів; недоторканності суддів; незмінюваності суддів; професіоналізму суддів.

Для формування всебічного уявлення про систему принципів судової влади сучасної демократично-правової держави слід застосувати поліструктурний підхід, в основі якого розуміння судової влади як неоднорідного явища, що ґрунтується на захисті та регулюванні відповідного «природно-правового предмета» (встановлення справедливості (здійснення судочинства), превентивна, виховна функції тощо) різними методами, у тому числі і «позитивістськими» (нормативна складова діяльності судової влади – поточне законодавство держави). Такий підхід опосередковано сприятиме уявленню консолідованої «піраміди», вершиною якої є загальні принципи функціонування судової влади, другим рівнем – організаційні принципи судової влади, які стосуються функціонування сукупності судових органів, третім рівнем – принципи, які стосуються функціонування судів та їх процесуальної діяльності із відправлення судочинства [4, с. 4].

Таким чином, вивчення і вдосконалення усіх сторін принципів судочинства, створення на їх основі дієвої системи судового процесу є необхідним для формування надійного захисту прав людини та громадянина на практиці та сприятиме подальшому розвитку судового процесу, ефективній реалізації завдань, що стоять перед органами судового процесу.

Література:

1. Колодій А. М. Принципи права України: монографія. Київ: *Юрінком Інтер*, 1998. 208 с.

2. Булкат М. С. Принципи судової влади: характеристика поняття. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 128–130.
3. Ігонін Р. В. Принципи судової влади. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. С. 24-29.
4. Булкат М.С. Система принципів судової влади. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 3-7.

ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ВИБОРІВ ТА В ПЕРІОД АГІТАЦІЇ

Ніколенко Я. О.

студент юридичного факультету

Науковий керівник: Іваниця А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Основною формою виявлення демократичності влади та її легітимності є вибори. Адже суспільство наділяє представників правом вираження власних суспільних інтересів, які обираються шляхом прямого, таємного голосування. Нещодавно в нашій країні відбувалися президентські, парламентські вибори та вибори депутатів та представників до сільських, селищних, міських рад та ОМС. Вибори є дуже складним процесом та іноді проходить в декілька етапів, але щоб вибори можна було визнати справді легітимними вони повинні відбуватися в встановленому законом порядку та з додержанням норм виборчого законодавства. На жаль, ці норми зазвичай порушують не тільки під час виборів, а й період передвиборчої агітації і таке явище трапляється доволі часто, тому питання такого дослідження є актуальним.

Вибори у вузькому (правовому) розумінні розглядають як процес, спосіб, процедуру формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування чи заповнення вакантних посад (обрання посадових осіб) шляхом голосування [1, с. 117]. Нещодавні вибори в Україні здійснювалися на основі нового Виборчого кодексу України який набув чинності 1 січня 2020 року.

Конституція України визначає що Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [2]. Тобто, Основний документ держави закріплює принципи виборів в Україні. На наш погляд більшість з

наведених принципів порушується не тільки зі сторони осіб, які претендують на обрану посаду, але і з боку виборців, які є основою визнання легітимності та легальності влади.

Виборчим кодексом за порушення законодавства, передбачено такі види юридичної відповідальності як адміністративна, так і в деяких випадках кримінальна відповідальність. Досить часто в новинах можна почути про те, як правоохоронні органи притягують до юридичної відповідальності осіб, які фотографують свої бюлетені, знищують чи якимось іншим способом їх пошкоджують чи навіть осіб, які прямо на дільницях здійснюють підкуп голосів. Звичайно, це не всі порушення які вдається виявити правоохоронцям, адже в наш час, люди піклуються тільки про своє майбутнє, а не майбутнє держави і не завжди вони усвідомлюють, що на перший погляд, таким безкорисливим діянням вони порушують норми законодавства. Такі порушення виявляються також з боку членів виборчої комісії, які здавалось би, повинні демонструвати чесність та законність, насправді здійснюють підробку голосів чи порушують принцип рівних виборів, який виражається в можливості використання свого права голосу лише один раз, не залежно від посади та соціального статусу.

Порушення норм Виборчого кодексу може здійснюватися не тільки під час самих виборів, а і в період передвиборчої агітації. Взагалі передвиборна агітація – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата у депутати або партію – суб'єкта виборчого процесу [3]. Здійснення такої агітації може бути в будь-яких формах, які не суперечать закону, найчастіше можна зустріти політичну рекламу. На перший погляд, що може такого містити звичайна реклама. В реальності питання порушення норм законодавства виражається не по відношенню до самої реклами, а до періоду її можливого застосування. Законом встановлено що передвиборна агітація закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем виборів [3]. Це означає, що за добу до виборів, кандидати повинні припинити свою виборчу агітацію, в Україні цей день неофіційно називають «Днем тиші». Але, знову ж таки, якщо дивитись на сьогоднішня, то можливо помітити що політична реклама на білборді, в деяких місцях, наявна і до сьогодні. Тобто, це говорить про пряме порушення передвиборної агітації і повинно тягнути за собою юридичні наслідки, стосовно кандидатів та політичних партій.

Отже, порушення виборчого законодавства в Україні доволі розповсюджене явище, яке призводить до настання юридичних наслідків. Задля кращого функціонування таких норм та недопущення їх порушення законодавцю необхідно посилити види юридичної відповідальності, а саме збільшити можливі штрафи, та строки обмежень та позбавлення волі.

В такому випадку можливо сподіватись на покращення законності процесу виборів та зменшення злочинності в Україні.

Література:

1. Тодика Ю. М. Основи конституційного права України : навч. посіб. Ю. М. Тодика, Г. Б. Клименко. Х. : Консум, Унікальність 87%1998. 117 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Проценко А. М.

студентка юридичного факультету

Науковий керівник: Рибалкін А. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

На сьогодні судовий прецедент як джерело права в Україні набув досить частого застосування. Прямим підтвердженням існування судового прецеденту як джерела права є неодноразові рішення Конституційного Суду та Верховного Суду, які є загальнообов'язковими для виконання. Також свідченням застосування в нашій державі судового прецеденту є наявність таких понять як «зразкова справа» і «типова справа», які закріплені в Кодексі адміністративного судочинства.

Під судовим прецедентом розуміється рішення суду по конкретній справі тієї або іншої інстанції при розгляді аналогічної справи. Тобто головною причиною застосування судового прецеденту є повторюваність певних суспільних відносин. Варто зазначити, що судовий прецедент спрямований на забезпечення єдності судової практики та забезпечення принципу рівного та справедливого ставлення до всіх осіб в певній ситуації, адже судовий прецедент не дозволяє вирішувати справи суддям на свій розсуд, а лише за допомогою нормативних джерел.

Сучасний правознавець О. Коростелкіна вважає, що судовий прецедент – є не тільки обов'язковим для тих, хто застосовує права, а й для самого суду в аналогічній категорії справ та є вказівником для інших правознавців й учасників аналогічних справ [1, с. 35].

Усі рішення Верховного суду України, Вищих спеціалізованих судів України, апеляційних та місцевих судів, окрім рішень, що становлять державну таємницю підлягають внесенню до зазначеного реєстру.

Також слід звернути увагу не лише на позитивні риси судового прецеденту, а й на недоліки такого нормативного джерела права. Основним недоліком вважається суперечливість судових рішень, які можуть виноситися по одному й тому ж самому питанню. Вирішенням такої прогалини є застосування таких принципів як об'єктивність, законність, незалежність судової гілки влади від інших, а також неупередженість суду при розгляді справ.

Судовий прецедент можна класифікувати за такими видами: судовий прецедент на основі загального права, тобто такий, що створює нові правові положення та судовий прецедент на основі писаного права, тобто тлумачення вже наявних норм права; вертикальний прецедент, такий що прийнятий судом вищої інстанції і є обов'язковим для судів нижчої інстанції та горизонтальний за яким рішення одного суду є обов'язковим для нього при вирішенні аналогічних справ.

Вищі суди здійснюють нагляд за правильним і справедливим розглядом справ, забезпечують однакове застосування судами законів, дотримання у своїй діяльності норм процесуального і матеріального законодавства. Інструментом здійснення такого контролю є постанови пленумів, які є обов'язковими до виконання нижчими судами. З метою забезпечення єдності необхідно аби рішення нижчих судів узгоджувалися з рішеннями вищих судів [2].

Щодо рішень Конституційного Суду України, то вони є загальнообов'язковими. Якщо певні правові акти визнаються неконституційними, тобто такими, що суперечать Основному Закону суспільства і держави, то вони визнаються недійсними. Відтак з моменту ухвалення рішень про неконституційність, рішення втрачають свою юридичну силу [3].

Отже, судовий прецедент – винесене рішення по конкретній справі судом певної інстанції, яке загальнообов'язкове до застосування у таких ж аналогічних справах. Судовий прецедент досить часто застосовується при розгляді подібних справ аби подолати прогалини у сфері права, але не потрібно забувати про його недоліки: наявність суперечливих рішень, що можуть виноситися по одному й тому ж самому питанню. Судовий прецедент застосовується при ухваленні постанов вищими судовими інстанціями, Конституційним Судом України та Пленумом Верховного Суду України шляхом видання постанов.

Література:

1. Коростелкіна О.Н. Судова практика та судовий прецедент у джерелах російського права: дис. ... кандидата юрид. наук:12.00.01. Москва, 2005. 192 с.

2. Верховний суд виніс рішення у зразковій справі про оформлення паспорта. Українське право. 27.03.2018. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/verkhovnyy-sud-vynis-rishennya-u-zrazkoviy-spravi-pro-oformlennya-pasporta/>

3. Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» від 19.04.2018 № 1200/0/15-18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ БАТЬКІВ

Сопілко Д. В.

студент юридичного факультету

*Науковий керівник: **Чепік-Трегубенко О. С.***

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

В сучасному світі головним питанням, яке стоїть перед державою є захист прав дітей, тому що діти – це майбутнє в яке ми вкладаємо і хочемо побачити результат. Будь-які права повинні захищатися і не мають бути порушеними, тому що жодна дитина неспроможна захистити себе сама. Суспільство іноді не розуміє потреби, інтереси, запити та проблеми підлітків. Вище зазначені фактори наштовхують нас на те що права людей і права дітей знаходяться в різних сферах і звідси потрібно, щоб існував окремий дієвий механізм захисту прав дітей. Згідно Основного Закону України кожен громадянин України має рівні конституційні права і свободи і є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Звідси ми можемо зазначити, саме щодо майнових прав та механізму захисту прав дитини. Майнові відносини між батьками та дітьми являють собою те коло відносин, які можуть виникнути стосовно майна. Свого часу О.Кудрявцев зазначав, що «майнові правовідносини між батьками і дітьми складаються із відносин з приводу взаємного утримання, що регулюються сімейним законодавством, а також майнових відносин, які є предметом регулювання цивільного права» [3]. Майнові відносини можуть бути під захистом конституції і є

предметом регулювання як цивільно-правових відносин так і сімейних відносин. Батьки, відповідно сучасному українському законодавству, повинні утримувати своїх дітей, не досягнувши повноліття, а саме вісімнадцяти років. Утримуння включає в себе сукупність майнових благ, які необхідні для нормального життя дитини, а також його повноцінне виховання та освіта. Отже, можна стверджувати про те що утримання дитини, передбачає забезпечення його житлом, харчування, одягом, освітою, а також різними матеріальними речами які необхідні для нормального існування [2].

Законодавство визнає дитину, як самостійний суб'єкт права власності який може розпоряджатись своєї власністю, але це не завжди так, тому що закон визначає правочини, щодо дітей різного віку. Також можемо зазначити, що самостійне розпорядження майном є зняття вкладу, але не розпорядження чи розтрата цих коштів. Тобто обмеження щодо розпорядження майном дітей розповсюджуються в рівній мірі і на батьків, саме тоді, коли вони виступають в якості цивільно-правових представників дітей. Зокрема, батьки не мають права укладати від імені дитини договору дарування, відмовлятися від майнових прав тощо [4].

Таким чином, регулювання майнових відносин батьків і дітей спрямовано на максимальний захист прав та інтересів останніх. Відповідно до Цивільного Кодексу закріплено режим роздільності майна. Тобто якщо майно належить батькам або належить дитині, то вони є єдиними його власниками, які мають право на користування та розпорядження цим майном [5]. Також батьки можуть вирішити питання, щодо управління майном спільно з дитиною. Якщо виникають спори, щодо майна це питання може врегулювати суд. Кожен, як батьки та діти можуть мати право на сумісну власність, це гарантує кожній дитині бути учасником правовідносин, та обов'язково батьки повинні враховувати інтереси дітей, та зобов'язує батьків передавати у користування майном.

Саме що стосується права на житло саме житло для дитини є необхідним елементом природного розвитку, відсутність житла призводить до отримання дитиною статусу «безпритульної», тобто такої, яка потребує особливого соціально-економічного захисту з боку держави [6]. У ст. 47 Конституції України закріплено гарантії щодо надання можливості кожному придбати житло, тобто в кожному праві людини чи дитини ми прослідковуємо не тільки сімейні, цивільні, а найголовніше конституційні правовідносини, тому що будь-які права, які закріплені в Основному законі України вони гарантуються і не порушеними [1].

Наявність у дитини з народження правосуб'єктності, дозволяє володіти не тільки майном а й майновими правами. Враховуючи особливості інтелектуального, фізичного та психічного стану неповнолітньої особи встановлюється конституційний механізм правого регулювання, який

встановлює права невід'ємні від кожної людини, та дає змогу будь-якій особі мати право на житло, працевлаштування, соціальний захист на ін. Спорами щодо розподілу майна займається цивільне та сімейне право. Там яскраво прослідковується сама процедура та можливі наслідки поділу майна, але ми повинні пам'ятати, що право на житл, в першу чергу гарантоване Конституцією України та має вищу юридичну силу, як і будь-яке інше право, і порушення цих прав може привести до відповідальності.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст. 160.
2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 № 435-IV (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України...» від 30.03.2020 № 540-IX) *Відомості Верховної Ради України*. 2020. Ст. 368-5.
3. Кудрявцев О.Н. *Правоотношения между родителями и детьми*. Харьков. 1975. 56 с.
4. Ершова Н. *Имущественные отношения в семье. Государство и право*. 2003. № 5. С. 46-52.
5. Лісовий М. Соціальне сирітство дітей – проблема сьогодення. *Вісник прокуратури*. 2003. № 1. С. 113-115.
6. Мовчан О.В. *Житлові права дітей. Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 204-208.

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Шелевер Н. В.

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Пандемія коронавірусу COVID-19 повністю змінює життя людей та вносить свої корективи у роботу органів державної влади та місцевого самоврядування. Коронакриза показує, що світ повинен бути готовим до різноманітних викликів. У сучасному суспільстві важливим є безперерійна робота судової гілки влади. Позитивним моментом є те, що суди можуть проводити судові засідання в режимі відеоконференції. Таким чином, особа має можливість захистити своє порушене право.

Доступ до суду є складовою права на справедливий суд. Про це неодноразово йдеться у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Ю.І. Матат зазначає: «... у справі *«Bellet v. France»* Суд зазначив, що ст. 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним із аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку прагматичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» [1, с. 32].

На погляд П.Д. Гуйван, «між тим, за принциповою позицією ЄСПЛ доступність правосуддя є невід'ємним елементом права на справедливий суд. Дійсно, вказане вище роз'яснення має велике значення, бо, якби було по-іншому, сама конструкція ст. 6 Конвенції була би безглуздою та неефективною, вона не захищала б право на те, що справа взагалі буде розглядатися. Сама конструкція права на справедливий суд стала би безглуздою та неефективною. Адже, Конвенція спрямована на те, щоб гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а права, здійсненні на практиці і ефективні. Це особливо відноситься до доступу до правосуддя в світлі того значення, яке має в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд. Тож Конвенція реально захищає право на те, що справа взагалі буде розглядатися, відтак право на справедливість включає можливість доступу до суду як свій елемент. При цьому доступ постулюється як безперешкодна можливість звернутися до суду без спеціальних дозволів, обтяжливих досудових засобів врегулювання спорів, проходження спеціальних процедур тощо. Приміром, прямим порушенням повноваження на доступ до суду є необхідність отримання спеціальних дозволів на звернення до суду або обов'язок особи до моменту звернення до суду з позовом вичерпати передбачені законодавством способи досудового врегулювання спору чи внутрішньовідомчу систему подання скаргу» [2, с. 133].

Про порушення п.1 ст. 6 Конвенції в частині права на доступ до суду йдеться у рішенні ЄСПЛ у справі *«Мельник проти України»*. Так, заявниця звернулася до ЄСПЛ, бо було залишено без розгляду її касаційну скаргу на рішення суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду від 27 лютого 2002 р. у цивільній справі на підставі того, що згідно зі ст. 321 ЦПК України в редакції від 4 квітня 2002 р. вона пропустила строк для касаційного оскарження (один місяць). Таким чином, суд надав законіві зворотну дію в часі, а відповідно до його рішення заявниця повинна була подати касаційну скаргу ще до набрання чинності відповідною редакцією ст. 321 ЦПК України [3].

У справі *«Мацюк проти України»* ЄСПЛ зазначає про порушення п. 1 ст. 6 Конвенції в частині права на доступ до суду, а саме: суд

залишив без розгляду позовну заяву заявника про стягнення матеріальної шкоди, заподіяної незаконними діями податкової міліції, на тій підставі, що Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» було передбачено інший порядок розгляду таких скарг [4].

Суди мають враховувати те, що порушене право має бути відновлене. От із практики ЄСПЛ ми це бачимо. Суди повинні брати вищезазначене до уваги та не допускати у майбутньому аналогічних порушень Конвенції.

Часто на практиці ми є свідками того як судді безпідставно відмовляють у відкритті провадження у справі, здійснюють поверховий розгляд справ, використовують «телефонне право» тощо. От це і є причиною звернення до ЄСПЛ, як до гаранта справедливості, за захистом своїх порушених прав.

Література:

1. Матат Ю.І. Право на справедливий суд: практика Європейського Суду з прав людини і реалізація в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. С. 31-36.
2. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами. Харків: Право, 2019. 584 с.
3. Рішення ЄСПЛ від 28 березня 2006 року у справі «Мельник проти України», заява № 72286/01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text (дата звернення: 01.12.2020).
4. Рішення ЄСПЛ від 10 грудня 2009 року у справі «Мацюк проти України», заява № 1751/03. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO6416.html (дата звернення: 02.12.2020).

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ПРО СВОБОДУ СЛОВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ. МІЖНАРОДНИЙ ПІДХІД

Гуйван П. Д.

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
професор*

*Полтавського інституту бізнесу
м. Полтава, Україна*

Свобода думки і можливість вільного вираження своїх поглядів і переконань передбачає можливість кожної особи самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно без будь-якого ідеологічно контролю їх виявляти назовні. В науковій літературі сформульовано визначення поняття свободи вираження поглядів як природного права людини: це можливість виражати своє ставлення ймовірного характеру до будь-яких теперішніх, минулих, майбутніх явищ, процесів, подій, фактів дійсності або давати їх оцінку. Свободу вираження поглядів людини класифіковано на такі види: 1) залежно від спрямованості свідомості – свобода вираження релігійних, правових, політичних та інших поглядів людини; 2) залежно від змісту поглядів – свобода вираження поглядів-припущень та свобода вираження поглядів-оцінок; 3) залежно від характеру зовнішнього вираження поглядів – свобода вираження поглядів у різних формах: вербальній (усній, письмовій, друкованій), невербальній та комбінованій (поєднання вербальної та невербальної); 4) залежно від того, наскільки правильно відображають дійсність погляди людини – свобода вираження істинних поглядів та свобода вираження хибних поглядів [1, с. 22].

Право особи на комунікаційну свободу прописане в численних актах міжнародного права. Скажімо, у Декларації про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини і основні свободи, затвердженій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 9 грудня 1998 року, проголошується, що кожна людина має право, індивідуально і спільно з

іншими, заохочувати і прагнути захищати і здійснювати права людини і основні свободи на національному та міжнародному рівнях. Кожна людина, індивідуально і спільно з іншими, має право: а) знати, шукати, добувати, отримувати і мати в своєму розпорядженні інформацію про всі права людини і основні свободи, включаючи доступ до інформації про те, яким чином забезпечуються ці права і свободи у внутрішньому законодавстві, в судовій та адміністративній системах; б) як передбачається в міжнародних договорах про права людини та інших відповідних міжнародних договорах, що вільно публікувати, передавати або поширювати серед інших думки, інформацію та знання про всі права людини та основні свободи; с) вивчати, обговорювати, складати і мати думки щодо дотримання всіх прав людини і основних свобод, як в законодавстві, так і на практиці, і привертати увагу громадськості до цих питань. Кожна людина має право, індивідуально і спільно з іншими, розвивати і обговорювати нові ідеї та принципи, що стосуються прав людини, і домагатися їх визнання (ст. 1, 6, 7) [2]

Найбільш ефективним способом реалізації свободи вираження поглядів є здійснення конституційного права за допомогою ЗМІ. Мас медіа як професійний та цілеспрямований суб'єкт інформаційної діяльності можуть не лише виражати свої погляди та погляди інших учасників суспільства, але робити це на підставі кваліфікованого пошуку, збору відомостей, співставлення позицій різних учасників відносин. З іншого боку, доводячи інформацію до соціуму, журналіст впливає на формування поглядів членів суспільства, повідомлення сприймається широким колом споживачів. Відтак, засоби масової інформації та конкретні журналісти, публічно поширюючи інформацію, яка становить суспільний інтерес, повинні сумлінно перевіряти фактичну базу та надавати достовірні відомості згідно з правилами про журналістську етику. При цьому свобода вираження поглядів пов'язана з «обов'язками та відповідальністю», які застосовуються до засобів масової інформації, особливо стосовно питань великого суспільного значення. Ці чинники мають особливе значення, коли йдеться про посягання на репутацію конкретної особи та порушення прав інших осіб [3, п. 65]. В цьому контексті важливо, що, коли преса сприяє публічному обговоренню питань, які викликають законну стурбованість, вона мусить у принципі ґрунтуватися на офіційних репортажах без проведення незалежних розслідувань. Інакше вона менше виконує свою функцію сторожового пса [4, п. 68]. Але в будь-якому разі для функціонування преси важливим є якомога менше обмеження свободи вираження поглядів. При цьому найбільш підходящою формою обмеження є самоцензура. Більше того, при передачі інформації щодо функціонування органів держави, зокрема,

поліції та судової влади, коли недоліки в ній призводили до помилок правосуддя, преса повинна мати право розслідувати та представляти свої висновки з мінімальними обмеженнями. Така позиція Європейської спільноти.

Але, на жаль реальний стан відносин у досліджуваній царині далекі не такий позитивний. Стан свободи слова у світі та невинуватий тиск і притягнення журналістів до відповідальності не раз були предметом розгляду різних світових організацій. Так, у своїй резолюції на засіданні Генеральної Асамблеї спеціальний доповідач з питань свободи вираження поглядів від ООН Френк Ла Ру відзначив серйозні перешкоди для висловлювання думок та ідей, що відбуваються у різних країнах світу. Зокрема, відмічено розгалужену систему фільтрації, яка блокує доступ до веб-сайтів, що містять ключові терміни, такі як «демократія» та «права людини». Спеціальний доповідач глибоко стурбований тим, що застосовуються механізми регулювання та цензури, такі механізми стають все більш технічно витонченими, складними, з багатошаровим керуванням, що часто приховуються від громадськості (п. 29-30). У доповіді прозвучало, що міжнародна спільнота стурбована насильством, спрямованим проти журналістів, яке вона називає «цензура шляхом вбивства». Крім того, було засуджено переважаючу безкарність за злочини проти вільного вираження поглядів. Велике занепокоєння викликає і факт кримінальних переслідувань журналістів всупереч міжнародним зобов'язанням держав у галузі прав людини. Це відбувається на підставі створення нових законів, які часто виправдовуються як такі, що необхідні для захисту людей, їхньої репутації, національної безпеки або протидії тероризму. Однак на практиці вони часто використовуються для цензури контенту, це робить уряд та інші потужні організації, котрим не подобається зміст інформації або вони не погоджуються з нею. Спеціальний доповідач повторно закликав всі держави до декриміналізації наклепу. Крім того, він підкреслив, що захист національної безпеки чи протидія тероризму не можуть бути використані для виправдання обмеження права на самовираження, якщо не можна продемонструвати, що: (а) вираз має нашоухнути на неминуче насильство; (б) ймовірно, що буде розпалювати таке насильство; та (с) існує прямий зв'язок між вираженням та ймовірністю чи виникненням такого насильства [5, п. 72-73].

Подібні питання ефективності прав на вільне волевиявлення особистих ідей і переконань знаходяться в центрі уваги і такої міжнародної організації, як ЮНЕСКО. Нею нещодавно був розроблений План дій ООН щодо безпеки журналістів та питань безкарності за правопорушення проти них. В ньому, зокрема, вказується, що стратегія

щодо підвищення безпеки журналістів на національному рівні полягає в посиленні національних механізмів, що сприяють безпеці та боротьбі з безкарністю за злочини проти журналістів. Як було окремо підкреслено, «гарантування ефективного інтегрування відповідних зацікавлених сторін у механізм безпеки може різко збільшити його шанси на успіх шляхом використання навичок, ресурсів та підтримки різних зацікавлених сторін та сприяння координації на відміну від дублювання або навіть конкуренції». Ці механізми включають нарощування потенціалу, законодавчі реформи, моніторинг, надання засобам масової інформації захисного обладнання [6].

Звісно, преса не повинна переступати межі, визначені, зокрема, з метою захисту насущних інтересів держави, таких як національна безпека і територіальна цілісність, протидія загрози насильства, або з метою захисту правопорядку або запобігання злочинам. В той же час, ЗМІ повинні виконувати свої функції і відповідально поширювати інформацію та ідеї по будь-яких питаннях, які становлять суспільний інтерес, зокрема, про політичні ситуації, включаючи ті, які поділяють чи заперечують певну думку. Свобода друку наділяє суспільство одним з найбільш досконалих інструментів, що дозволяють дізнатися і скласти уявлення про ідеї та позиції політичних лідерів [7, п. 48].

Отже, можливість висловити свою думку, погляди і ідеї є однією з основоположних громадянських свобод у демократичному суспільстві. Найбільш реальною реалізація такого повноваження виглядає через засоби масової інформації. Незалежна преса та автономні ЗМІ вважаються наріжним каменем будь-якого демократичного суспільства. Але мас медіа не повинні переступати межі, визначені, зокрема, з метою захисту приватних прав та інтересів конкретних громадян. Вирішення подібних колізійних питань щодо одночасного дотримання свободи висловлювання і права особи на приватність має здійснюватися судами з урахуванням суспільного інтересу.

Література:

1. Яромл Л.В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (загальнотеоретичне дослідження). Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. 12.00.01. Львів, 2019. 42 с.
2. Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини і основні свободи, затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 9 грудня 1998 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_349
3. Рішення ЄСПЛ від 19 червня 2003 року у справі «Педерсен і Бадсгард проти Данії» (Pedersen and Baadsgaard v. Denmark), заява № 49017/99. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{«itemid»::\[«001-61168»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{«itemid»::[«001-61168»]})

4. Рішення ЄСПЛ від 20 травня 1999 року у справі «Bladet Tromso et Stensaas c. Norvège», заява № 21980/93. URL: <https://www.informea.org/ru/court-decision/bladet-tromso-and-stensaas-v-norway>

5. United Nations. General Assembly. Human Rights Council. Seventeenth session. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue. 16 May 2011. URL: https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/a.hrc.17.27_en.pdf

6. UNESCO (2012), The international programme for the development of communication. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Programme_for_the_Development_of_Communication

7. Рішення ЄСПЛ від 15 червня 2000 року у справі «Ердоглу проти Туреччини» (Erdogdu v. Turkey) заява № 25723/94. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{«itemid»:\[«001-58607»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{«itemid»:[«001-58607»]})

ПИТАННЯ КОРИГУВАННЯ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ В УМОВАХ COVID-19

Зотов Д. О.

адвокат

м. Київ, Україна

Введення на всій території України карантинних обмежень у зв'язку поширенням COVID-19 наклало свій відбиток якщо не на всі, то, принаймні, на більшість сфер суспільного життя. Внаслідок застосування владою заходів, спрямованих на протидію поширенню хвороби, підприємницька діяльність багатьох господарюючих суб'єктів була обмежена, а у певних випадках і взагалі припинена. В зв'язку з цим, бізнес, що використовує приміщення залучені на умовах оренди, опинився у досить непростій ситуації – з одного боку орендарі не можуть отримувати прибуток з використання таких приміщень і бажають зменшити орендну плату або навіть уникнути сплати оренди, а з іншого боку орендодавці зацікавлені в отриманні належних їх сум.

Законодавством питання оплати за користування майном – оренду, врегульоване Цивільним кодексом України, а саме статтею 762, в якій зазначено, що розмір плати встановлюється договором найму. Частиною четвертої цієї статті встановлено право наймача вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася. Відповідно до частини шостої ст. 762 Цивільного кодексу України наймач

звільняється від плати за весь час, впродовж якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає. Також нормами Господарського кодексу України, частиною другою статті 286 встановлено, що орендар має право вимагати зменшення розміру орендної плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, змінилися передбачені договором умови господарювання або істотно погіршився стан об'єкта оренди.

З 12 березня 2020 року Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» був установлений карантин.

Введення карантину не тягне за собою автоматичне припинення орендних правовідносин, тобто, відповідно до умов договору орендар має право використовувати орендоване приміщення та має обов'язок сплачувати орендну плату.

Відповідно до положень статей 526, 762 Цивільного кодексу України, якщо орендар не здійснює жодних дій спрямованих на зміну порядку та розміру сплати оренди, то орендодавець може вимагати сплатити плату у повному обсязі визначеному договором, а у випадку прострочення – нарахувати ще й встановлені договором штрафні санкції, витрати від інфляції та 3% річних, якщо інший розмір не встановлений договором (статті 624 та 625 Цивільного кодексу України відповідно).

Крім того, згідно статті 782 Цивільного кодексу України у випадку несплати орендної плати протягом 3 місяців, орендодавець має право в односторонньому порядку розірвати договір оренди та вимагати повернення орендованого приміщення. При цьому, у випадку несвоєчасного повернення приміщення з вини орендаря, орендодавець має право вимагати сплати неустойки у розмірі подвійної орендної плати за час прострочення – положення статті 785 Цивільного кодексу України.

Законом України від 30.03.2020 № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» доповнено Розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України пунктом 14, а саме: з моменту встановлення карантину, введеного постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-COV-2» від 11.03.2020 № 211 (з наступними змінами і доповненнями), і до його завершення в установленому законом порядку наймач може бути звільнений від плати за користування майном відповідно до частини шостої статті 762 цього Кодексу.

З 18 квітня 2020 року відповідно до зміненої редакції пункту 14 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України на час дії відповідних обмежувальних карантинних заходів, запроваджених Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби (COVID-19), обставинами, за які наймач (орендар) не відповідає відповідно до частини другої статті 286 Господарського кодексу України, частин четвертої та шостої статті 762 Цивільного кодексу України, також є заходи, запроваджені суб'єктами владних повноважень, якими забороняються певні види господарської діяльності з використанням орендованого майна, або заходи, якими забороняється доступ до такого майна третіх осіб.

Як ми бачимо, законодавець дуже оперативно зреагував на зміни які вніс в наше життя коронавірус. Але щодо реалізації вищезазначених положень законодавства в реаліях сьогодення, саме в частині зменшення або звільнення від орендної плати, склалася неоднозначна практика: так деякі орендодавці пішли на поступки своїм орендарям, а в деяких випадках – особливо в державному секторі (державні підприємства, господарські товариства 50 відсотків і більше акцій яких належить державі), бізнес спіткала інша участь.

Так на практиці, на вимогу наймача – суб'єкту господарювання приватного сектору до орендодавця – акціонерного товариства, 100 відсотків акцій якого належить державі, частково звільнити в один період від орендної плати, а в інший період – зменшити розмір орендної плати, в межах терміну дії карантинних обмежень, відповідно до роз'яснень органу управління – Фонду державного майна України, було відмовлено з посиланням на наступне:

Законом України від 17.03.2020 № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» внесені зміни до Закону України «Про Торгово-промислові палати в Україні», яким перелік форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) доповнено новою обставиною: «введення карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України».

Наявність форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) засвідчується Торгово-промисловою палатою України та уповноваженими нею регіональними торгово-промисловими палатами у відповідності до статей 14, 14-1 Закону України «Про Торгово-промислові палати в Україні» шляхом видачі сертифікату про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності. Порядок засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), із зазначенням компетенції Торгово-промислової палати України та регіональних торгово-промислових палат, форми заяви, необхідних

документів, строків видачі сертифікату тощо, визначено Регламентом засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), який затверджено рішенням президії Торгово-промислової палати України від 18.12.2014 № 44.

Таким чином, обов'язковою підставою для зменшення або звільнення наймача від сплати орендної плати під час карантину, на думку Фонду державного майна України, є наявність сертифікату Торгово-промислової палати про наявність форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Але не хочеться закінчувати на печальному і є бажання привернути увагу на позитивну практику з цього питання, що була реалізована Київською міською радою. Так Київська міська рада своїм посилаючись на введення обмежувальних заходів щодо запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, з метою зменшення фінансового навантаження на орендарів майна територіальної громади міста Києва тимчасово, з моменту набрання чинності постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 до 31 липня 2020 року встановила знижку у розмірі 50 відсотків на оренду комунального майна, а у разі неможливості використання об'єкту оренди, за умови попередження орендодавцю та підприємству-балансоутримувачу, встановлено розмір плати за користування майном територіальної громади міста Києва – 1 гривня.

Підсумовуючи вищевикладене, орендар, господарська діяльність якого з використанням орендованого приміщення була обмежена, має небагато варіантів дій з мінімізації витрат на оренду, особливо у випадку оренди в державному секторі економіки, враховуючи відсутність чіткого регулювання цього питання з боку органів, що реалізують державну політику в цій сфері.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page> (дата звернення 30.11.2020)

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної ради України*, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15> (дата звернення 30.11.2020)

3. Закон України «Про Торгово-промислові палати в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998, № 13, ст. 52.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020>

6. Рішення Київської міської ради від 26 березня 2020 року № 903/9073 «Про деякі питання нарахування орендної плати за користування майном територіальної громади міста Києва». Режим доступу: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_deyaki_pitannya_narakhuvannya_orendno_plati_za_koristuvannya_maynom_teritorialno_gromadi_mista_kiye_va_plati_za_pravo_timchasovogo_koristuvannya_mistsyami_scho_perebuva_yut_u_komunalniy_vlasnosti_teritorialno_gromadi_mista_kiyeva_dlya_rozmischen/f0kvwks3ms_903-9073/.

НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ ЯК ПІДСТАВА НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Ільків О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

На сьогодні, набувальна давність є підставою набуття права власності на рухоме і нерухоме майно за наявності обставин, передбачених цивільним законодавством, зокрема Цивільним кодексом України [1] (далі ЦК України). Всі особливості, пов'язані з правовим режимом речі, на яку набувається право власності, залежать від того, чи належить вона до рухомого чи нерухомого майна. Умови набуття власності на таке майно зводяться до добросовісності, відкритого та мирного владарювання. Звичайно, що правові наслідки має строк володіння цим майном.

Однак виникає питання щодо правової природи відносин, об'єктом яких є річ, що перебуває у володінні суб'єкта набувальних прав. Якщо річ належить до нерухомості, вона повинна бути зареєстрована за

конкретним власником у реєстрі прав на нерухомість. Зокрема, земельна ділянка має бути зафіксована в земельному кадастрі. Правові наслідки володіння чужим майном залежатимуть від наявності у власника такого майна, який має відповідні підтвердуючі документи.

Якщо об'єкти не внесені до державних реєстрів, це є разом з безперервністю та відкритістю володіння підтвердженням добросовісності суб'єкта набувальних відносин. У разі формально зареєстрованого де-юре власника нерухомого майна, який не здійснював повноваження, які складають зміст його права власності протягом строків набувальної давності, відносини набувальної давності слід інтерпретувати як речове право володіння чужим майном.

В такому випадку відбувається трансформація права володіння у суб'єктивне право власності особи, яка добросовісно безперервно володіла чужим майном протягом строків, встановлених законодавством.

Однак для виникнення права власності необхідний певний юридичний факт. Зі змісту ст. 344 ЦК України випливає, що законодавець чітко визначає лише категорію строку володіння майном, використовуючи поряд з цим оціночні поняття: безперервність володіння, добросовісність, відкритість. Загалом цього вистачає для характеристики володіння як речового права на чуже майно, але недостатньо для автоматичного переходу (трансформації) речового права у суб'єктивне право власності набувача.

З нашої точки зору, для виникнення речових відносин володіння в контексті набувальної давності достатньо перерахованих умов у ст. 344 ЦК України. Закон навіть захищає права суб'єкта речових відносин. Зокрема, втрата не зі своєї волі майна його володільцем не перериває набувальної давності у разі повернення майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування.

Право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби чи цінні папери – набувається тільки за рішенням суду. Тобто юридичним фактом трансформації речового права володіння у право власності за набувальною давністю для перелічених об'єктів є рішення суду, що загалом відповідає положенням статті 11 ЦК України, згідно з якою серед інших підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, зазначено рішення суду.

Однак не можна погодитися, що в контексті набуття права власності за набувальною давністю, усі об'єкти, перелічені в ч.4 ст.344 ЦК України, підставою виникнення повинні мати рішення суду.

До виникнення права власності за набувальною давністю володільця матеріального об'єкту має речове право володіння. Юридичним фактом, на підставі якого відбувається трансформація речового права володіння в суб'єктивне право власності є рішення суду для об'єктів нерухомості.

З огляду вказане, необхідно проаналізувати процесуальний аспект встановлення наявності факту добросовісного, відкритого, безперервного володіння нерухомістю протягом десяти років. Слід визначитися щодо сутності вимог володільця речового права. Однією з підстав набуття права власності є передбачені вище умови, перелічені в ст. 344 ЦК України. Від їх встановлення в судовому порядку залежить виникнення права власності за набувальною давністю.

Таким чином, при розгляді справ про набуття права власності за набувальною давністю необхідно виходити з того, що якщо володільць відкрито та добросовісно користується майном, власник якого помер, а його спадкоємці не заперечують проти володіння таким майном, то таке володіння слід вважати добросовісним, яке може бути підставою для набуття права власності за набувальною давністю.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>

НАСЛІДКИ ВРЕХІТ ЩОДО ТРАНСКОРДОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Овечкіна О. С.

аспірантка

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Велика Британія набула членство у Європейському Союзі (далі – ЄС) 1973 року. У зв'язку із цим, законодавство, що регулює діяльність як національних так і іноземних компаній, які здійснюють діяльність на території Великої Британії, встановлюючи єдині правила регулювання зазначених суб'єктів права, зазнало деяких змін. Так, Закон про компанії був доповнений положеннями, як того вимагали Company Law Directives, Accounting Directives та Shareholder Rights Directive. Крім того, з метою забезпечення безперешкодного функціонування Єдиного ринку на території ЄС створено такі нові організаційно-правові форми юридичних осіб, як європейська компанія (Societas Europaea, SE), європейське об'єднання за економічними інтересами (European Economic Interest Grouping, EEIG), діяльність яких регулюється не національним законодавством однієї з держав-членів ЄС, а правом ЄС.

Разом із цим, 24.01.2020 між ЄС та Великою Британією підписано Угоду про вихід Великої Британії з ЄС, яка набула чинності 01.02.2020. Вказаним актом передбачено запровадження перехідного періоду, який триватиме до 31.12.2020. Строки дії перехідного періоду не було продовжено, тому низці компаніям необхідно буде враховувати те, що з 01.01.2021 право ЄС більше не діятиме щодо Великої Британії. Крім того, Велика Британія з 01.01.2021 не є учасником Європейського економічного простору (далі – ЄЕП), вона стане «третьою країною» для держав членів-ЄС, крім випадків, коли вступатимуть в дію положення двосторонніх угод або багатосторонніх торгових договорів (WTO, GATT, СЕТА). А це означає, що чотири європейські свободи (руху товарів, послуг, робочої сили та капіталу) надалі не застосовуватимуться для компаній Великої Британії.

У світлі цих подій, урядом Великої Британії у жовтні 2019 року підготовлено Інструкцію (Guidance covering legislative and practical changes to the UK's Company Law framework as a result of Brexit in a No Deal scenario) щодо змін законодавства про компанії [1], у випадку якщо не буде підписано угоди між Великобританією та ЄС. Натепер вже відомо, що подібних домовленостей між ЄС та Великобританією досягнуто поки не було, тому з 01.01.2021 Велика Британія не є державою-учасницею ЄЕП [2].

Як зазначається у згадуваній Інструкції, її положення актуальні для компаній, які зареєстровані у Великій Британії та мають центри діяльності у державах-членах ЄС; є компаніями держав-членів ЄС із зареєстрованими установами у Великій Британії; британські компанії мають дочірні компанії, філії, установи в державах-членах ЄС. У вказаних рекомендаціях зазначено щодо необхідності виконання певних дій для таких компаній у зв'язку із Brexit.

Це, по-перше, неможливість реєстрації у Великій Британії європейських компаній та європейських об'єднань за економічними інтересами. Вже зареєстровані такі компанії до 01.01.2021 мають можливість перемістити своє місце реєстрації до держави-члена ЄС.

До закінчення перехідного періоду європейські компанії мають можливість за певних умов (реєстрація не менше 2 років, затверджено 2 річних звіти) здійснити перереєстрацію на британську відкриту публічну компанію з обмеженою відповідальністю (public limited company, PLC). Після 01.01.2021 європейські компанії автоматично перетворюються на британські товариства, PLC або ліквідуються; британські філії європейських компаній мають дотримуватись Регламенту про закордонні компанії (Overseas Company Regulations 2009).

До того ж, з 01.01.2021 європейські об'єднання за економічними інтересами, які зареєстровані у Великій Британії, будуть перетворені на

британські об'єднання за економічними інтересами (United Kingdom economic interest grouping, UKEIG).

По-друге, транскордонне злиття компаній відповідно до Директиви 2005/56/ЄС, в яких беруть участь британські компанії, має бути завершеним (зарєєстрованим в Британській Реєстраційній палаті) до 01.01.2021. У Великій Британії The Companies (Cross-Border Mergers) Regulations 2007 (SI 2007/2974, із змінами та доповненням) на підставі Директиви ЄС 2005/56/ЄС регламентує транскордонне злиття між британськими компаніями з обмеженою відповідальністю та компаніями, що регулюються законодавством іншої держави ЄЄП. Зокрема, цим актом визначено, що «злиття» компаній можливо шляхом поглинання, створення нової компанії або поглинання дочірньої компанії.

Крім того, після закінчення перехідного періоду компаніям, які засновані в державах ЄЄП та мають філії у Великій Британії, мають надавати до Британської Реєстраційної палати додаткову інформацію щодо своєї діяльності.

Таким чином, «свобода заснування» як складова економічної свободи – однієї із концептуальних засад права ЄС, що передбачає виключення всіх обмежень, що існують в національних законодавствах стосовно заснування іноземними суб'єктами компаній або перенесення в її юрисдикцію існуючих іноземних компаній, а також заснування ними в цій країні власних представництв, філій та дочірніх організацій [3], більше не діятиме для британських компаній, які здійснюють діяльність на території держав-членів ЄС, та іноземних компаній держав-членів ЄС/ЄЄП, що здійснюють діяльність на території Великої Британії. Це може призвести до зростання випадків невизнання юридичної особи, втрати обмеженої відповідальності акціонерів британських компаній, якщо компанія здійснює діяльність у державі, де застосовується критерій осілості, а також збільшення судових спорів між суб'єктами правовідносин із іноземним елементом.

Враховуючи те, що в законодавствах сучасних держав відсутній єдиний підхід щодо колізійного регулювання визначення особистого закону юридичної особи, Brexit з новою силою актуалізує питання «протистояння» двох найбільш розповсюджених колізійно-правових теорій визначення правого статусу юридичних осіб – інкорпорації та осілості. Адже в ЄС в багатьох державах застосовується критерій реального місцезнаходження, що зумовлює, серед іншого проблему невизнання юридичних осіб, які мають заснування в державі, де використовується критерій інкорпорації (до числа яких належить і Велика Британія), одночасно із місцезнаходженням органів правління такої юридичної особи в державі, де застосовується критерій осілості (наприклад, такі держави як ФРН, Франція, Австрія, Бельгія,

Люксембург, Греція, Іспанія, Португалія, Латвія, Литва, Естонія, Польща, Румунія, Угорщина та ін.). Тому для зменшення вірогідності можливого невизнання британських компаній, за умови місцезнаходженням органів правління такої юридичної особи в державі, де застосовується критерій осілості, видається доречним розглянути можливість реінкорпорації за фактичним місцем знаходження такої компанії.

Британські компанії, які мають філії у державах-членах ЄС, тепер підпорядковуватимуться правилам, що застосовуються до компаній третіх країн, які передбачають подання додаткової інформації щодо своєї діяльності.

Разом із цим, зменшення ризиків настання зазначених негативних наслідків у зв'язку із Brexit щодо транскордонної діяльності юридичних осіб можливо шляхом укладання міждержавних дво- та багатосторонніх договорів, які містили б уніфіковані норми стосовно колізійно-правового регулювання статусу юридичних осіб.

Література:

1. Guidance covering legislative and practical changes to the UK's Company Law framework as a result of Brexit in a No Deal scenario. URL:https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/916656/eu-exit-company-law-guidance.pdf (дата звернення: 07.12.2020)

2. Eurostat Statistics explained. Glossary European Economic Area URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_Economic_Area_\(EEA\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_Economic_Area_(EEA))(дата звернення: 07.12.2020)

3. Thomale and Weller. Freedom of establishment Persons (European Union) and private international law. In: Encyclopedia of Private International Law. Basedow, Rühl, Ferrari and Asensio (eds.). Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2017. Vol. 1, P. 807.

ПРОЄКТ НОВОЇ МОДЕЛІ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Парфенюк І. І.

*студентка 4-го курсу юридичного факультету групи ПО-41
Рівненського інституту*

*Київського університету права Національної академії наук України
м. Рівне, Україна*

Тема судового доказування у справах позовного провадження є незмінно актуальною, оскільки процес доказування є основною діяльністю сторін та суду у цих справах. Проте інститут доказування потребує не лише внесення у нього необхідних доповнень, а й докорінних змін з метою виконання забезпечення завдання цивільного судочинства на сучасному рівні.

На сьогодні суд покликаний забезпечити реалізацію права позивача на захист його порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та інтересів, проте відсутній законодавчо підкріплений захист прав безпідставно притягнутого до суду відповідача. Принцип диспозитивності дозволяє відповідачу зайняти пасивну позицію в судовому процесі з метою збереження свого часу та уникнення відриву від звичних занять, проте в сучасних реаліях це несе ризик стати «без вини винуватим», оскільки лише на етапі розгляду справи судом 1-ї інстанції разом з поданням першої заяви по суті у встановлений судом строк відповідач наділений правом на подання доказів, які обґрунтовують заперечення відповідача на позов. Саме така нерівність у забезпеченні цивільних і процесуальних правах та обов'язках сторін судового спору у справах позовного провадження є предметом даного дослідження та призвела до виникнення проєкту нової моделі позовного провадження у цивільних справах, викладеного в даній науковій праці.

Розглянемо сучасні положення ЦПК України щодо процесуальних обов'язків сторін в доказуванні.

За вимогами ст. 175 ЦПК України у позовній заяві зазначаються підстави позову, що обґрунтовують позовні вимоги, та посилання на докази, що їх підтверджують [1]. Таким чином, норми ст. 175 ЦПК України покладають тягар доказування в будь-якій категорії справ на позивача, і, виходячи з цього, саме обґрунтованість позову позивачем є єдиною підставою для задоволення позовних вимог судом, не залежно від ступеня активності відповідача при розгляді справи.

Проте інші положення ЦПК України суперечать вищенаведеному, та диктують активну поведінку відповідачу, притягнутого судом до участі у судовій справі, та наділеного правами і обов'язками учасника судової справи на основі припущення позивачем наявності в нього прав та

здійснення їх порушення даним відповідачем, що ґрунтується на не досліджених і не оцінених судом доказів, поданих позивачем.

В принцип змагальності сторін закладено обов'язок кожної сторони довести обставини, які мають значення для справи, і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України (ч. 3 ст. 12 ЦПК України) [1]. Аналогічний обов'язок щодо доказування покладений на сторони ч. 1 ст. 81 ЦПК України, п. 4 ч. 2 ст. 43 ЦПК України.

Окрім того, в окремих категоріях справ, визначених частинам 2 і 3 ст. 81 ЦПК України, в разі наведення фактичних даних позивачами на підтвердження заявлених ними підстав позову, тягар доказування покладається на відповідача. Тобто, у разі невчинення стороною відповідача спростування доводів позивача, суд може визнати позицію позивача доведеною. Такий підхід має назву «концепція негативного доказу».

Положеннями ЦПК України передбачено, що відзив, поданий відповідачем, повинен містити заперечення (за наявності) щодо наведених позивачем обставин та правових підстав позову, з якими відповідач не погоджується, із посиланням на відповідні докази та норми права (п. 5 ч. 3 ст. 178 ЦПК України) [1].

Така вимога до змісту відзиву, як і всі інші вищенаведені норми ЦПК, на мою думку, не узгоджуються з принципом судочинства «*quis novit curia*» або «суд знає закони». А сам судовий процес практично зводиться не до виконання завдання судом цивільного судочинства, визначеного ст. 2 ЦПК України з превалюванням принципа верховенства права, а до порівняння вагомості наданих сторонами їх власних бачень правової позиції в спорі, що призвів до судового розгляду, та наданих ними доказів на підтвердження своїх тверджень.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 по справі № 129/1033/13-ц (п. 81 зазначеної постанови) зазначено: «Принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи та покладає тягар доказування на сторони. Водночас цей принцип не створює для суду обов'язок вважати доведеною та встановленою обставину, про яку стверджує сторона. Таку обставину треба доказувати таким чином, аби реалізувати стандарт більшої переконливості, за яким висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається вірогіднішим, ніж протилежний (див. постанови Касаційного господарського суду від 2.10.2018 у справі № 910/18036/17, від 23.10.2019 у справі № 917/1307/18 (п. 41). Тобто певна обставина не може вважатися доведеною, допоки інша сторона її не спростує (концепція негативного доказу), оскільки за такого підходу принцип змагальності втрачає сенс (див. п. 43 постанови КГС від 23.10.2019 у справі № 917/1307/18)» [2].

Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 04.12.2019 у справі № 917/1739/17 наголошено, що саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін, виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яку правову норму необхідно застосувати для вирішення спору [3].

Таким чином, виходячи зі змісту завдання цивільного судочинства, а також із принципу «суд знає закони», вбачаю прийнятною наступну нову модель позовного провадження в цивільному судочинстві, яке характеризується наступними ознаками:

1. Суд розглядає позов відповідно до позовної заяви із доданими до неї доказами, а також матеріалів, поданих третіми особами на стороні позивача, і встановлює наявність чи відсутність підстав для задоволення позовних вимог, виносить заочне рішення без залучення до участі у розгляді справи сторони відповідача;

2. В разі задоволення позову відповідач, не згідний з ухваленим рішенням суду, має право на: 1) вступ у судовий процес з поданням відзиву та доказів до нього, враховуючи всі матеріали, подані позивачем і третіми особами на стороні позивача, і досліджені судом, що призводить до перегляду заочного рішення; 2) подачу заяви на апеляційний перегляд справи в разі порушення матеріальних чи процесуальних норм судом при розгляді справи.

Така модель позовного провадження дасть змогу суду розглядати позови в скорочені строки, для сторін зменшить витрати на оплату професійної правової допомоги, транспортування, зменшить збитки від упущеної вигоди, пов'язаної з відривом від звичних і професійних занять, надасть можливість уникнути чи зменшити понесення моральної шкоди необгрунтовано притягнутого до справи відповідача, та й усіх учасників судової справи.

Окрім того, такий підхід сприятиме виникненню більш зваженого ставлення сторони позивача до обгрунтування поданого позову. Аналогічно і відповідач має подавати свої заперечення у відзиві лише в разі очевидної необгрунтованості позову, а не задля створення видимості активності у судовому процесі.

Враховуючи те, що держава надає безоплатну правову допомогу малозабезпеченим особам, то професійне складення обгрунтованого позову і відзиву є не лише доступним, але й має бути єдино прийнятним для суду, а також актуалізує монополію адвокатури. В однаковій мірі і від суду вимагається професійний розгляд судового спору, для якого в його діяльності першочерговим є не принцип змагальності сторін, а принцип верховенства права. Тільки в такому випадку, коли суд виважено обгрунтовує судові рішення на основі законодавчих приписів, а не керується ступінню активності сторін, судовий процес можна назвати правосуддям.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 25.11.2020).
2. Постанова ВП ВС по справі № 129/1033/13-ц від 18 березня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88952196> (дата звернення 07.12.2020).
3. Постанова ВП ВС по справі № 917/1739/17 від 4 грудня 2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86310237> (дата звернення 07.12.2020).

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Міщенко В. С.

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Сталий розвиток при його впровадженні передбачає збалансованість розвитку економічної, екологічної та соціальної систем і одночасну їх здатність до саморегуляції та відтворення. Найбільш впливовим важелем на шляху впровадження сталого розвитку стала соціальна відповідальність.

В науковій літературі під соціальною відповідальністю розуміють волевиявлення, яке визначається певною поведінкою щодо дотримання усвідомлених обмежень та соціальних норм, гарантує безпеку та прогресивний розвиток, забезпечує узгодження інтересів суб'єктів, задіяних у суспільних відносинах та управлінні ними [1, с. 43].

Єдність економічних, соціальних та екологічних інтересів має реалізовуватись через відповідну систему взаємної відповідальності людини, держави, суспільства й бізнесу. Соціальна відповідальність бізнесу є невід'ємною складовою сталого розвитку суспільства з урахуванням факторів щодо забезпечення працівників необхідними соціальними благами, запровадження базових принципів етики бізнесу, збереження навколишнього середовища, турботливого ставлення до місцевих громад, а також дотримання основних напрямів соціальної політики на національному рівні. Підґрунтям реалізації соціальної відповідальності бізнесу на основі цілей сталого розвитку є розбудова на всіх рівнях відкритої спільноти, інституційно-спроможної до ефективних дій [2].

Категорія соціальної відповідальності у своєму становленні пройшла шлях від відповідальності покарання-примусу до відповідальності-надійності. У широкому розумінні відповідальність є одним з універсальних етичних регуляторів та принципів будь-якої суспільної взаємодії та організації. Соціологи співвідносять соціально

відповідальні відносини з процесами ефективної демократії, яка репрезентована відповідальною самоорганізацією самих громадян, їх здатності до відповідальних консенсусних рішень та логік узгоджених колективних дій щодо суспільного блага, від гармонізації інтересів різних соціальних груп [1].

Питання соціальної відповідальності бізнесу впродовж останніх десятиріч стало важливим науково-практичним та теоретико-методологічним базисом державної політики економічного розвитку багатьох країн світу. Розширення використання її базових положень як інструменту забезпечення сталого розвитку потребує зосередити увагу на встановленні форм і принципів взаємовідносин між державою, бізнесом і суспільством у контексті публічних інтересів з урахуванням політичних, економічних та соціальних реалій в Україні. У цьому контексті перед державою стоїть завдання створення та реалізації ефективних механізмів регулювання таких відносин та формування оптимальної національної моделі соціальної відповідальності [3, с. 105].

Соціальна відповідальність бізнесу безпосередньо пов'язана із реалізацією концепції сталого розвитку та є підсистемою соціальної відповідальності загальної системи суспільної взаємодії, а також засобом гарантування та охорони суспільних відносин, які встановлюються певними суб'єктами та гарантуються певними засобами з метою дотримання поваги до прав людини, є проявом культури суспільства, реалізації його суспільних інтересів і регламентується соціальними нормами. Цей феномен є добровільною ініціативою організацій щодо дотримання етичних норм у сфері соціальної взаємодії та взяття на себе відповідальності за вплив на навколишнє середовище, партнерів, споживачів, працівників, громади тощо [1, с. 140].

Значного розвитку набула концепція соціальної відповідальності в Україні завдяки участі в Глобальному договорі ООН. У 2010 р. за сприяння Глобального договору ООН, Центру Розвитку КСВ, Інституту власності і права та Асоціації якості відбулося перше засідання Консультативної Ради з розробки Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні. В Українському законодавстві соціальна складова сталого розвитку визначена у Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, де зазначено, що сталий розвиток орієнтований насамперед на людину та поліпшення якості її життя у сприятливому соціально-економічному середовищі та екологічно чистому, здоровому, різноманітному природному довкіллі. Високий інтелектуальний рівень людського потенціалу має забезпечити конкурентоспроможність країни у майбутньому. Реалізація Стратегії спрямована на подолання бідності шляхом ефективною зайнятості населення, високої вартості робочої сили, накопичення людського і

соціального капіталу, розвитку підприємницької активності населення, зміцнення середнього класу, підвищення соціальних стандартів і гарантій, а також надання необхідної соціальної підтримки вразливим групам населення. Пріоритетом політики сталого розвитку є забезпечення гідних умов життя та праці у власній країні.

Наразі більшість підприємств орієнтовані на досягнення фінансових результатів, а не на соціальну перспективу, це цілком зрозуміло, оскільки саме фінансова доцільність діяльності підприємств визначає можливість їх існування та функціонування. Проте, сучасний стан популяризації корпоративно-соціальної відповідальності все ж таки тісно пов'язаний із економічними перевагами, які досягаються завдяки побудові соціально-відповідальної ділової репутації. Значну роль у реальному просуванні ідей соціальної відповідальності бізнесу, позитивного сприйняття його дій у цій сфері та культивування у населення сприятливого ставлення до бізнес-середовища відіграє інформаційне забезпечення цього процесу. При цьому, у сучасних умовах, ефективно інформаційне висвітлення такої соціально відповідальної поведінки може здійснюватися силами самого бізнесу, зокрема завдяки соціальним мережам. Проте, позитивна оцінка таких соціально-відповідальних ініціатив з боку державних органів може суттєво посилити увагу та довіру до такої інформації з боку суспільства.

Поглиблене дослідження окремих інституціональних засад формування правової моделі сталого розвитку є необхідним кроком на шляху до реального ефективного впровадження Цілей сталого розвитку в Україні. Соціальна відповідальність – це унікальний феномен, який здатен поєднати державу, суспільство та бізнес. З огляду на це, саме інститут соціальної відповідальності, який одночасно враховує соціальні, економічні, екологічні, етичні компоненти сталого розвитку може бути флагманом у побудові ефективної системи з реалізації Цілей сталого розвитку.

Література:

1. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія. О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки промисловості. Донецьк, 2013. 296 с.

2. Клименко І. М. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті цілей сталого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1292> (дата звернення: 23.11.2020).

3. Клименко І. М. Моделі державного регулювання корпоративної соціальної відповідальності. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2019. № 4 (95). С. 105–112.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сухович Х. В.

*студентка 3 курсу економічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Із набуттям незалежності Україна розпочала стратегічний курс на європейську інтеграцію. Європейська інтеграція – це складний багатоетапний процес, що передбачає внесення відповідних змін в економічній, політичній, правовій, соціальній та інших сферах. Зокрема адаптації до норм ЄС потребувала і конкурентна політика нашої держави.

Згідно ст. 256 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) зазначено, що Україна наближує своє законодавство про конкуренцію та практику застосування до стандартів ЄС. Оскільки Угода про асоціацію ратифікована Верховною Радою України, гармонізація конкурентного права є одним з основних стратегічних завдань України на шляху до розвитку співробітництва з ЄС [1].

Забезпечення конкурентного середовища в національній економіці є однією з функцій держави. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ) є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [3]. Тобто дана функція держави здійснюється АМКУ відповідно до наданих йому державою повноважень, а створення цього органу було нагальною потребою як для основних учасників ринку (середнього та великого бізнесу), так і для самої держави.

З вищезазначеного випливає, що удосконалення діяльності АМКУ є однією з основних передумов забезпечення ефективної конкурентної політики та приведення її у відповідність європейським стандартам.

Одними з найбільш очевидних недоліків діяльності АМКУ є невідповідність певних положень щодо АМКУ Конституції України, зокрема наділення Комітету функцією правосуддя.

Стаття 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» вказує, що АМКУ уповноважений розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами. Така функція

Комітету суперечить статті 124 Конституції України, згідно з якою правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [2, 3].

Вважаємо, що для вирішення цієї проблеми потрібно звузати коло повноважень АМКУ, зокрема даний орган повинен займатися лише запобіганням та попередженням конкуренційних правопорушень, а справи за цими видами правопорушень повинні розглядати відповідні органи судової влади [4].

Також в звіті Рахункової Палати про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету АМКУ від 24.04.2018 року вказано, що визначений ст. 9 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» порядок призначення на посаду та звільнення з посади Голови АМКУ Президентом України за згодою Верховної Ради України не відповідає нормам ст. 85 Конституції України, відповідно до якої призначення за поданням Президента України Голови АМКУ віднесено до повноважень Верховної Ради України [5].

Загалом існуюча нормативно-правова база є хорошою основою для врегулювання діяльності АМКУ, проте наявність таких невідповідностей може призвести до виникнення спірних ситуацій при виконанні АМКУ своїх повноважень.

Аналізуючи перелік повноважень АМКУ, що містяться в ст. 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», можна виділити ще такий недолік, як надмірно широке коло завдань, покладених на АМКУ. Як уже зазначалося, АМКУ частково виконує функцію судового органу в сфері конкуренції, до компетенції АМКУ також відноситься здійснення оперативних слідчих дій. Це в деякій мірі може негативно впливати на ефективність діяльності АМКУ [3].

Вирішенням даної проблеми є тісна взаємодія з іншими органами, зокрема судовими і правоохоронними і, відповідно, делегування їм частини повноважень, що відносяться до їх компетенції.

При визначенні недоліків АМКУ варто також звернути увагу на експертні оцінки міжнародних організацій, зокрема ОЕСР і ООН. Однією з вагомих проблем, що впливають з аналізу діяльності АМКУ є недостатня забезпеченість фінансовими ресурсами. Серед ряду інших органів виконавчої влади заробітна плата працівників АМКУ є на одному з найнижчих рівнів, крім того в АМКУ відсутні ресурси для реалізації інших ініціатив (участі в семінарах, конференція, в тому числі за кордоном), які б заохочували працівників продовжувати свою роботу в АМКУ [6].

З проблеми недостатнього фінансування впливає проблема неналежного технічного забезпечення, що також має негативний вплив

на ефективність діяльності АМКУ. Можна виділити ще один недолік, пов'язаний із накладенням штрафу, як одного з видів відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Проблема полягає в тому, що конкурентним законодавством не передбачено твердої ставки стягнень. В Законі України «Про захист економічної конкуренції» передбачена лише верхня межа штрафу, виражена у відсотковому співвідношенні до доходу. Відсутність нормативного закріплення чіткого порядку накладання штрафів може призвести до накладання АМКУ штрафів необґрунтованих розмірів [7].

Існує також потреба вдосконалення діяльності АМКУ щодо деяких конкретних сфер діяльності цього органу, зокрема щодо здійснення контролю за створенням конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель, контролю за допустимістю державної допомоги для конкуренції, вдосконалення регулювання картельних угод тощо. Проте, як уже зазначалося, загальна база для здійснення АМКУ покладених на нього повноважень є достатньо хорошою і подальший її розвиток є передумовою для забезпечення ефективного функціонування АМКУ.

Зважаючи на викладене, слід відзначити, що Антимонопольний комітет України вже запровадив роботу над проектами зміни до законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, відбувається і усунення існуючих законодавчих проблем щодо врегулювання конкурентного ринку. Важливу роль в цьому сенсі відіграє удосконалення національного конкурентного законодавства та його гармонізація з конкурентним законодавством країн ЄС.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони ВР № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
4. Журик Ю. В. До питання конституційності окремих повноважень антимонопольних органів України. Університетські наукові записки, 2005, № 3 (15), с. 148-151.
5. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету Антимонопольним комітетом України,

затверджений рішенням Рахункової палати від 24.04.2018 № 11-3. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/11-3_2018/Zvit_11-3_2018.pdf

6. Огляди ОЕСР законодавства і політики у сфері забезпечення конкуренції: Україна. 2016 – Звіт щодо виконання попередніх рекомендацій. URL: http://www.oecd.org/daf/competition/UKRAINE-OECD-Reviews-of-Competition-Law-and-Policy_WEBUKR.pdf

7. Щокін Р. Г. Актуальні проблеми Антимонопольного законодавства України. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: юриспруденція. 2014, № 12 том 2, с. 14-17.

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТОМ ПРАВА НА ЗАХИСТ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Вербицька А. О.

слухач магістратури юридичного факультету

*Науковий керівник: **Наливайко О. І.***

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Україна, з початку її незалежності, проголошує себе соціальною та правовою державою, діяльність якої здійснюється відповідно до принципу верховенства права, згідно з яким головною цінністю країни є людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека [1].

Розвиток України як правової держави тісно пов'язаний із запровадженням у її правовій системі інститутів демократії та гуманізму, правових поглядів, які сповідають міжнародні організації, та позицій Європейського суду з прав людини, а також одного із невід'ємних прав особи – права на захист. Так, Основний Закон нашої держави гарантує кожному надання правової допомоги, а також можливість звернення до міжнародних інстанцій після використання всіх засобів національного захисту.

Тобто надання особі права на захист обумовлено не тільки положеннями Конституції України, а також і чинними міжнародно-правовими договорами, такими як: Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та іншими.

Тому, відповідно, зазначені вище основоположні норми знаходять своє відбиття і в завданнях КПК України, які гарантують кожній особі, суспільству та державі захист від кримінальних правопорушень, а також одним із першочергових завдань є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [2].

Слід зауважити, що на сьогоднішній день в нашій державі діє Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що регламентує відносини, які виникають під час виконання рішень ЄСПЛ. Даний нормативно-правовий акт був прийнятий з метою усунення причин порушення Україною Конвенції, а також зменшення кількості заяв, направлених до Європейського суду з прав людини [3].

З огляду на це, ми бачимо, що рішення ЄСПЛ проти України певним чином відносяться до законодавства нашої країни та підлягають обов'язковому виконанню. Тому, дослідження та аналіз рішень Європейського суду з прав людини заслуговує особливій увазі.

Важливим є те, що наразі люди все частіше звертаються за допомогою до Європейського суду з прав людини у зв'язку з недотриманням уповноваженими органами України прав та свобод людини.

Про це свідчить статистика, згідно з якою Україна станом на 31 грудня 2019 року посідає 3 місце по кількості звернень громадян до Європейського суду з прав людини [4]. Якщо бути більш точними, то всього в реєстрі ЄСПЛ на 31 грудня 2019 року було зареєстровано близько 59800, з них скарг від України 8850. Нашій державі передують лише дві держави-члена РЄ, Росія (15050 скарг) та Турція (9250 скарг).

Отже, ураховуючи вищевикладене, ми бачимо, що посадові особи України всіляко нехтують зауваженнями ЄСПЛ та систематично порушують встановлені законодавством права та свободи людини.

Але, попри таку сумну статистику, є також і позитивні моменти. Така кількість звернень свідчить про прагнення нашої держави закріпити європейські цінності, забезпечити відповідний захист прав людини тощо.

Доцільно дослідити деякі справи ЄСПЛ задля усунення наявних проблем, а також, за необхідності дещо змінити законодавство України, яке б повністю відповідало міжнародно-правовим актам.

Насамперед, необхідність дотримання права на захист зазначено в рішенні «Артіко проти Італії», в якому ЄСПЛ наголошує, що Конвенція повинна ефективно гарантувати саме практичні, а не теоретичні права, тобто дотримання прав та свобод людини з дотриманням всіх теоретичних положень є вкрай важливим для реалізації права на захист на практиці [5, с. 87]. З огляду на це, варто зауважити, що ефективне дотримання права на захист у практичній діяльності може бути реалізоване лише у випадку забезпечення всіх складових механізму реалізації засади забезпечення права на захист.

Ще одним не менш важливим зауваженням є те, що ЄСПЛ, на відміну від вітчизняного законодавства значної уваги приділяє забезпеченню

раннього доступу до правової допомоги. Європейський суд з прав людини наголошує, що особливої вразливості підозрюваний чи обвинувачений зазнає саме з моменту, коли він потрапляє в напружену ситуацію, внаслідок чого він може зазнати певних протиправних дій з боку працівників правоохоронних органів. Тому, європейське товариство наголошує, що право на отримання кваліфікованого захисту повинно виникати одразу після арешту [6, с. 388].

Так, з огляду на зазначені європейські стандарти, ми бачимо, що право на захист у підозрюваного виникає з моменту затримання або ж з того моменту, коли обставини, в яких опинилася особа, можуть негативно вплинути на її становище, тобто така особа може бути безпідставно або незаконно звинувачена та піддана покаранню.

Слід наголосити, що існуюча в Україні проблема обмеженості захисту у просторово – часовому вимірі знаходить свій прояв у систематичних порушеннях права на захист у кримінальному провадженні як необхідної складової справедливого судочинства. Конкретні дані містяться в щорічних звітах Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, у яких прослідковується постійне зростання заяв проти України в ЄСПЛ з приводу порушень права на захист, які допускаються органами та посадовими особами на початковому етапі кримінального провадження.

Відповідно до міжнародних стандартів право на отримання правової допомоги адвоката повинне гарантуватись кожній особі незалежно від її формального статусу, якщо щодо цієї особи органами влади здійснюється публічне кримінальне переслідування. Вищевикладена проблема зумовлює необхідність правової визначеності в КПК України статусу осіб, які запідозрені у вчиненні кримінального правопорушення, та у зв'язку із чим вони підпадають під заходи процесуального примусу під час досудового розслідування. На нашу думку, доцільним є нормативне визначення серед учасників кримінального провадження особи, права, свободи та законні інтереси якої порушуються або ставляться під загрозу порушення – це «особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється». Серед нормативних основ засади забезпечення права на захист, зокрема ст. 20 КПК України [2], має бути визначено, що особа має право на захист з моменту повідомлення про підозру, затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, перевірки причетності до кримінального правопорушення та застосування інших заходів процесуального примусу, передбачених законом.

Таким чином, аналізуючи вищевикладений матеріал та зазначені рішення ЄСПЛ, можна зробити висновок, що хоча і законодавство України вдало втілює в себе міжнародно – правові стандарти та в

цілому відповідає міжнародним нормам, на практиці все ж таки існують проблеми під час його застосування в частині забезпечення осіб, які цього потребують, правовою допомогою. З огляду на це, вважаємо за необхідне подальше дослідження даної проблеми з метою усунення вже існуючих проблем та запобіганню нових.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 13. ст. 88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. ст. 260. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

4. Офіційний сайт ЄСПЛ. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2019_ENG.pdf.

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

6. Мирошниченко Т. М. Право на ефективні засоби захисту прав і свобод у кримінальному судочинстві та практика його забезпечення Європейським судом з прав людини. Університетські наукові записки. 2016. № 4. С. 388-394.

РОЛЬ «М'ЯКОГО ПРАВА» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Карлюга Є. К.

студентка 1 курсу магістратури економіко-правового факультету

Науковий керівник: Нігрєсва О. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Міжнародне екологічне право (далі – МЕП) – нова галузь сучасного міжнародного права, формування якої стало своєрідною реакцією на виникнення глобальних екологічних проблем. Характерною

особливістю цієї галузі є превалювання так званих норм «м'якого права» (soft law) серед інших регуляторів міжнародних екологічних відносин. Водночас, доктрина міжнародного права до теперішнього часу не пропонує однозначних підходів до визначення ключових питань, пов'язаних з феноменом soft law. Тому, з огляду на характер і масштаб екологічних проблем, необхідність пошуку та запровадження ефективних заходів по їх вирішенню, в тому числі і на міжнародному рівні, вважається актуальним дослідити зазначену проблематику, зосередившись на місці і ролі «м'якого права» в системі МЄП.

Як зауважують зарубіжні дослідники [1, с. 1], МЄП з дуже стриманого початку і майже повної відсутності засобів правового регулювання перетворилося в надзвичайно складну галузь, яка охоплює норми договірної та звичаєвої права, що багато в чому зумовлено тією роллю, яку зіграли інструменти «м'якого права».

За твердженням М. М. Копилова, поява норм soft law в регулюванні міжнародних екологічних відносин є швидше закономірністю, ніж випадковістю [2, с. 70–71]. Тієї ж думки дотримується П. М. Дюпюї, який виділяє три основні причини поширення саме «м'якого» екологічного права. Перша причина характеризується як структурна за своєю суттю і є результатом існування мережі постійних інституцій на міжнародному та регіональному рівнях. В цьому аспекті значну роль відіграла ООН, яка, зокрема, створила майданчик для постійних і поточних політичних, економічних переговорів між державами-членами. Другою причиною є диверсифікація міжнародного співтовариства, що пов'язується з появою на міжнародній арені слабоборозвинутих країн, які розглядають інструменти «м'якого права» як засоби адаптації та перегляду різних міжнародних «традиційних» норм, розроблених за часів, коли ці країни не були повноправними учасниками міжнародних відносин. Третя та найбільш важлива причина полягає в стрімкому розвитку світової економіки в поєднанні з прогресом науки та техніки, що створює запит на швидке та ефективне врегулювання нових відносин, на протипагу тій статичності і консервативності, які пропонують традиційні джерела міжнародного права [3, с. 420–421].

Як свідчить досвід міжнародних екологічних відносин, зазначений запит практична реалізація концепції soft law повністю задовольняє. Так, досягнення домовленостей відносно конкретного екологічного питання стає менш складним, коли такі домовленості набувають форми «м'якого права». Адже держави зазвичай не хочуть пов'язувати себе юридично зобов'язуючими угодами (hard law), оскільки останні ведуть до додаткових витрат, пов'язаних з відмінностями в підходах, втратою авторитету при прийнятті рішень, обмеженням суверенітету, можливістю

притягнення до міжнародно-правової відповідальності у випадку порушення положень таких угод [4, с. 7]. Тому нерідко держави віддають перевагу необов'язковому та дискреційному за своїм характером «м'якому праву» як регулятору відносин між ними. До того ж, «м'яке право» передбачає гнучкість, яка сприяє своєчасному реагуванню на актуальні загрози навколишньому середовищу шляхом уникнення необхідності витрати часу на переговорну стадію укладення договорів, громіздкі внутрішньодержавні процедури ратифікації, складні процедури внесення змін до вже існуючих угод [1, с. 8]. У свою чергу, адаптивність актів *soft law* дозволяє державам пристосувати свої зобов'язання до конкретної ситуації, нівелювати відмінності національних систем в межах тексту одного документа, а розпливчатий та загальний характер формулювань цих документів надає можливість залучити до конкретної моделі поведінки тих суб'єктів міжнародного права, які не бажали або були не готові приймати на себе зобов'язання в сфері МЄП.

Але, на наш погляд, чи не основним призначенням «м'якого права» є його здатність запропонувати консенсусно забезпечені, правомірні і легітимовані авторитетом суб'єкта, що прийняв їх, правила поведінки там, де норма «твердого» права не зрозуміла, відсутня [4, с. 7] або її створення на сучасному етапі є взагалі неможливим. Яскравим прикладом цього слугують прийняті в 1972 р. Конференцією ООН із середовища, що оточує людину (Стокгольмська конференція), Декларація принципів і План дій, які заклали фундамент для формування МЄП як галузі міжнародного права [1, с. 2]. З зазначеного витікає ще один важливий функціональний аспект феномену «м'якого права», а саме його інкременталізм [5, с. 11–12], що полягає у позиціюванні *soft law* як провісника «твердого права», його «протонорми». Підтвердженням такої практики слугує доволі оперативне укладення міжнародного договору – Конвенції про оперативне оповіщення про ядерну аварію 1986 р., в основу якої були покладені Керівні принципи МАГАТЕ 1984 р. [4, с. 9]. З іншого боку, застосування актів *soft law* може слугувати засобом формування однакової державної практики, яка з плином часу може призвести до виникнення норми звичаєвого права.

Проте, незважаючи на очевидні докази регулятивного впливу *soft law* та його переваги, деякі вчені ставлять під сумнів ефективність «м'якого права», пов'язуючи це з існуванням простору для дотримання норм *soft law* на власний розсуд, відсутністю можливості їх примусового здійснення. Адже, на думку цих вчених, припущення, висунуте прихильниками «м'якого права» про те, що зміна політики може статися внаслідок намічених ліній вивчення та обговорення, має абсолютно нереалістичний характер. Одночасно увага акцентується і на

непередбачуваних наслідках «м'якого права». Так, механізми неправового примусу до його здійснення, такі, як «розголос і осуд» (naming and shaming), можуть призвести до несподіваних наслідків: відмова прийняти осуд може бути трансформована в потужний національний виборчий актив, утруднити або зовсім нівелювати зусилля «м'яких реформ». Більш радикально налаштовані дослідники вказують на обмеженість удаваної плюралістичної участі в процесах «м'якого управління» видимими і потужними соціальними акторами, які насправді лише посилюють існуючі структури влади, замість того, щоб заохочувати відкритість [6, с. 508]. Зокрема, У. Маттеї стверджує, що «м'яка» риторика маскує жорсткі практики. Поворот до «м'якого права» підриває ринкову ідею; «м'яке право» є «м'яким» для агресивних і опортуністичних суб'єктів ринку, які під щитом «м'якої законності» процвітають в перекладенні своїх витрат на суспільство, і є «жорстким» – для слабких акторів [7, с. 115].

Узагальнюючи вищенаведене, можемо дійти таких висновків. Сучасним каменем спотикання для теоретиків міжнародного права виступає питання практичної ефективності концепції «м'якого права». Проте досвід відносин, що склалися в сфері міжнародного екологічного права, красномовно демонструє значний вплив актів soft law, по-перше, на формування МЄП як галузі, і, по-друге, на її подальший розвиток. Більш того, окремі дослідники вбачають в необов'язкових актах «м'якого права» такий істотний засіб впливу, який дозволяє певним категоріям держав моделювати практику міжнародних відносин шляхом дипломатичного тиску через канали інституалізованих переговорів. В цьому контексті концепція soft law є мало дослідженою та потребує подальшого теоретичного опрацювання.

Література:

1. Arif Ahmed and Md. Jahid Mustofa. Role of soft law in environmental protection: an overview. *Global Journal of Politics and Law Research*. 2016. Vol. 4, No. 2. P. 1–18.
2. Копылов М. Н. Международное экологическое право: уч. / отв. ред. Р. М. Валеев. Москва : Статут, 2012. 639 с.
3. Dupuy, P. M. Soft Law and the International Law of the Environment. *Michigan Journal of International Law*. 1990. Vol. 12: 420. P. 420–435.
4. Демин А. В. Феномен «мягкого права»: Pro et Contra. *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. 2014. № 4 (41). С. 6–10.
5. Trubek D. M., Cottrell M. P., Nance M. «Soft Law», «Hard Law» and European Integration: Toward a Theory of Hybridity. *University of Wisconsin Legal Studies Research Paper*. 2005. № 1002. P. 1–42.

6. Anna Di Robilant. Genealogies of Soft Law. *The American Journal of Comparative Law*. 2006. Vol. 54, № 3. P. 504–511.

7. Mattei U. Hard Code Now! A Critique of Softness and a Plea for Responsibility in the European Debate over Codification. *The European Codification Process. Cut and Paste*. 2003. P. 107–128.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ

Крикливець Д. О.

студентка юридичного факультету

*Науковий керівник: **Наливайко Л. Р.***

доктор юридичного наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

У сучасному світі особливе місце у саморозвитку та самовдосконаленні особистості відіграють права та свободи людини. Зважаючи на те, що є необхідність привести національне законодавство у відповідність до міжнародного, важливим є дослідження європейського досвіду та правової доктрини.

Ще з перших років проголошення незалежності, Україна прагнула до входження в європейський простір повноцінним його членом, тому задля досягнення цілі потрібно було звертати увагу на міжнародне право. Одним з перших кроків було включення до українського законодавства Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи до неї, що були ратифіковані Верховною Радою в 1997 році. Прийнявши цю Конвенцію держава зобов'язана гарантувати кожному ті права і свободи, що зазначені в цій Конвенції, серед яких статтею другою закріплено право на життя «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.», ст. п'ятою – право на свободу «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:...» [1].

Для забезпечення дотримання цих норм було прийнято закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Він став наступним кроком для досягнення європейських стандартів та поклав на суди обов'язок

узгоджувати їх рішення з європейськими стандартами. Окрім того, стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачає застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права [2, с. 165].

На практиці виникло багато труднощів щодо розуміння Конвенції та застосування рішень ЄСПЛ. Одна з таких проблем – забезпечення судів перекладом рішень ЄСПЛ. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди повинні використовувати переклад рішення, що надрукований в офіційному виданні, або ж якщо такого немає, то оригінал рішення.

Ми вважаємо, що окрім цих варіантів, практику ЄСПЛ доречно застосовувати ще в таких випадках: при колізії норм в законодавстві України при неоднозначному їх трактуванні, при відсутності порядку реалізації окремих положень певних законів.

Для прикладу розглянемо справу «Іванко проти України», де житель м. Харкова, якого було засуджено за низку крадіжок подав скаргу за порушення працівниками міліції ст. 3 Конвенції, яка передбачає: «Нікого не може бути піддано катуванню або не людському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню» [1]. Він звертався зі скаргою до національних судів, але йому було відмовлено в її задоволенні. Суд оголосив прийнятними скарги на жорстоке поведження працівників міліції в приміщенні УБОЗу та ефективність його розслідування, а решту скарг у заяві – неприйнятними. У зв'язку цим Україна повинна була сплатити упродовж трьох місяців 7 500 євро у національній валюті та відшкодувати моральну шкоду.

Отже, ми можемо зробити висновок, що у зв'язку з вище викладеним, можна зробити висновок, що нинішні проблеми пов'язані з недостатньою доступністю рішень ЄСПЛ через мовний бар'єр, відсутність навиків застосування цих рішень та тлумачення їх. В свою чергу, держава повинна попіклуватися про забезпечення суддів офіційними та точними перекладами відносно оригіналу рішень, про надання судам рекомендацій та прикладів щодо виконання рішень ЄСПЛ.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013 р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf
2. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К. 2015. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пеленко О. В.

студентка магістратури

*Навчально-наукового інституту права
та міжнародно-правових відносин*

*Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Пандемія коронавірусу всього за кілька місяців змінила існуючий сьогодні світовий лад, вплинувши на більшість галузей життєдіяльності. Україна, певна річ, не стала винятком: падіння економіки, виклики у внутрішній і зовнішній політиці, оборонному та енергетичному секторі найближчим часом відчуватимуться все більше.

Взагалі, державне управління закордонними справами полягає в діяльності державних органів, спрямованої на здійснення зовнішньої політики України. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними нормами міжнародного права [1].

Нині пандемія формує наслідки для міжнародної політики. Перед звичними міжнародними інституціями вона ставить нові виклики. Змінюється попит на функції держави.

Посол України, колишній 1-й заступник МЗС та радник Президента України з питань зовнішньої політики Олександр Чалий вважає, що внаслідок пандемії COVID-19 змінюються принципи міжнародної політики й формується новий світоустрій, тому Україна має переглянути свою зовнішню й безпекову політику. Він зазначає, що COVID-19 прискорив процеси формування нового світоустрою і за цих умов Україна має відпрацювати нову стратегію й концепцію національної безпеки та зовнішньої політики [2]. Саме тому існувала та далі існує необхідність розробити досконалішу Концепцію зовнішньої політики України.

Робота над Концепцією 2019-2020 рр. тривала два роки. Протягом першого етапу (2019 рік) були проаналізовані основні регіональні напрями зовнішньої політики України.

Другий етап (2020 рік) був присвячений тематичним напрямом (економічна, енергетична, публічна дипломатія, питання безпеки тощо), а також підготовці фінальних рекомендацій. Проте пандемія COVID-19

не тільки змінила формат проведення публічних заходів, але і значним чином вплинула на актуальність аналізу основних тем. Пандемія коронавірусу призвела до різкого і неочікуваного падіння світової економіки, уповільнення або припинення торговельних зв'язків, активізувала протистояння США і Китаю, стала каталізатором перегляду інвестиційної і торговельної політики, з точки зору усунення монополізму, насамперед, у сфері виробництва медичних товарів, фактичному банкрутству цілих галузей транспорту і туризму тощо [5].

З більшості точок зору Україна входить у пандемію із суттєвим набором вразливих місць та слабких сторін. Наприклад, економіка України сильно залежить від зовнішніх факторів, зокрема від ринків ключових імпортерів та темпів їхнього економічного зростання. Пандемія, скоріше за все, призведе до глибокої та тривалої рецесії в глобальному масштабі, а Україна буде серед тих країн, що втратять найбільше [4].

Також існує багато проблем, одна з найголовніших яка – питання фінансування. Зокрема, у поточному році Український Інститут опинився під ризиком втратити 75% свого фінансування через перерозподіл коштів державного бюджету у зв'язку з пандемією. Для збереження життєздатності напряду, підтримки вже створеної мережі закордонних партнерів, сталості реалізації проєктів та міжнародної співпраці необхідне стале й диверсифіковане фінансування, у жодному разі не за «залишковим принципом». Проте фінансування коронавірусної боротьби все одно недостатньо. Експерти наголошують на необхідності збільшити грошову підтримку охорони здоров'я, у тому числі для відновлення санітарно-епідеміологічної служби.

Доцент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Микола Капітоненко зазначає, що, враховуючи брак сильних сторін та високий ступінь ризиків, зовнішня політика України має зосередити зусилля на полегшення негативних наслідків пандемії для національної безпеки та міжнародно-політичних позицій держави [3].

Він звертає увагу на те, що зусиль варто спрямувати на пост-кризовий порядок денний: розробити пріоритетні напрями співпраці з іншими державами; залучитися до координації глобальних зусиль науковців, лікарів, політиків на різних рівнях; організувати роботу українських дипломатичних представництв із врахуванням тих потреб, що були породжені пандемією. Нашим інтересам відповідатиме активізація, а не згортання міжнародної співпраці по завершенню надзвичайної ситуації.

Кумулятивний ефект кількох криз одночасно гостро поставить перед Україною економічні проблеми й завдання подолання бідності. Це –

хороший момент зробити зовнішню політику прагматичною. Україна критично потребуватиме грошей, і перед нами знову гостро постануть завдання з розв'язання конфліктів та вивільнення ресурсів для розвитку [4].

Отже, зовнішня політика може звестися до подолання криз у міру їх виникнення. Наразі міжнародна співпраця триває тільки в медичній і науковій сферах. Країни наввипередки працюють над розробленням вакцини від COVID-19, і всі пообіцяли ділитися результатами. Країни також обмінюються ідеями й досвідом щодо боротьби з кризою й подолання її наслідків. Тож, сподіваємось, що пандемія COVID-19 незабаром зникне назавжди, та міжнародне співробітництво, як і зовнішня політика України, відновиться та повернеться до розвитку в усіх галузях співробітництва.

Література:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

2. Аналітична доповідь оцінка стану деяких галузей в Україні під час та після пандемії COVID-19 [Електронний ресурс] // Міжнародний центр перспективних досліджень. – Київ, 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/covid_a4_2020_mcpd.pdf

3. Капітоненко М. Проєкт «Запитуй у фахівців КНУ...»: Коронавірус і зовнішня політика України [Електронний ресурс] / Микола Капітоненко. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://kunews.knu.ua/proehkt-zapitujj-u-fakhivciv-knu-koronavirus-i-zovnishnya-politika-ukrayini/>

4. Консенсус-прогноз «Україна у 2020-2021 роках: наслідки пандемії» [Електронний ресурс] // Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. – Київ, 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=767c9944-87c0-4e5a-81ea-848bc0a7f470&tag=Konsensus-prognoz>

5. Концепція зовнішньої політики України [Електронний ресурс] / Є. Габер, С. Корсунський, Г. Шелест. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16594.pdf>

СЕКЦІЯ 6. МЕДИЧНЕ ПРАВО

ЩОДО РІВНІВ ЕПІДЕМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПОШИРЕННЯ COVID-19 ТА ЇХ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Зима І. Я.

*кандидат медичних наук, доктор наук з державного управління,
доцент, заслужений лікар України, професор кафедри публічного
адміністрування Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна*

Міськевич І. А.

лікар-невропатолог

*Рівненського обласного центру медико-соціальної експертизи
м. Рівне, Україна*

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» залежно від епідемічної ситуації в регіоні або районі чи місті обласного значення може бути встановлений рівень епідемічної небезпеки поширення COVID-19.

Зокрема рівні епідеміологічної небезпеки «жовтий», «помаранчевий» або «червоний» встановлюються на території регіону, в якому наявне значне поширення COVID-19.

Регіоном із значним поширенням COVID-19 вважається регіон, в якому наявна хоча б одна з таких ознак:

– завантаженість ліжок у закладах охорони здоров'я, визначених для госпіталізації пацієнтів з підтвердженим випадком COVID-19, становить більш як 50 відсотків протягом п'яти днів підряд;

– середня кількість тестувань методом полімеразної ланцюгової реакції та імуноферментного аналізу становить менш як 24 тестування на 100 тис. населення протягом останніх семи днів;

– показник захворюваності на COVID-19 за 14 днів на 100 тис. населення перевищує базовий рівень захворюваності;

– коефіцієнт виявлення випадків інфікування COVID-19 становить понад 11%;

– показник зростання кількості випадків COVID-19 становить понад 10%.

Міністерство охорони здоров'я України щодня оновлює ознаки для визначення регіону із значним поширенням COVID-19 та публікує їх на відповідному сайті.

На підставі зазначених ознак, Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій раз на сім днів приймає рішення про встановлення на території регіону або окремих адміністративно-територіальних одиниць регіону рівня епідемічної небезпеки «жовтий», «помаранчевий» або «червоний».

Рішення про послаблення «червоного», «помаранчевого» та «жовтого» рівня епідемічної небезпеки не може бути переглянуто раніше ніж через 14 днів з дня встановлення такого рівня епідемічної небезпеки.

Нормативно-правове регулювання питань, пов'язаних із встановленням режиму надзвичайної ситуації та запровадженням рівнів епідеміологічної безпеки, а також питань, пов'язаних із появою та поширенням COVID-19 в Україні можна умовно розділити на дві групи:

1. Законодавче регулювання, що полягає у прийнятті Верховною Радою України відповідних законів, зокрема Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [1];

2. Спеціальне регулювання, що полягає у прийнятті Кабінетом Міністрів України та його окремими міністерствами відповідних нормативно-правових актів, які регулюють питання встановлення режиму надзвичайної ситуації та запровадження рівнів епідеміологічної безпеки, а також питання, пов'язаних із появою та поширенням COVID-19 в Україні. До таких можна віднести:

– Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про тимчасове перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [2];

– Постанову Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 № 211 [3];

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 663 «Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19» [4];

– інші нормативно правові акти.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню коронавірусної

хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. № 16. Ст. 100;

2. Постанова КМУ № 211 від 11.03.2020 р. «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п>. (дата звернення 30.10.2020);

3. Розпорядження КМУ «Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». (14 березня 2020 р. № 287-р). Режим доступу: URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-timchasove-obmezhennyaperetinannya-derzhavnogo-kordonu-spryamovanena-zapobigannya-poshirennyu-na-teritoriyi-ukrayinigostroyi-respiratornoyi-hvorobi-covid-19-287140320>. (дата звернення 30.10.2020);

4. Наказ МОЗ України від № 663 «Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19». Режим доступу: URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid13032020--663-pro-optimizaciju-zahodiv-schodonedopuschennja-zanesennja-i-poshirennja-nateritorii-ukraini-vipadkiv-covid-19>. (дата звернення 30.10.2020).

СУТНІСТЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Шлапко Т. В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки*

*Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
м. Суми, Україна*

Пономаренко Д. В.

*студентка магістратури
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
м. Суми, Україна*

Поняття «експертиза» міцно увійшло в науковий і практичний оборот не тільки як процесуальна категорія. Ним користуються при проведенні

різноманітних досліджень, які потребують застосування професійних або спеціальних знань.

До поняття судової експертизи звертаються, зокрема, при висвітленні проблем судових доказів; є і спеціальні роботи – як в галузі цивільного, так і кримінального процесу, а також медичного права. Разом з тим, багато питань судової експертизи однозначного вирішення не отримали, а в умовах реформи цивільного процесуального права, кримінального процесу, медичного права дослідження природи судової експертизи набуває особливої необхідності.

Актуальність цього дослідження обумовлена тим, що у фаховій літературі правове регулювання експертної діяльності традиційно розглядається переважно у контексті дослідження судової або судово-медичної експертизи. Зокрема, зусилля вчених спрямовані на вдосконалення нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання в процесі доказування в кримінальних справах спеціальних знань [1, с. 1]. Поряд з цим, здійснюються спроби наукового осмислення способів розвитку організації судово-експертної діяльності [2, с. 445]. Уточнюється сучасний категоріальний апарат у сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності [3, с. 519].

Саме слово «експертиза» походить від латинського «expertus», яке вживалося у двох значеннях: 1) знає з досвіду, досвідчений; 2) випробуваний, звіданий. Таким чином, будь-яка експертиза за визначенням – це, перш за все, застосування спеціальних, професійних знань і саме таких, які пройшли апробацію досвідом. Експертиза також передбачає, що її результатом є відомості, отримані «з досвіду», на основі прикладного дослідження конкретного об'єкта, проведеного експертною особою за допомогою спеціального інструментарію.

Судово-експертна діяльність регламентується переважно нормами кримінально-, адміністративно-, господарсько- і цивільно-процесуального законодавства. Відповідні положення містяться, зокрема, в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПКУ) [4], Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [5], Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПКУ) [6], Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПКУ) [7].

Так, в КПКУ визначені: правовий статус експерта (ст. 69 КПКУ), підстави проведення експертизи (ст. 242 КПКУ), порядок залучення експерта (ст. 243 КПКУ), допит експерта в суді для роз'яснення висновку (ст. 346 КПКУ). КАСУ містить такі положення, спрямовані на регламентацію діяльності експерта: правовий статус експерта (ст. 66 КАСУ), роз'яснення прав і обов'язків експерта (ст. 131 КАСУ), дослідження висновку експерта (ст. 148 КАСУ). ГПКУ має положення, спрямоване на детальну регламентацію участі судового експерта в

судовому процесі (ст. 31 ГПКУ). В ЦПКУ визначені: поняття, права та обов'язки експерта (ст. 53 ЦПКУ), порядок призначення експертизи (ст. 143 ЦПКУ), ухвала суду про призначення експертизи (ст. 144 ЦПКУ), обов'язкове призначення експертизи (ст. 145 ЦПКУ), дослідження висновку експерта (ст. 189 ЦПКУ).

Таким чином, в наведених нормах кримінального, адміністративного, господарського і цивільного процесуального законодавства визначаються поняття, права і обов'язки судового експерта, вказуються підстави і порядок проведення судової експертизи, зазначаються порядок дослідження висновку експерта.

Поряд з цим, норми матеріального права, спрямовані на регламентацію судово-експертної діяльності, містяться, зокрема, в положеннях Закону України «Про судову експертизу» [8] та в Інструкції про проведення судово-медичної експертизи, затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я від 17.01.1995 р. № 6 [9].

У цивільному процесі виділяють різноманітні види судових експертиз: експертиза крові та інших виділень людини, генетична експертиза, медична експертиза, психологічна, психіатрична експертизи.

Часто названі види експертиз характеризуються, як медичні експертизи, але відрізняються вони особливими методами дослідження (тому, в одних роботах, наприклад, експертизу крові називають медичною, в інших – біологічною, в третіх – цитологічною).

Це пов'язано з тим, що медицина, як галузь знань, вельми розгалужена, має в своєму складі різні підсистеми. Відповідно, якщо класифікувати експертизи за загальним предметом, то в розряд медичних потрапляють і експертиза крові, і гінекологічна, і урологічна, і цілий ряд інших експертних досліджень, що поділяються на види по приватному предмету. Саме класифікація по приватному предмету дозволяє дати більш точну характеристику спеціальним можливостям кожного дослідження.

Власне медична експертиза може бути використана за цілою низкою цивільних справ. Зокрема, особливої актуальності вона має у справах, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, заподіяної здоров'ю або життю громадян. Це можуть бути справи про відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю працівника під час виконання ним трудових обов'язків; справи про відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю громадянина організацією, з якою він не перебуває в трудових відносинах; справи про відшкодування шкоди, заподіяної іншим громадянином (що виникають з деліктних правовідносин); справи про збільшення або зменшення розміру присуджених сум на відшкодування шкоди при зміні ступеня втрати працездатності; справи про присудження платежів з відшкодування шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я на новий термін після медичного огляду і деякі інші.

Таким чином, спеціальні медичні знання при розгляді в суді вище зазначених видів справ можуть бути використані для отримання доказів, що підтверджують: а) наявність шкоди, заподіяної здоров'ю (травма, інші патології, професійне захворювання і т.д.); б) причинний зв'язок між встановленим захворюванням, іншим ушкодженням здоров'я і діями відповідача; в) ступінь втрати професійної або загальної працездатності; г) ступінь зменшення / збільшення працездатності при триваючих наслідках ушкодження здоров'я.

Підкреслимо, що перераховані обставини встановлює суд за допомогою спеціальних знань, в тому числі експертизи. Саме тут, під час медичної експертизи, і виявляються медичні критерії, а не юридичні факти. Наприклад, медик визначає характер і причини травми (припустимо, при дорожньо-транспортній пригоді – чи була травма отримана в результаті зіткнення автомобин). Але, звісно, лише суд робить висновок про наявність причинного зв'язку між отриманим ушкодженням здоров'я і діями відповідача, визначаючи ступінь вини останнього.

У слідчій практиці та під час розгляду кримінальних справ медична експертиза застосовується у вигляді судово-медичної експертизи, висновки якої слугують одним із джерел доказів. У КПКУ висновок експерта названий як джерело доказів, поряд з показаннями свідка, показаннями потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами.

Відповідно до ст. 71 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [10] судово-медична і судово-психіатрична експертизи призначаються особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором або судом у порядку, встановленому ст. 143–150 ЦПКУ, ст. 75–77 КПКУ та ст. 81–85 КАСУ. Підстави та порядок призначення експертизи за Цивільним процесуальним кодексом України, Кримінально-процесуальним кодексом України та Кодексом адміністративного судочинства України схожі.

У кримінальному судочинстві обов'язковою умовою призначення експертизи є порушення кримінальної справи (п. 5, 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.1997 р. № 8) [11]. Обговоривши практику призначення судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному та цивільному судочинстві, Пленум Верховного Суду України зазначив, що судова експертиза як один із засобів доказування сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справ, постановленню законних і обґрунтованих судових рішень.

За прийнятим в експертології положенням, психіатрична експертиза не входить до складу судово-медичних експертиз, вона займає самостійний статус в системі експертних досліджень, що обумовлено її специфічним предметом і методами. Це підтвердив і законодавець, розмежовуючи у ст. 71 Основ законодавства України про охорону здоров'я ці два види експертних досліджень [10].

Психіатрична експертиза може бути використана в цивільному процесі при розгляді тих справ, правильне вирішення яких залежить від певного психічного стану особи в момент скоєння юридично значимих дій. При чому такий стан має бути обумовлено факторами медичного (хворобливого) характеру. Психічний розлад, за сучасними уявленнями, характеризується порушенням зв'язків в механізмі психічного відображення, яке є функцією мозку. Порушення психічного відображення, його неповнота або спотворення – ось характерні ознаки хворобливого стану. Хвороба є наслідком психічного процесу і одночасно деформує його. Психічний розлад розуміється як порушення або аномалія психічної діяльності, хворобливе порушення сприйняття, поведінки, тілесних функцій [12, с. 14–15].

Таким чином, психіатрична експертиза спрямована на визначення ступеня усвідомленості або повноцінності волевиявлення – в тих випадках, коли є дані, що дозволяють припустити наявність у особи хворобливого психічного розладу і коли даний фактор має юридичне значення.

У дослідженні нами наголошено, що слід відрізнити медичний (психіатричний) критерій від психологічного. При психіатричному критерії у власному розумінні цього слова можна говорити лише тоді, коли юридичні наслідки пов'язуються саме з психічним розладом, а не просто з повноцінністю усвідомлення і волевиявлення. Критерії усвідомленості і повноцінності волевиявлення самі по собі мають психологічну природу і якщо законодавець не вказує їх причиною хворобливий психічний стан, їх неприпустимо пов'язувати тільки з таким станом.

Психіатрична експертиза в «чистому вигляді» використовується при розгляді цивільних справ тільки тоді, коли норма матеріального права, що застосовується до них, містить медичний (психіатричний) критерій, пов'язуючи визначені юридичні наслідки зі станом психічного здоров'я.

До таких справ, крім справ про визнання громадянина недієздатним, можна віднести розгляд в суді спору про обмеження батьківських прав (про відібрання дитини), якщо залишення дитини з батьками (одним з них) небезпечно для дитини внаслідок психічного розладу батьків (одного з них). Дана обставина розглядається законодавцем як така, що не залежить від волі батьків, і названа в якості критерію обмеження батьківських прав. Висновок експерта-психіатра тут може бути важливим

для з'ясування питання про здатність особи, що страждає певним психічним захворюванням, здійснювати виховання дитини.

При провадженні психіатричного дослідження експерт не тільки констатує та характеризує наявне захворювання, інший розлад психіки, але дає прогноз його розвитку, що також може бути важливо для встановлення судом тих чи інших обставин соціально-оціночного характеру.

Література:

1. Гончаренко В. Г. Організаційні та правові проблеми судової експертизи в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 1. С. 1–4.
2. Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 444–452.
3. Олійник О. О. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності: деякі теоретичні аспекти. *Форум права*. 2012. № 2. С. 519–523.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 р. *Голос України*. 2012. № 90–91.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 6 липня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005 р. № 35. Ст. 446.
6. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 6 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 6. Ст. 56.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004 р. № 40. Ст. 492.
8. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
9. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95>.
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
11. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>.
12. Судебная психиатрия / Под ред. Б.В. Шостаковича. Москва. БЕК, 1997. 166 с.

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської науково-практичної конференції

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ COVID-19»

10–11 грудня 2020 р., м. Одеса

Частина I

Підписано до друку 17.12.2020. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,14. Тираж 100. Замовлення № 1220-331.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28,
+38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.